

โครงการวิจัย เรื่อง

การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Conservation and Preservation of the traditional parade and
long-boat race climbing bows toward snatching a flag of Langsuan
District Chumphon Province to promote sustainable tourism.

โดย

ญาณิศา บุญจิตร

สุชาติ มีสมบัติ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔

ชื่อเรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัย ญาณิศา บุญจิตรี และ สุชาติ มีสมบัติ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ประเพณีปฏิบัติ สภาพปัญหา และแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เอกสาร และศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มกับผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

๑. ประวัติความเป็นมาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนหลังสวนมีความผูกพันกับแม่น้ำ อาศัยแม่น้ำหลังสวนเพื่อการเพาะปลูก การสัญจรไป และใช้เป็นเส้นทางการค้าขาย แทบทุกครัวเรือนจึงมีเรือไว้ใช้ เมื่อฤดูกาลผลไม้เสร็จสิ้นลงคนหลังสวนก็จะหยุดพักผ่อนด้วยการทำบุญในเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งมีขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ด้วยการนำเรือของตนมาตกแต่งองค์กฐินแล้วนำไปทอดตามวัดต่างๆ ที่ตนนับถือศรัทธา ขบวนเรือทอดกฐินจะมีเรือลำใหญ่ที่ตกแต่งด้วยธงทิวอย่างสวยงาม เมื่อทอดกฐินเสร็จจะมีการเล่นเรือเพลงและลงท้ายด้วยการพายเรือแข่งกัน ซึ่งการแข่งขันเรือยาวในระยะแรก ๆ ไม่มีการมอบรางวัลใดๆ เป็นการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนาน ต่อมามีการพัฒนาขึ้นจนถึงปัจจุบันกลายเป็นเอกลักษณ์การแข่งขันเรือยาวเมืองหลังสวน “หนึ่งเดียวในสยาม”

๒. ประเพณีปฏิบัติในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ที่สืบทอดกันมายาวนาน ประกอบด้วย ๑) กิจกรรมทางบก เริ่มต้นขึ้นในตอนค่ำของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยจัดให้มีพิธีสมโภชน์เรือพระบก รุ่งขึ้นในตอนเช้า พระภิกษุออกมารับบิณฑบาตและรับพุ่มผ้าป่าพร้อมกัน มีการจัดประกวดแต่งกายผ้าไทยสำหรับผู้ที่มีร่วมทำบุญตักบาตร จากนั้นในตอนสายจะมีขบวนแห่เรือพระบกที่ประดับตกแต่งเอาไว้อย่างสวยงาม เคลื่อนขบวนไปตามถนนจนถึงบริเวณท่าน้ำวัดด่านประชากร และ ๒) กิจกรรมทางน้ำ เริ่มพิธีเปิดในตอนบ่ายที่บริเวณหน้าท่าวัดด่านประชากร มีขบวนแห่เรือทางน้ำ และการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธง โดยใช้สนามแม่น้ำหลังสวน จากสะพานรถไฟถึงบริเวณวัดด่านประชากร ระยะทางประมาณ ๕๐๐ เมตร การตัดสินแพ้ชนะของเรือโดยเรือลำใดเข้าสู่เส้นชัย ตามระเบียบการแข่งขันและจับแถบชัยไปได้ตามกติกาการแข่งขันจึงจะชนะ

๓. สภาพปัญหาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีหลายประการ คือ ๑) ปัจจุบันไม้ที่ใช้ชุดทำเรือค่อนข้างหายาก คนชุดเรือค่อนข้างอาวุโสและไม่มีการสืบทอดความรู้และประสบการณ์ช่างทำเรือ ๒) การจัดเป็นเรือสวยงาม ต้องใช้ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง จึงทำให้มีน้อย ๓) ฝีพายเรือที่สมัครใจและพร้อม

ทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจในการฝึกฝนหายาก ๔) ขาดแคลนสถานที่ในการจอดเรือพระบกทำให้ต้องรับนำเรือกลับวัด และ ๕) ขาดแคลนกองทุนสำหรับจัดงานประเพณี

๔. แนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ได้แก่ ๑) แนวทางการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน มีการอนุรักษ์รูปแบบกิจกรรมสำคัญๆ คือ การทำบุญตักบาตรเทโว การทอดผ้าป่าตามบ้าน การแห่เรือพระบก และการแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง และการอนุรักษ์เนื้อหา ซึ่งเทศบาลเมืองหลังสวนและองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบ และร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาสร้างหลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับงานประเพณี ๒) ผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรม โรงเรียน และประชาชน ๓) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณี ทำได้ด้วยการสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจชุมชน มีการจำหน่ายสินค้า OTOP ของอำเภอหลังสวนในงานประเพณี และการจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์เพิ่มขึ้น เช่น การประกวดเขียนภาพระบายสี การประดิษฐ์เรือพระบกจำลอง หรือการแกะสลักเรือพระบกจำลอง เป็นต้น และ ๔) การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยงานประเพณี ควรเพิ่มรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย และปรับเนื้อหาสาระในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และยาวนานของงานประเพณี ปรับรูปแบบของกิจกรรมในงานให้น่าสนใจและน่าตื่นเต้นมากกว่าที่เป็นอยู่ มีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของอำเภอหลังสวน วัดสำคัญๆ ตลอดจนวิถีชุมชนพื้นบ้าน และสวนผลไม้ โดยจัดบริการรถนำเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชม จัดให้มีพิพิธภัณฑ์งานแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงของอำเภอหลังสวน และ มีการแสดงสัญลักษณ์ของงานประเพณีบริเวณจุดต่างๆ

Research title: Conservation and Preservation of the traditional parade and long-boat race climbing bows toward snatching a flag of Langsuan District Chumphon Province to promote sustainable tourism.

Researcher: Yanisa Boonchit and Suchat Mesombat

Abstract

This research has aims to study background history, tradition, problems and recommendations on the conservation and the preservation of the traditional parade and long-boat race climbing bows toward snatching a flag at Langsuan District in Chumphon Province. This is a qualitative research in which data is collected by analyzing relevant documents and conducting field research. Both participation and non-participation observation, both structured and non-structured interview, and the conversation with experts and executers are used for collecting research data. Content research is the selected method for this research's analysis.

The key research results are as follows: -

1. The background history of the traditional parade and long-boat race climbing bows toward snatching a flag of Langsuan District Chumphon Province. As the lifestyle of people who live in Langsuan District is related to river which is the main resource of agriculture, transportation, and commercial activities, almost every household is required to possess a boat. When the fruit season finishes, Langsuan people always take a vacation by making merit at the end of Buddhist lent. People also decorate their boat to transport set of new robes which will be offered to Buddhist monks. The procession of boats is always led by the big boat which is decorated delicately with many color flags. After making merit, there usually are musical boats and long boat race. In the very early years, there was not any award granted for the long boat race as it was just for entertainment. However, this tradition had been developed and become "the Unique of Siam".

2. The tradition of the traditional parade and long-boat race climbing bows toward snatching a flag of Langsuan District Chumphon Province, which has been inherited for a very long time, consists of activities as follows: - 1) On-ground activities start from the full moon day of the eleventh Buddhist month by having a royal boat ceremony. On the next day, in the early morning monks usually ask for alms and receive Buddhist robes altogether. There are also the Thai textiles dressing competition for people who participate in merit-making activities. In the late morning, there is the boat procession transporting images of Buddha along the road to the pier "Wat Dan Prachakorn"; and 2) Water activities start in the afternoon of the same day, The boat procession in front of the pier "Wat Dan Prachakorn".

And there is also the long-boat race climbing bows toward snatching a flag in the afternoon on Langsuan river from train bridge area to Wat Dan Prachakorn temple which is around 500 meters in length. The first boat which reaches the goal will win the race.

3. The problems of the traditional parade and long-boat race climbing bows toward snatching a flag of Langsuan District Chumphon Province are as follows: - 1) Presently, the wood which can be used to make a boat is quite rare. Also, the senior boat maker is old and the inheritance of boat making skill is not currently existed; 2) The cost of boat decoration is quite expensive so there are fewer decorated boats nowadays; 3) The voluntary oarsmen who are willing to practice are rare; usually stable which leads to the unfairness of the race; 4) The lack of boat parking lots makes people to be in hurry in bringing their boat back to the temple; and 5) There is no sufficient fund to organize this tradition.

4. The recommendations on the conservation and preservation of the traditional parade and long-boat race climbing bows toward snatching a flag of Langsuan District Chumphon Province are as follows: - 1) The sustainable conservation guidelines are the conservation of formality by conserving key activities, including monk procession asking for alms (Tak Bat Devo), Buddhist robe offering ceremony, on-ground boat procession, and long boat-race; and the conservation of content which should be promoted by the Langsuan municipal and subdistrict administrative organizations by encouraging the systematic data collection and creating a learning curriculum related to this tradition in the cooperation with the education organizations in the community; 2) The stakeholders need supports from every sectors in the community as Local administrative organizations, government agencies, Ministry of Tourism and Sports, Ministry of Culture, Schools and People in the community; 3) The value-added of this tradition can be created in order to increase the community revenue by selling OTOP products at the event and by organizing the beneficial activities, such as drawing and painting competition, the creation of imitated royal boat, or the carving of imitated royal boat; and 4) The promotion of the sustainable tourism of this tradition includes enhancing various public relation methods and adapting the public relation contents to promote the grand and continuous organization of this tradition, adapting activities to be more attractive and exciting, presenting both geographical and historical tourism sites of Langsuan district, as well as traditional community lifestyle and fruit farms by providing car tour for tourists, organizing a museum on Langsuan's long boat race, and (5) exhibiting tags and symbols of the event at various locations.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาจาก ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งสองท่าน คือ ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว และรองศาสตราจารย์สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ เป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณท่านผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ให้ข้อมูลทั่วไปทุกท่าน ที่สละเวลาอันมีค่าในการอนุเคราะห์ช่วยเหลือ และให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ข้อมูลภาคสนามมีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขอขอบคุณกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้ให้การอนุเคราะห์ทุนสนับสนุนการทำวิจัย ในครั้งนี้

คุณค่าทั้งหลายที่ได้รับจากงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูตเวทิตา แต่บิดา มารดา และ บุรพจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอน รวมทั้งผู้มีพระคุณทุกท่าน

ญาณิศา บุญจิตร
สุชาติ มีสมบัติ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
กิตติกรรมประกาศ	
บทที่ ๑ บทนำ	๑
หลักการและความเป็นมา	๑
วัตถุประสงค์	๓
คำถามหลักในการวิจัย	๓
นิยามศัพท์	๔
ขอบเขตการวิจัย	๔
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบริบทของอำเภอหลังสวน	
จังหวัดชุมพร	๗
การแห่พระแข่งเรือยาวในประเทศไทย	๗
แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม	๙
นโยบายด้านการท่องเที่ยว	๒๔
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๑
บริบทของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๓๓
บทที่ ๓ ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๔๕
ความเป็นมาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง	
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๔๕
ประเพณีปฏิบัติในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง	
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๕๖
สภาพปัญหาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง	
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๖๐
บทที่ ๔ แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง	
อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	๖๒

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๗๐
สรุป	๗๐
อภิปรายผล	๗๕
ข้อเสนอแนะ	๗๗
บรรณานุกรม	๗๘
บุคลากร	๘๐
ภาคผนวก	๘๑
ประวัติผู้วิจัย	๘๓

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร	๓๗
๒	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณถ้ำเขาเงิน	๓๘
๓	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณถ้ำเขาเกียบ	๓๙
๔	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณหาดแหลมสน	๓๙
๕	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณเกาะพิทักษ์	๔๐
๖	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณหาดคอเขา	๔๐
๗	สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณปากน้ำหลังสวน	๔๑
๘	กิจกรรมต่างๆ ในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน	๔๒
๙	กิจกรรมต่างๆ ในงานวันผลไม้ อำเภอหลังสวน	๔๓
๑๐	บรรยากาศการแข่งขันวิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์	๔๓
๑๑	บรรยากาศงานประเพณีลอยกระทง อำเภอหลังสวน	๔๔
๑๒	เรือมะเขือย่า	๕๐
๑๓	เรือนางลำภู	๕๑
๑๔	โล่และถ้วยพระราชทาน	๕๔
๑๕	บรรยากาศกิจกรรมทางบก	๕๗
๑๖	บรรยากาศกิจกรรมแข่งเรือ	๕๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

ประเทศไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์และมีหลักฐานการก่อสร้างบ้านเมืองในดินแดนแหลมทองมาเป็นเวลานานนับพันปี สภาพสังคมไทยอยู่กันเป็นปึกแผ่น มีความสามัคคีกลมเกลียวช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่มีคุณค่าต่อชีวิตและทำให้เกิดความผูกพันต่อท้องถิ่นบ้านเกิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ชัดเมื่อมีเทศกาลสำคัญๆ ของท้องถิ่นจะมีผู้คนเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเพื่อไปร่วมประกอบพิธีกรรมต่างๆ ร่วมบำเพ็ญบุญกุศลตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา พร้อมทั้งสนุกสนานเมื่อมีโอกาสพบปะเยี่ยมเยียนญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง และสืบเนื่องจากบรรพชนไทยเป็นผู้ที่มีความสุนทรีย์ในการนึกคิด ชอบและรักที่จะสร้างสรรค์งานศิลปะ ประเทศไทยจึงมีประเพณีที่หลากหลายสาขาไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน

ประเพณีเป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ประเพณีของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะมีลักษณะที่คนในกลุ่มนั้นประพฤติปฏิบัติต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งต่อเนื่องกันจนเป็นมรดกทางสังคมที่คนเหล่านั้นถือว่าถูกต้องและดีงาม ในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทยมีประเพณีที่หลากหลายไปตามความเชื่อของผู้คนที่สังคมได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความเจริญทางด้านวิทยาการต่างๆ จะมีเพิ่มมากขึ้นแต่ประเพณีเหล่านั้นก็ยังคงมีผู้ปฏิบัติสืบสานกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ ชิตฐิตา นาคเกษม (๒๕๔๘ : ๑) กล่าวว่า ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติของกลุ่มคนในสังคมให้เกิดระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ประเพณีไทยก็จะชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ถ้าไม่มีประเพณีซึ่งเป็นกรอบของการดำเนินชีวิตแล้ว สังคมไทยก็คงไม่มีหลักในการยึดถือและปฏิบัติเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ดังนั้นคนไทยจึงควรภาคภูมิใจที่มีประเพณีไทยที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ซึ่งรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างมุ่งฟื้นฟูและส่งเสริมประเพณีไทยทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติในเกือบทุกจังหวัด เพื่อดึงดูดคนไทยและชาวต่างชาติให้มาเที่ยวเมืองไทยมากขึ้นโดยอาศัยประเพณีไทยที่งดงามและหาดูได้ยาก

แม้ว่ารัฐบาลจะให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและส่งเสริมประเพณีไทย แต่เนื่องจากการพัฒนาประเทศไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อาศัยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก อันจะนำไปสู่ความทันสมัยและทัดเทียมอารยประเทศ ประกอบกับความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสารเทคโนโลยีสารสนเทศ และภาคอุตสาหกรรมต่างๆ มีการเจริญเติบโตมากยิ่งขึ้น จนสามารถเรียกได้ว่าโลกไร้พรมแดน วัฒนธรรมต่างชาติได้หลั่งไหลเข้ามา และมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จนส่งผลต่อเยาวชนที่รับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดการทำลายพื้นฐานทางปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ ทำให้ความเชื่อและการดำเนินวิถีชีวิตตามประเพณีแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปมาก นอกจากนี้ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

การสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายที่หมุนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้เยาวชนรุ่นใหม่ลุ่มหลงในสิ่งที่ก้าวล้ำทันสมัยต่างๆ เริ่มไขว่ไขว่ สับสน หลงลืม และเข้าใจผิดเกี่ยวกับประเพณีดั้งเดิมของตนเอง มีค่านิยมที่มุ่งเน้นบริโภคนิยม ทำให้การสืบสานประเพณีและภูมิปัญญาที่ดั่งงามของชุมชนผู้กร่อน ดังนั้นแนวคิดในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีจึงมีความจำเป็นในการที่จะคงไว้ซึ่งประเพณีที่ดั่งงามไม่ให้สูญสลายไป

หลังสวนเป็นอำเภอหนึ่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นอำเภอที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวสูง เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม เช่น ปากน้ำหลังสวน เกาะพิทักษ์ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร ถ้ำเขาเงิน เป็นต้น จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก ซึ่งนอกจากสถานที่ท่องเที่ยวทางกายภาพแล้ว อำเภอหลังสวนยังเป็นอำเภอที่มีศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานประเพณีที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของอำเภอหลังสวนคือ งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง แต่ปัญหาของอำเภอหลังสวนก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ นั่นคือ การเผชิญกับภาวะเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่าง โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษาที่เคยมีหลากหลายในอำเภอ เช่น เพลงบอก เพลงนา เพลงเรือ เป็นต้น ปัจจุบันนี้มีการร้องเล่นกันน้อยมาก คนอายุ ๔๐ ปีขึ้นไปจึงจะฟังเพลงเหล่านี้ได้เข้าใจและสนุกสนานเพราะเมื่อครั้งที่อยู่ในวัยเด็กได้พบกับการร้องการเล่นในเทศกาลต่างๆ ทุกปี แม่เพลงพื้นบ้านเหล่านี้ก็แก่ชราลงไปมากและบางท่านก็เสียชีวิตแล้ว (สร้อยญา ทับเคลียว. ๒๕๔๖ : ๖๙) ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุง พัฒนา และอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่อย่างเร่งด่วนเพื่อเป็นมรดกแก่คนหลังสวนในยุคต่อไป

ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นประเพณีเก่าแก่ของอำเภอ หลังสวน ซึ่งมีมากกว่า ๑๐๐ ปี จัดขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ (ประมาณเดือนตุลาคม) ของทุกปี ซึ่งถือกันว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จกลับมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมาสู่เมืองสังกัสสะในชมพูทวีป พุทธศาสนิกชนจึงเดินทางไปรับเสด็จเป็นจำนวนมาก โดยการเดินทางที่สะดวกในสมัยนั้นคือทางน้ำ จึงมีโอกาสพบปะสังสรรค์ซึ่งกันและกันในวันพระเสด็จ ในอดีตชาวบ้านจะพายเรือลากพระจากวัดต่างๆ ตามลำน้ำหลังสวน มารวมกันสมโภชที่วัดด่านประชากร และจัดให้มีการตักบาตร ทำบุญทอดกฐิน จากนั้นก็จะมีการแข่งเรือ ซึ่งมีเรือพายเข้าร่วมการแข่งขันจำนวนมาก ฝีพายแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแพรพรรณ หลากสีสวยงาม ร้องเพลงเรือเป็นที่สนุกสนาน ส่วนเรือแข่งขันจับคู่แข่งกัน ผู้ชนะก็ได้ผ้าสีไปคล้องหัวเรือเป็นรางวัล ลำไหนได้ผ้าสีมากก็เป็นลำที่ชนะ เมื่อเลิกพายแล้วก็นำผ้าแถบเหล่านั้นไปเย็บติดเป็นผ้า幔ถวายวัดต่อไป ซึ่งการแข่งขันเรือพายได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ เรือมีความยาวมากขึ้น ใช้ฝีพายมากขึ้น และในปี พ.ศ.๒๔๘๒ ได้มีการพายแข่งขันชิงขันน้ำพานรองของพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยนั้น ซึ่งมีเงื่อนไขว่า ต้องชนะเลิศติดต่อกัน ๓ ปี จึงจะได้ขันน้ำพานรองใบนี้เป็นกรรมสิทธิ์ เรือต่างๆ ได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันอยู่หลายปี ในที่สุดเรือแม่นางสร้อยทอง สังกัดวัดบรรพตวิสัย (วัดในเขา) ก็ได้ขันน้ำ

พานรอน้ำใบนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๐๗ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชทานโล่รางวัลชนะเลิศ สำหรับการแข่งขันเรือยาวและการประกวดเรือประเภทสวยงาม และในปี พ.ศ.๒๕๒๒ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ พระราชทานถ้วยรางวัลยอดเยี่ยม เป็นรางวัลแก่เรือยาวชนะเลิศประเภท ข โดยในการแข่งเรือดังกล่าว มีระยะเวลาการจัดงานประมาณ ๕ วัน บริเวณท่าหน้าหน้าสำนักงานเทศบาลเมืองหลังสวน มีผู้สนใจเข้าร่วมแข่งขันกันมากมาย ทั้งที่มาจากจังหวัดใกล้เคียงและที่ห่างไกลออกไป ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง เป็นประเพณีที่ชาวอำเภอหลังสวนภาคภูมิใจมาก ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนเมื่อถึงช่วงเทศกาลงานประเพณีนี้ต่างพากันกลับบ้านเพื่อร่วมงานประเพณีและพบปะเยี่ยมเยียนพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชนโดยทั่วไปต่างให้การสนับสนุน ร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานประเพณีนี้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร กำลังเผชิญกับความเสื่อมถอย อันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจพายเรือแข่งมากนัก เนื่องจากต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจในการฝึกซ้อมอย่างหนัก ผู้คนเริ่มมาเที่ยวงานน้อยลงเนื่องจากเยาวชนรุ่นใหม่หันไปสนใจสิ่งที่เป็นเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ มากกว่าการเที่ยวงานประเพณี ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะมีการเพิ่มมูลค่าต้นทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ด้วยการนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว โดยทางหนึ่งก็เพื่อหวังผลในด้านการท่องเที่ยว อีกทางหนึ่งก็เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีดังกล่าวให้ยังคงอยู่ต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตลอดจนแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานไว้ซึ่งเอกลักษณ์ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ให้มีความยั่งยืนสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณี ประเพณีปฏิบัติของงานประเพณี และสภาพปัญหาของงานประเพณี

๒.๒ เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๓. คำถามหลักในการวิจัย

๓.๑ ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นอย่างไร

๓.๒ แนวทางอนุรักษ์ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ควรเป็นอย่างไร

๔. นิยามศัพท์

อนุรักษ์ หมายถึง การพิทักษ์รักษาและพัฒนาประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร ทั้งในการอนุรักษ์ด้านรูปแบบต้นฉบับการขึ้นโขนชิงธง การจัดกิจกรรมทางบก และกิจกรรมทางน้ำ และการอนุรักษ์ด้านเนื้อหา โดยพยายามที่จะศึกษาและเก็บเรื่องราวที่เกี่ยวกับการแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพรไว้ให้เป็นระบบ

สืบสาน หมายถึง การส่งทอดหรือสืบทอดประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร ให้ดำรงอยู่ตลอดไปไม่ขาดสาย

ประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร หมายถึง ประเพณีแห่งพระแข่งเรือ ซึ่งชาวอำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร จัดขึ้นในวันออกพรรษาหรือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี โดยมีการแห่พระและการแข่งเรือยาว สำหรับในการแข่งเรือจะไม่ถือเอาเส้นชัยเป็นเกณฑ์การตัดสิน แต่ตัดสินกันที่ธง นายหัวเรือลำใดสามารถคว้าธงที่พุ่งเส้นชัยได้ก่อน ลำนั้นจะเป็นฝ่ายชนะ

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากร การรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

๕. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตในเชิงพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ของอำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร

ขอบเขตในเชิงเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ จำกัดขอบเขตเนื้อหา คือ การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร ซึ่งมีเนื้อหาสาระครอบคลุม ๑) ศึกษาประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณีปฏิบัติ และสภาพปัญหา ๒) ค้นหาแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร ในประเด็น รูปแบบการอนุรักษ์ ผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณี

๖. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) จากพื้นที่ในอำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

๖.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ประชาชนในอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร รวมทั้งผู้เข้าร่วมชมการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา แบ่งเป็นกลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มผู้รู้ (Key informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในเชิงลึกด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรม สังคม ที่เกี่ยวกับประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จำนวน ๒๐ คน ประกอบด้วย นักวิชาการ ทั้งที่เป็นนักวิชาการอิสระ และนักวิชาการประจำวัฒนธรรมจังหวัด จำนวน ๑๐ คน และ ผู้นำชุมชนหรือผู้นำทางศาสนา ได้แก่ อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ฯลฯ จำนวน ๑๐ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informant) บุคคลที่เคยร่วมในขบวนแห่พระ หรือเป็นผู้ร่วมแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง จำนวน ๓๐ คน

๓) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informant) คือกลุ่มบุคคลที่เป็นประชากรชาวชุมพรที่เคยรับรู้ หรือเคยสัมผัสและรับชมการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง โดยแบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง หมายถึง ผู้ที่ติดตามชมอย่างสม่ำเสมอ จำนวน ๕๐ คน และกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องทางอ้อม โดยแบ่งเป็นกลุ่มดังนี้ กลุ่มเด็ก กลุ่มเยาวชน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มผู้ใหญ่ จำนวนกลุ่มละ ๒๐ คน

๖.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) โดยมีประเด็นคำถาม ดังนี้

- (๑) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
- (๒) ข้อมูลเกี่ยวกับการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรเมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน
- (๓) ปัญหาการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ในปัจจุบัน
- (๔) แนวทางการอนุรักษ์ และสืบสานการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
- (๕) แนวทางในการพัฒนาการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๒) แบบสังเกต (Observation) ใช้วิธีการ ๒ วิธีคือ

(๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วมในส่วนของพิธีการ หรือการประดับตกแต่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการแห่พระ

(๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตในลักษณะของผู้ชม โดยสังเกตบรรยากาศในบริเวณที่มีการจัดแสดง เช่น ปฏิกริยาของผู้ชม อารมณ์ของผู้แข่งเรือยาว

๓) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการสนทนาโดยเตรียมประเด็นคำถามเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการอนุรักษ์ สืบสานการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง รับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้ร่วมสนทนา

๖.๓ การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และประเพณีการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง

๒) ข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม คือ ในอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร รวมทั้งในชุมชนที่มีทีมเรือยาวเข้าร่วมแข่งขัน

๓) การสัมภาษณ์ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

๔) การสังเกต เป็นการสังเกตการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม

๕) การสนทนากลุ่ม จัดให้มีการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๖.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในเบื้องต้นจะตรวจสอบในเรื่องความครบถ้วนของข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจำแนกประเภท (Typology) รวมทั้งตรวจสอบความพอเพียงของข้อมูลอีกครั้ง โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation)

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๗.๑ ผลของการวิจัยเป็นการสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชนโดยทั่วไปเกี่ยวกับประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อันเป็นแนวทางหนึ่งในการที่จะดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้สืบทอดแก่คนรุ่นหลังสืบไป

๗.๒ ผลของการวิจัยเป็นคลังข้อมูลการท่องเที่ยวของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อใช้ในการวางแผนยุทธศาสตร์และจัดการท่องเที่ยวภายในอำเภอให้มีประสิทธิภาพ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบริบทของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขงชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการแห่พระแข่งเรือยาวในประเทศไทย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม นโยบายด้านการท่องเที่ยว งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบริบทของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การแห่พระแข่งเรือยาวในประเทศไทย

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองอยู่ช้ำอยู่น้ำ การดำเนินชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับแม่น้ำมาเป็นเวลานาน การปลูกสร้างบ้านเรือนหรือสร้างชุมชน ตั้งแต่สมัยโบราณกาลของไทยมักจะเลือกทำเลที่ติดแม่น้ำลำคลองเป็นสำคัญเพื่อที่จะได้อาศัยน้ำในการเพาะปลูก ต้มกิน แม่น้ำจึงเปรียบเสมือนสายโลหิตหล่อเลี้ยงชีวิตของคนไทยที่ใช้ทั้งอุปโภค บริโภค และการเกษตร สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งของแม่น้ำ คือการใช้สัญจรไปมาและการค้าขาย พาหนะที่ใช้ในการติดต่อระหว่างกัน ก็เกิดจากฝีมือมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมา นั่นคือ "เรือ" จึงนับว่าเรือมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ การคมนาคมขนส่ง ขนบธรรมเนียมประเพณี และความสนุกสนานของคนไทยเป็นอย่างมาก ในสมัยก่อนเมื่อถึงฤดูน้ำหลากว่างเว้นจากการเพาะปลูก ปักดำ ทำนา ราวเดือน กันยายน ถึงเดือนธันวาคม โดยเฉพาะช่วงเทศกาลทอดกฐิน คนหนุ่มคนสาว หรือกระทั่งคนเฒ่าคนแก่ตามหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกัน ตกแต่งเรือตั้งองค์กฐินไปทอดตามวัดวาอารามต่างๆ ตามที่ตนศรัทธา ซึ่งวัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมแม่น้ำทั่วไป ในขบวนเรือทอดกฐิน จะมีเรือลำใหญ่ ซึ่งตกแต่งมีทิวธงสวยงาม เป็นเรือที่ตั้งองค์กฐิน นอกจากนั้นจะมีเรือขนาดรองลงมาพายนำและพายติดตาม เรือเหล่านี้ได้แก่ เรือหมู เรือพายม้า เรือยาว แห่แห่นไปตามคิ่งน้ำ มีพิณพาทย์ลาดตะโพนในเรือองค์กฐินบรรเลงอย่างสนุกสนาน เสียงดังลั่นไปทั่วท้องน้ำ เมื่อทอดกฐินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการเล่นเรือเพลงและ ลงท้ายด้วยการพายเรือแข่งกัน ซึ่งระยะแรกมีการแข่งขันกันหลากหลายชนิดตามลักษณะของเรือ แต่จะเห็นเป็นที่สนุกสนานที่สุดในการแข่งขันพายเรือก็คือ "เรือยาว" เพราะต้องใช้คนจำนวนมากลงพายแข่งขันและต้องใช้ความสามัคคีในการจ้ำพายให้พร้อมเพรียงเพื่อให้ถึงเส้นชัยเร็วที่สุด (กริธา โมระมัต. ๒๕๔๐ : ๗-๘)

ประวัติการแข่งขันเรือยาว ไม่ปรากฏชัดว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด ซึ่ง ประทีป สายเสน ได้เขียนไว้ในหนังสือประเพณีแห่พระแข่งเรือ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำหลังสวน ประจำปี ๒๕๓๔ (ประทีป สายเสน.๒๕๓๔ : ๒-๔) ความว่า การแข่งขันเรือยาว ไม่ปรากฏอย่างแน่ชัดว่ามีการเริ่มแข่งขันมาตั้งแต่สมัยใด แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการแข่งขันเรือกันในเดือน ๑๑ และถือเป็นพระราชพิธีประจำเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นช่วงที่มีน้ำนองเปี่ยมสองฝั่งตลิ่ง เหมาะแก่การแข่งขันเรือเป็นอย่างยิ่ง ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ โปรดให้มีการแข่งขัน

เรือของทหาร เพื่อต้องการฝึกซ้อมฝีพาย เมื่อเรือลำใดเข้าเส้นชัยก่อนก็จะพระราชทานรางวัลให้เป็นกำลังใจ เรือยาวที่ใช้ในการแข่งขันในปัจจุบันก็เป็นเรือที่ได้พัฒนามาจากเรือที่ใช้ทำสงครามในสมัยก่อนนั่นเอง

ในปี พ.ศ.๒๒๒๘ บาทหลวงเดอซัวลี อุปทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามจดหมายเหตุรายวันได้กล่าวถึงการแข่งเรือหลวงตอนหนึ่งว่า

“เรือพระที่นั่งวิจิตรจรรณา สง่างามยิ่งนัก สุกที่จะพรรณนาให้ท่านฟังถ้วนถี่ มีฝีพายประจำเรือ ๑๕๐ คน ฝีพายปิดทองทุกคน พระเจ้ากรุงสยามทรงเครื่องฉลองพระองค์ล้วนเพชร พลอย ฝีพายพยุหะโดยชลมารค ครั้งนี้ เป็นพิธีอะไรกันแน่ พระเจ้ากรุงสยามเสด็จประทับทรงสำราญพระอิริยาบถ ณ ตำแหน่งที่ประทับแห่งหนึ่ง และเสวยพระกระยาหารที่ตำแหน่งนั้น พอเสวยแล้วก็โปรดฯ ให้เรือขุนนางที่ยศเสมอกันเอาเรือเข้าเทียบกันเป็น คู่ๆ พายแข่งขันกันกลับไปกลุ่ม ถ้าเรือลำใดถึงตำแหน่งที่พระราชวังกรุงศรีอยุธยา ก่อน ก็จะได้รับพระราชทาน รางวัลอย่างงาม การแข่งเรือ นั้น น่าดูมาก ฝีพายทุกคนมีความชำนาญการพายเรือคล่องแคล่วว่องไวยิ่งนัก การแข่งเรือครั้งนี้ ฝีพายจะต้องพายเรือทวนน้ำขึ้นไปตามลำน้ำ”

และหลักฐานจากคำให้การของชาวกรุงเก่า กล่าวถึงประเพณีการแข่งขันเรือในเดือน ๑๑ ว่า

“พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเรือพระที่นั่งกิ่งลำหนึ่ง พระอัครมเหสีทรงลำหนึ่ง แข่งเรือแล้วโปรดให้เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย แข่งเรือกันโดยลำดับ พระราชพิธีนี้ทำกันเมื่อขึ้น ๑๔ ค่ำ จนแรม ๑ ค่ำ รวมสามวัน พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเครื่องขาว พระมหามงกุฎทำด้วยเงิน เวลากลางคืน พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะเสด็จลอยพระทีปอุทิศถวายพระพุทธเจ้า แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งประทับยืนไปในเรือพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์อันประดับด้วยประทีปแห่เสด็จรอบพระนครมีการเลี้ยงดูขุนนางและข้าราชการทั้งปวง เสด็จพระราชทานพระกฐินตามพระอารามในกรุง”

การแข่งขันเรือในบางครั้งเป็นการเสี่ยงทายมากกว่าการสนุกสนาน ซึ่งในตอนหนึ่งของพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า พระราชพิธีประจำเดือน ๑๑ ในกฎมณเฑียรบาลมีพิธีแข่งเรือ ความพิสดารในกฎมณเฑียรบาลกล่าวไว้ว่า “เดือน ๑๑ การอาชยุษพิธี มีโหม่งครุ่ม ช้ายขวาระบำมโหระทึก อินทเกรีดนตรีเข้าทรงพระมหามงกุฎราชาภิเษกกลางวันทรงสุวรรณมาลา เย็นทรงพระมาลา สุกหรั้าสะพักขมพู สมเด็จพระอัครมเหสี พระภรรยาทรงพระสุวรรณมาลา นุ่งแพรลายทอง ทรงเสื่อพระอัครชายาทรงพระมาลาราย นุ่งแพรดารากร ทรงเสื่อ ลูกเธอหลานเธอทรงทรงศรีเภทมวยทรงเสื่อ พระสนมใส่สนองเกล้าสะพักสองบำ สมรรดชัยเรือตัน ไกรสรมุขนั้นเป็นเรือที่เสี่ยงทาย ถ้าสมรรดไชยแพไฟไซร์ ข้าวเหลือเกลืออิม สุขเกษมเปรมประชา ถ้าสมรรดไชยชนะไซร์จะมียุค”

จะเห็นว่า “เรือสมรรดไชย” และ “เรือไกรสรมุข” เป็นเรือที่เสี่ยงทายตามกล่าว แต่ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เรือสมรรดไชยเป็นเรือตัน ซึ่งเป็นเรือทรงของพระเจ้าแผ่นดิน เรือไกรสรมุข เป็นเรือของอัครมเหสี ฉะนั้นการเสี่ยงทาย เรือไกรสรมุขต้องชนะทุกครั้งไป เพื่อเป็นการปลอบขวัญประชาชน และแสดงถึงความเอาอกเอาใจต่อพระอัครมเหสีด้วย

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าประเพณีการแข่งขันเรือที่ปรากฏเป็นหลักฐานนั้น มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเป็นต้นมา โดยเฉพาะช่วงน้ำเหนือหลาก ถึงฤดูกาลทอดกฐินตามวัดวาอารามต่างๆ นั้นก็หมายถึงประเพณีการแข่งขันเรือได้เริ่มต้นขึ้นเช่นกัน นับเป็นเวลาร้อยกว่าปีแล้วจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีการแข่งเรือ

ทุกวันนี้ประเพณีการแข่งขันเรือจะมีอยู่เกือบทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะเรือที่ใช้ในการแข่งขันจะเป็นเรือยาวเกือบทั้งหมด สนามแข่งขันที่มีชื่อเสียงทางภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดน่าน พิชณุโลก พิษณุโลก นครสวรรค์ ภาคกลาง ได้แก่ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง สระบุรี พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร นครปฐม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี ภาคตะวันออก ได้แก่ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และภาคใต้ ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี

๒. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

ความต้องการของมนุษย์มีอยู่หลายระดับ ระดับแรกคือความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา ความต้องการในขั้นนี้ เป็นความต้องการเช่นเดียวกับที่มีอยู่ในสัตว์ทั่วไป เช่น การกินอาหารเพื่อตอบสนองความหิว กระหาย ซึ่งการกระทำในขั้นนี้ ทั้งมนุษย์และสัตว์จะเกิดจากสัญชาตญาณ ความต้องการขั้นต่อมาของมนุษย์ (ไม่มีในสัตว์) คือความต้องการซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความต้องการขั้นแรกได้รับการตอบสนองแล้ว ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้เข้ามาอยู่รวมกันเป็นชมรม เป็นกลุ่ม ความต้องการในขั้นนี้คือความต้องการทางสังคม อันเป็นความต้องการเพื่อตอบสนองความสุขทางกาย และจรรโลงใจ ความต้องการในขั้นนี้ของมนุษย์นี้เองที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตที่มนุษย์ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้น และใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินวิถีชีวิต ป้องกันและแก้ไขปัญหา รวมทั้งใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นศักยภาพและทุนที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ที่ได้แสดงออกในรูปแบบและวิธีต่างๆ ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญา เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ความเชื่อและอื่นๆ อีกมาก

๑) ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม

คำว่า วัฒนธรรม มาจากคำว่า Culture ซึ่งพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้น โดยทรงอธิบายว่า “คำว่า วัฒนธรรม นี้ได้ถูกขึ้นเพื่อให้มีความหมายตรงกับคำว่า Culture หมายความว่า เพาะปลูกให้งอกงาม เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงาม ซึ่งเปรียบได้กับการเพาะปลูกพันธุ์ไม้ให้งอกงาม ผลิดอกออกผลเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในอนาคตจะให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ไม่ว่าในทางกาย เช่น การใช้บริโภคหรือใช้ประกอบทำสิ่งของเครื่องใช้ที่มนุษย์จะใช้ได้ หรือทางใจ เช่น การชมในฐานะที่เป็นสิ่งเจริญตาเจริญใจ เป็นต้น และการเพาะเลี้ยงสัตว์ให้เจริญงอกงามก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงรวมอยู่ในภาคความคิดของคำว่า culture นี้ด้วยเหมือนกัน วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงามดังที่กล่าวมานี้ ฉะนั้น ภูมิธรรมแห่งความเจริญงอกงาม ซึ่งได้แก่ Culture จึงได้ใช้คำว่า วัฒนธรรม” (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๗ : ๑)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายคำว่า วัฒนธรรม ว่า หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของคน

พระยาอนุมานราชชน ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๖ : ๓)

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิต แห่งชีวิตของส่วนรวม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่รู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดกันมาเป็นประเพณี

วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้ ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ประเพณี

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๔ : ๑)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้คำจำกัดความ วัฒนธรรมว่า คือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งต้นแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด และสติปัญญา ออกมา จนถึงท่าทีและวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม ถ้าพูดให้เข้าใจง่าย วัฒนธรรมเป็นทั้งการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ทั้งหมดที่ได้ช่วยมนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบทอดกันมาได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นบัดนี้ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๔ : ๒)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของ สังคม เป็นแบบแผนการประพฤติการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคม เดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบ ความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๗ : ๒-๓)

โดยสรุป วัฒนธรรมคือ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่หรือเนื้อตัวทั้งหมดของ สังคม นั้นเอง

จากความหมายของวัฒนธรรมที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นล้วนแต่มีความหมายและมีคุณค่าทั้งสิ้น และยังมี การชี้ให้เห็นในแง่มุมที่ต่างกันของวัฒนธรรม ฉะนั้นในการดำเนินงานวัฒนธรรมจึงเป็นการดำเนินงานเพื่อให้บัง เกิดผลต่อชีวิตของคนในชาติ โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลและยั่งยืนระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ คนไทยทุกคนจึงควรตระหนักใน

ความจำเป็นที่ต้องใช้วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการพัฒนา รวมทั้งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม และศึกษาหาความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ชาบซึ้ง และภาคภูมิใจในภูมิปัญญา ค่านิยม แบบแผนอันดีงามแห่งวิถีชีวิตแบบไทย ตลอดจนช่วยช่วยกันเผยแพร่วัฒนธรรมและร่วมแรงร่วมใจกันที่จะธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไว้สืบไป

๒) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมในโลกนี้ ไม่หยุดนิ่ง ย่อมมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคมภายในกับการติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก แลนเนอร์ (Laner. ๑๙๗๖ : ๖๕) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติในทุกสังคม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป อันเป็นปรากฏการณ์ในสังคมระดับต่าง ๆ ของมนุษย์ การศึกษาอาจจะศึกษาในระดับเดียวหรือหลายระดับ การเปลี่ยนแปลงในระดับหนึ่งไม่จำเป็นต้องสำคัญต่ออีกระดับหนึ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงแต่ละระดับจะต้องสัมพันธ์กับปัจจัยด้วย และความหลากหลายของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดเป็นวัฏจักร เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรม

ผจงจิตต์ อธิคมน์นัท (๒๕๔๓ : ๓๖) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับกระบวนการทางความคิดของมนุษย์ ได้แก่ การขอยืมจากวัฒนธรรมอื่นเป็นการรับเอาเทคนิคแนวความคิด หรือวัตถุต่าง ๆ ของสังคมอื่นมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมตนการค้นพบได้พบข้อเท็จจริง ทำให้ได้ความรู้ใหม่ และก่อให้เกิดวัฒนธรรม การประดิษฐ์ ได้แก่สิ่งที่เกิดขึ้น จากการรวมเอาเทคนิควิธีการ หรือความคิดที่มีอยู่ก่อนและความรู้ใหม่ในวัฒนธรรมเพื่อทำสิ่งอื่นขึ้นมา เป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป มีการผสมผสานปรับปรุงที่ต่อเนื่อง

นิยพรรณ วรรณศิริ (๒๕๔๐ : ๔๐) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม คือการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมได้เคยประพฤติปฏิบัติติดต่อกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ไปสู่แบบแผนใหม่ที่ซึ่งไม่เคยชินมาก่อน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นเรื่องของขบวนการของพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการทำงานโดยอัตโนมัติของระบบจิตใจของมนุษย์ ซึ่งรับเอาความคิดใหม่ ๆ เข้ามาโดยไม่ระลึกรู้ การเปลี่ยนแปลงเป็นการเคลื่อนไหว ซึ่งผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงก็คือผู้ที่หวังให้เกิดการเคลื่อนไหวแล้วมีผลดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่ตนประสบอยู่ แต่ก็ไม่แน่ว่าการเปลี่ยนแปลงจะได้ผลในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างเดียว เปลี่ยนแปลงแล้วอาจจะอยู่ที่เดิม หรือเปลี่ยนแปลงแล้วอาจเลวลงก็ได้

สนิท สมัครการ (๒๕๒๕ : ๓๕) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงในระเบียบประเพณี ธรรมเนียมวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ของคนในสังคม วัฒนธรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ

(๑) การประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งรวมทั้งการสร้างเทคนิควิทยาใหม่ ๆ และการคิดสร้างธรรมเนียมประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ ๆ ด้วยเทคนิควิทยาหรือธรรมเนียมประเพณีรวมทั้งความเชื่อใหม่ ๆ เมื่อได้มีการยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลายในสังคม

(๒) วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปด้วยการขอยืมหรือลอกเลียนแบบกันนั้นปรากฏว่ามีอยู่เสมอมาในสังคมมนุษย์ต่าง ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นการติดต่อทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อโดยตรงก็คือ การที่คนต่างวัฒนธรรมกันได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ และแลกเปลี่ยนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมต่อกัน ซึ่งอาจจะเป็นไปได้หลายรูปแบบ อาทิ ทูตการเมือง การค้า การศึกษาในต่างประเทศ รวมทั้งการเผยแพร่ศาสนาของคณะธรรมทูตต่าง ๆ และการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคม และวัฒนธรรม เป็นต้น การที่คนต่างวัฒนธรรมกันมีโอกาสได้เห็นแบบอย่างของวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนในเวลานานพอสมควร อาจจะเป็นสาเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง หรือในบางส่วนของวัฒนธรรมทั้งสองก็ได้ นอกจากการติดต่อโดยตรงแล้ว วัฒนธรรมยังอาจติดต่อกันได้โดยผ่านสื่อต่าง ๆ ที่มีใช้ตัวบุคคลได้อีก ก็คือสื่อมวลชน ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น

๓) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายประการ ดังนี้ (นิยพวรรณ วรณศิริ. ๒๕๔๐ : ๒๗๔-๒๗๗)

(๑) ขบวนการทางจิตวิทยา การรับรู้ (Perceiving) แบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ การรับรู้โดยไม่รู้ตัว ได้แก่ การที่คนเรารับความรู้สึกที่คล้ายกัน และแสดงพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกันโดยไม่รู้ตัว การแสดงออกบนใบหน้าที่แสดงถึงความสนใจ ความโกรธ เกลียด ฯลฯ ถ้าเข้าใจสังคมและวิถีชีวิตของคนในสังคม ก็จะเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานได้โดยอัตโนมัติการเปลี่ยนแปลงนี้มีสาเหตุมาจากภายนอก เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมและเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อีกประเภทหนึ่งคือ การรับรู้ที่รู้ตัว ได้แก่ การรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ โดยรู้ตัวว่าอะไรเป็นอะไรแต่ก็ไม่แสดงออกเปิดเผยถึงการรับรู้ นั้น ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ใส่ใจเท่าใดนัก มีผลทำให้เกิดข้อมูลเพื่อปรับเปลี่ยนในพฤติกรรมต่าง ๆ ได้

(๒) ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมไปแล้ว บางครั้งที่เราได้ผ่านประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมานานแล้วจนลืมนึกถึง แต่จะมีผลต่อพฤติกรรมของเรา เมื่อถึงเวลาหนึ่งก็อาจแสดงออกมาโดยคิดว่ามันคือพฤติกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นที่แท้จริงแล้วเป็นพฤติกรรมที่รับมาจากสถานการณ์ในอดีต ในบางครั้งเราก็ลอกเลียนรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมมาเป็นของตนและมักจะลืมนึกไปว่าเป็นส่วนที่รับผู้อื่นมา ประสบการณ์ในอดีตที่คิดว่าลืมหว่านนี้อาจจะถูกนำไปเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมใหม่ ๆ และการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตในสังคม และวัฒนธรรมโดยได้มีการนำมาดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์และสภาพแวดล้อมทำให้เกิดมีพฤติกรรมปรับปรุงมาใช้ในสังคมหลากหลายมากขึ้น

(๓) การเรียนรู้ การเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อมเป็นมูลเหตุเบื้องต้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งอาจจะไม่ตั้งใจที่จะเรียนรู้รูปแบบของวัฒนธรรมของผู้อื่น แต่ก็มักจะปฏิบัติตามเงื่อนไขของสังคมด้วยการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่และประเพณีปฏิบัติตาม การปฏิบัติซ้ำ ๆ การสังเกตการณ์ และการเรียนหรือศึกษาโดยตรงเป็นที่มาของการเรียนรู้สังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

(๔) การเปลี่ยนแปลงนิสัย กิจวัตร หรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ มนุษย์จะมีการศึกษาเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมกิจวัตรและนิสัยโดยไม่รู้ตัวอยู่ทุกเวลานาที นั่นคือไม่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นแล้ว บางครั้งบุคคลอาจจะรู้ตัว และจงใจยกเลิกรูปแบบพฤติกรรมเก่า ๆ ก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากการเบื่อความซ้ำซากและจำเจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสองรูปแบบจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ

(๕) การเลียนแบบ มนุษย์จะมีการเลียนแบบกันอย่างไม่ตั้งใจอยู่เสมอ เช่น การเลียนแบบท่าทางสำนวนการพูด การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้มีการเรียนรู้แบบอย่างมาก่อน การเลียนแบบเป็นเรื่องของบุคคลและกลุ่ม เป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาใช้ เป็นการยอมรับหรือเป็นการสร้างสิ่งใหม่ ๆ หรือเป็นการหยิบยืมวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากต่างถิ่นมาใช้โดยนำมาดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนเองจนเกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ขึ้น

(๖) ความคิดเห็น เป็นข้อสันนิษฐานหรือขบวนการเสนอความคิดเห็นและการเปรียบเทียบเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้อื่นฟัง การใช้ความรู้สึกส่วนตัวตัดสินเหตุการณ์และผู้อื่น โดยที่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ถึงความจริงและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เพียงพอ หรือเป็นการเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะ ซึ่งทำให้ผู้อื่นติดตามคล้อยตามจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยมของผู้อื่นได้

(๗) การโยกย้ายถิ่น เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้การโยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งใหม่ ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องเข้ากับสถานที่ใหม่และกลุ่มคนใหม่ยอมรับเข้าพวกและจะไปมีผลให้วัฒนธรรมของผู้ที่ย้ายมาใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยจนเป็นที่สังเกตเห็นได้ที่สุด

(๘) สภาวะจิตไร้สำนึก สภาวะจิตไร้สำนึกจะบงการพฤติกรรมโดยอัตโนมัติสภาวะการณณ์เช่นนี้เกิดจากความเคยชินในกฎระเบียบต่างๆ ของสังคมที่ฝังใจมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กจึงมักกระทำการใดๆ โดยอัตโนมัติและไม่รู้ตัว นอกจากนี้การต้องการยอมรับจากผู้อื่นจึงต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามผู้อื่น ซึ่งจะเกิดขึ้นในตัวมนุษย์เองโดยไม่รู้ตัวและเป็นกลไกที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมในเชิงนามธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานและวัฒนธรรมพื้นฐานต่างๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองนี้จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับอัตราความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของวัฒนธรรมนั้น ๆ ค่านิยมของประชาชนนั้นเปลี่ยนยากมาก ต้องอาศัยระยะเวลายาวนาน เพราะบุคคลได้สั่งสมค่านิยมของตนเป็นเวลานานมาก่อนการเปลี่ยนแปลงแบบไม่รู้ตัวเป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของบุคคลซึ่งค่อยๆ เปลี่ยนไปที่ละน้อย

(๙) การสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคม ความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมขึ้นได้ เพราะพฤติกรรมของกลุ่มสังคมที่มีการรับอารมณ์และแสดงออก

ทางอารมณ์ร่วมกัน กลุ่มคนที่ร่วมในเหตุการณ์เดียวกันจะมีการแสดงออกถึงการยอมรับอารมณ์และความรู้สึกของกันและกัน ความรู้สึกร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ง่ายและรวดเร็ว ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่ยกมานี้ จะเห็นว่านักวิชาการจะให้ความสำคัญกับจิตใต้สำนึกของมนุษย์เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยภายนอก ที่เป็นสภาพแวดล้อมก็มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเช่นกัน เช่น การปรับเปลี่ยนการเล่นเห่เรือทางน้ำมาเป็นเห่เรือบกซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของแม่น้ำ เป็นต้น

๔) รูปแบบและองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

นิยพวรรณ วรณศิริ (๒๕๔๐ : ๒๗๘-๒๘๐) ได้สรุปรูปแบบและองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคม ไว้ดังนี้

(๑) ทักษะคน เป็นตัวกำหนด บุคลิกและท่าที ในการแสดงออกของบุคคล ทักษะคนที่ก่อตัวในบุคคลในช่วงเวลาอันยาวนานและติดฝังแน่น และยากต่อการถอดถอนเปลี่ยนแปลง แต่ก็สามารถจะถูกเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจะง่ายหรือยาก ช้า หรือเร็ว ขึ้นอยู่กับตัวแปรร่วมหลายๆ อย่างเช่น ขบวนการปลูกฝังวัฒนธรรม กลุ่มบุคคลที่สังกัดผู้นำกลุ่มนวัตกรรมที่ถูกนำมาสาธิต ฯลฯ อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลมากเนื่องจากมนุษย์มีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและพึ่งพาอาศัยกัน ฉะนั้นการปรับตัวให้คล้อยตามกลุ่มคือการอยู่รอด

(๒) ค่านิยม จะเป็นส่วนประกอบสำคัญทางสังคม บางสังคมบุคคลให้คุณค่ากับเงินตราสูงมาก บางสังคมก็ให้คุณค่าโลหะธาตุที่หายาก เช่น ทองคำ บางสังคมนำศีลธรรมและความสวยงามมาเป็นค่านิยมหลัก และผลประโยชน์มาเป็นค่านิยมรอง ค่านิยมเป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมจึงไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดท่าทีและทิศทางของพฤติกรรมของกลุ่มเพราะฉะนั้นในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมด้วย

(๓) บรรทัดฐานและพันธะทางสังคม คือ แนวทางที่สังคมวางไว้ให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติในแนวเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม บรรทัดฐานและพันธะทางสังคมมีความคล้ายคลึงกัน แต่พันธะทางสังคมไม่ได้เกิดมาจากบรรทัดฐาน แต่เกิดมาจากความผูกพันทางสังคมและท่าทีอันดีต่อกัน ซึ่งเป็นข้อบังคับทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนทั่วไป ด้วยเหตุผลและสถานการณ์ต่างๆ บางครั้งก็มีข้อยกเว้นไม่ปฏิบัติก็ได้ เช่น การให้สิ่งของกัน ผู้รับต้องให้สิ่งของกลับเป็นการตอบแทน บางครั้งอาจจะไม่มีสิ่งของตอบแทนกลับก็ได้ หากไม่มีการลงโทษทางสังคมที่รุนแรง กฎพันธะนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และกฎนี้ จะส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากปฏิบัติตามพันธะทางสังคมทำให้คนคบหากันง่าย และนำไปสู่การทำตามกันและคิดตามกัน ส่วนบรรทัดฐานนั้น เป็นผลมาจากความคิดแนวเดียวกันของคนในสังคมที่ได้พัฒนามาเป็นกฎระเบียบให้คนปฏิบัติตามได้ด้วยความเคยชินบรรทัดฐานเป็นกฎสังคมที่แน่นอนและเป็นโครงสร้างของวัฒนธรรมที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย ปกติใช้เวลายาวนานในการเกิดเปลี่ยนแปลง และยกเลิก การลงโทษผู้ฝ่าฝืนบรรทัดฐานจะเห็นได้เด่นชัดแต่ไม่เป็นทางการ

๕) การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต จึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ตลอดเวลา เพราะในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม มนุษย์จึงเป็นทั้งผู้สร้างสรรค์พัฒนา และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นมีทั้งเป็นไปในทางบวกและทางลบ ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม มนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางในการอนุรักษ์ และสืบสานให้วัฒนธรรมอันดีงามดำรงอยู่สืบไป หรือหากแม้มีการเปลี่ยนแปลงก็ควรให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง

หากกล่าวถึงการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยนั้นเริ่มมีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรมานาน โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๔ : ๒-๕)

วัฒนธรรมไทยได้เริ่มมีการฟื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่กันอย่างจริงจังมาตั้งแต่ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยสงครามทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้ภาวะทางศีลธรรม วัฒนธรรมของประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุง ฟื้นฟูปลูกฝังวัฒนธรรมไทยขึ้น โดยการตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับแรกขึ้นใช้บังคับเป็นกฎหมายเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๓ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๔๘๕ ขึ้นใหม่ โดยยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติทั้ง ๒ ฉบับ และให้มีบทบัญญัติเรื่องวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกาลสมัยพร้อมกันนั้นได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๘๕ และกำหนดให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล นอกจากนี้ ยังได้มีประกาศรัฐมนตรีฉบับหนึ่งเพื่อชักชวนให้ประชาชนถือปฏิบัติสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ในการค้นคว้า ดัดแปลง รักษา ส่งเสริม ให้คำปรึกษาและเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ แบ่งออกเป็นสำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนักวัฒนธรรมวรรณกรรม และสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งองค์กรเอกชน ซึ่งประกอบด้วย สมาคมและมูลนิธิ เพื่อดำเนินงานด้านวัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ต่อมามีการตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๔๘๖ โดยมีบทบัญญัติเรื่องการนำวัฒนธรรมมาใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาและมีประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติกำหนดให้ประชาชนชาวไทยใช้วัฒนธรรมแห่งชาติ หลังจากการประกาศตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กิจกรรมทางวัฒนธรรมมีมากขึ้น ตามลำดับ แต่ยังไม่ได้ผลตามเจตนารมณ์ของผู้นำของประเทศในขณะนั้น เพราะผลกระทบของสงครามทำให้จิตใจของประชาชนบางส่วนเสื่อมทรามลง แม้จะมีการอบรมจิตใจข้าราชการในตอนบ่ายวันพุธให้หยุดงาน ให้เล่นกีฬา ร้องรำทำเพลง เล่นรำวง แต่วัฒนธรรมหลายอย่างที่กำหนดขึ้นก็ยังไม่ดีพอ อย่างไรก็ตามการตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติในครั้งนี้ ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาวัฒนธรรม

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๖ กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าการดำเนินงานวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยทั่วไป และมีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ แต่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ไม่มีหน่วยงานรองรับในส่วนภูมิภาค จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินงานจากหน่วยงานสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ซึ่งมีภารกิจมากอยู่แล้ว จึงเห็นสมควรให้มีหน่วยงานทำหน้าที่เป็นองค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และประสานการดำเนินงานวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๒๖ โดยการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นในสถาบันที่มีความพร้อมด้านสถานที่และบุคลากร เช่น สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานอื่น ซึ่งในปัจจุบันมีศูนย์วัฒนธรรมในระดับจังหวัดทุกแห่งและในระดับอำเภอ บางส่วน ต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม ๒ ครั้ง คือ ใน พ.ศ. ๒๕๒๙ และ พ.ศ. ๒๕๓๑

ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๓๕ รัฐบาลเห็นว่า การบริหารงานวัฒนธรรมภายใต้ระบบราชการมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ และการบริหารจัดการทำให้ไม่สามารถที่จะดำเนินงานวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมสมรรถนะในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงเห็นสมควรให้มีการจัดตั้ง กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม เพื่อระดมทุน และทรัพยากรจากทางราชการและเอกชนมาสนับสนุนการบริหารงานวัฒนธรรมได้อย่างคล่องตัวโดยไม่มีข้อผูกพันกับกฎระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ ซึ่งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมนี้ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ หลังจากนั้น พ.ศ. ๒๕๓๘ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นว่าการดำเนินงานวัฒนธรรมควรจะเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ เนื่องจากประชาชนคือผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมและเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเองมากที่สุด ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมรวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ จึงได้มีประกาศคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีการจัดตั้ง “สภาวัฒนธรรม” ขึ้นโดยเริ่มจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดก่อนและขยายไปสู่สภาวัฒนธรรมอำเภอและตำบล ตามลำดับ

ต่อมา งานวัฒนธรรมได้รับการเอาใจใส่อย่างมากตั้งแต่มีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ โดยมีบทบัญญัติที่เป็นสาระสำคัญ เกี่ยวกับวัฒนธรรมหลายมาตรา อาทิ มาตรา ๔, ๓๙, ๔๐, ๔๓, ๔๕, ๖๓, ๗๔, ๘๑ และมาตรา ๒๘๙ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะมาตราที่สำคัญซึ่งได้กล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินงานวัฒนธรรมโดยสังเขป ดังนี้

มาตรา ๔๕ และมาตรา ๔๖ ได้บัญญัติให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพ ในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่ออนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นหรือของชาติ โดยให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๙ ได้บัญญัติให้บุคคลมี หน้าที่ ในการรับการศึกษาอบรมพิทักษ์ ปกป้องและสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๗๓ ได้บัญญัติให้รัฐมี หน้าที่ ต้องให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา ๘๑ ได้บัญญัติให้รัฐมี หน้าที่ ต้องจัดการศึกษาอบรมสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้การปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยศิลปะวิทยาการต่าง ๆ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

มาตรา ๒๘๙ ได้บัญญัติให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและองค์กรปกครองท้องถิ่นมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและต้องการในท้องถิ่นนั้น โดยคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

จากสาระสำคัญทางวัฒนธรรมตามมาตราต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ก็ได้มีการกำหนดสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของบุคคล รัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมดำเนินงานวัฒนธรรมโดยเน้นให้ประชาชน และท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงานวัฒนธรรมของตนเองในลักษณะของการดำเนินงานวัฒนธรรมของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน โดยรัฐเป็นผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุน ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นของประชาชน ดังนั้น ประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจึงมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินงานวัฒนธรรมของตนเองนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในฐานะที่เป็นส่วนราชการที่มีหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน และประสานการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติได้คำนึงถึงและให้ความสำคัญ โดยรณรงค์ให้ประชาชนมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรเพื่อรับผิดชอบในการดำเนินงานวัฒนธรรมของตนเองในลักษณะของเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรม เช่น สภาวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรม ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พิจารณาเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างและจรรโลงจิตสำนึกของประชาชนให้มีชีวิตในสังคมสมัยใหม่อย่างเชื่อมั่นบนพื้นฐานคุณค่าของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสามารถธำรงรักษา พัฒนา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เป็นสมบัติของมนุษยชาติอันจะนำมาซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของคนไทยในบริบทของสังคมโลก และนานาชาติได้อย่างสง่างามและมีศักดิ์ศรี จึงเห็นสมควรประกาศให้ช่วง พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๕๐ เป็น “ทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา” เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรภาคเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนทั่วไป ได้ร่วมมือกันสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาโดยการนำมิติทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒ เห็นชอบให้มีการประกาศแผนแม่บทวาระแห่งชาติว่าด้วย “ทศวรรษสืบสานวัฒนธรรม

เพื่อการพัฒนา” (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐) โดยวางนโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรม ไว้ดังนี้ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๔ : ๖๗)

๑. ส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา ได้สืบค้นและศึกษาเรื่องราวของมรดกศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย

๒. พัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน

๓. ประสานให้ประชาชนและเยาวชนมีบทบาทและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและแหล่งรายได้ของประชาชน

๔. สนับสนุนให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตชูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างสมศักดิ์ศรีและสร้างสรรค์

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๔๕ สภาผู้แทนราษฎรมีมติรับหลักการร่างพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม กำหนดให้จัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้น มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม โดยการบริหารงานด้านวัฒนธรรม มีบทบาทในกลุ่มภารกิจของรัฐในด้านการทำนุ บำรุง ป้องกัน อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สนับสนุน ศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคม เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ รักษาความเป็นชาติ การสืบทอดมรดกของชาติ และเพื่อให้ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติได้รับการเผยแพร่และเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๕ : ๙๑)

สำหรับแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้นมีนักวิชาการเสนอไว้หลากหลายแนวคิด ในงานวิจัยนี้ขอยกตัวอย่างพอสังเขป ได้แก่

ประจักษ์ สายแสง (๒๕๓๑ : ๗๔-๗๕) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ ๒ ประเด็นหลัก คือ

๑. การอนุรักษ์นั้นเพื่อใคร โดยคำนึงถึงกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านย่อประกอบไปด้วย

๑.๑ ชาวบ้าน

๑.๒ นักวิชาการ

๑.๓ ผู้ประกอบการวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๑.๔ ผู้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๑.๕ ผู้สนับสนุนงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๑.๖ ประเทศชาติโดยส่วนรวมในเชิงเศรษฐกิจสังคม และความมั่นคง

๒. ทำอย่างไร ในประเด็นนี้ประจักษ์ สายแสงได้เสนอไว้ ๒ ขั้นตอนคือ

๒.๑ การส่งเสริม โดยมีแนวทางดังนี้

๑) ควรเริ่มต้นด้วยการรวบรวมและชี้ชัดว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านใดควรได้รับการส่งเสริม ณ ที่ใด จะทำโดยการศึกษา ค้นคว้า หรือวิจัยก็ตามที่ สิ่งใดมีความดี ความงามและจะทำหน้าที่ในสังคมต่อไป ก็

ควรนำมาเข้ามาพิจารณาหาทางส่งเสริม สิ่งใดที่หมดหน้าที่แล้วก็ควรจะได้รับกำหนัด ก็บรายละเอียดทุกด้านไว้ สิ่งใดที่ควรจะมีหน้าที่แต่ได้ตายไปแล้วก็ควรจะได้รับกำหนัดฟื้นขึ้นมา

๒) การส่งเสริมเพื่อชาวบ้าน ควรให้อยู่ในแนวปฏิบัติของชาวบ้านผู้สนับสนุนพึงให้การส่งเสริมกำลังเท่านั้น

๓) การส่งเสริมเพื่อนักวิชาการ ควรให้อยู่ในมือของนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ทางวิชาการมากที่สุด นักวิชาการนั้นควรมีใจกว้างในการมองความเป็นอนิจจังของวัฒนธรรมพื้นบ้าน และนักวิชาการควรให้ความรู้แก่ผู้สนใจว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นต้นแบบของสิ่งนั้นสิ่งนี้คืออะไร ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร

๔) ผู้ประกอบการวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยประสานผลประโยชน์ทางวิชาการและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กับความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้จะต้องมีความร่วมมือกันกับกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้านและกลุ่มผู้สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๕) จะต้องมีการเชิดชูบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่ให้ความสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๒.๒ การเผยแพร่ การเผยแพร่ย่อมจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของชาติประกอบกัน การเผยแพร่จึงทำได้ทั้งการให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ในระบบ ควรมีวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้านในระดับการศึกษา จะแยกเป็นวิชาอิสระหรือแทรกอยู่ในวิชาใดก็ตามที่ ทั้งนี้เพื่อผลทางวิชาการโดยแท้ นอกระบบ ควรจะใช้สื่อต่างๆ ทุกประเภทเท่าที่มีอยู่ สื่อต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะนำเสนอรายละเอียดของวัฒนธรรมพื้นบ้านใดๆ ในส่วนที่เคยเป็นมาในอดีต และที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พร้อมทั้งชี้ชัดให้เห็นถึงวิวัฒนาการของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นๆ อันอาจจะเป็นผลเนื่องมาจาก เศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคงก็ตามที่

ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๓๑ : ๙๑) ได้ให้แนวคิดในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นว่า จะต้องปรับวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน แล้วให้คนปัจจุบันรับได้ และได้กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมและเผยแพร่นั้นจะต้องรู้จักกลุ่มคน ต้องเข้าใจว่าเขาคือใคร จะส่งเสริมด้านไหน เผยแพร่อะไร และจะทำอย่างไร

สุจริต บัวพิมพ์ (๒๕๓๒ : ๘๓๐-๘๓๑) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน กล่าวคือ จะต้องมีการจัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรม หอวัฒนธรรมในท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมในระดับอำเภอ และการให้การศึกษา โดยเริ่มจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนวิธีการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ตั้งแต่ระดับประถมเป็นต้นไป

จากแนวคิดของนักวิชาการที่ยกมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขงชิงธง ของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ไว้ ๒ ส่วน คือ

๑. แนวทางการจัดการอนุรักษ์ในพื้นที่ คือการอนุรักษ์ที่ให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วม หรือดำเนินการอย่างมีอิสระ ภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต จึงมีความเกี่ยวข้องกับคนทุกคนตลอดเวลา เพราะการดำรงชีวิตประจำวันของคนล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม คนจึงเป็นทั้งผู้สร้างสรรค์ พัฒนาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้เพื่อให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้นๆ นั่นเอง เมื่อวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอยู่ตลอดเวลา และคนเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ใช้วัฒนธรรม ดังนั้นการดำเนินงานวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องให้คนในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด เนื่องจากผู้ที่เป็นเจ้าของ ย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมมากกว่าคนที่ไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งหลักการดำเนินงานวัฒนธรรมโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือการให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมดำเนินงานวัฒนธรรมของตนนั้น จะต้องให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพ ในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่ออนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นนั้นๆ โดยเน้นให้ประชาชนและท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงานวัฒนธรรมของตนเองในลักษณะของ “การดำเนินงานวัฒนธรรมของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” โดยรัฐมีหน้าที่เพียงผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น

อนึ่ง การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ถือเป็นหัวใจของการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของประชาชนในสังคม ซึ่งมีความหลากหลายในตัวของมันเอง จำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม จึงจะเกิดผลถึงความยั่งยืนในการอนุรักษ์ รักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง คือต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเองซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง โดย โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเน้นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กรการกำหนดกิจกรรมพัฒนาเป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติการ และเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติ และผลประโยชน์ก็จะเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผลและปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย (สำนักบริหารเครือข่ายทางวัฒนธรรม. ๒๕๔๗ : ๑๕)

การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมนั้น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๔๔ : ๗) ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

กระบวนการพัฒนาทั้งหลายจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ๘ ประการ ดังนี้

- ๑) ชั้นร่วมศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน
- ๒) ชั้นร่วมสร้างรูปแบบ ค้นหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน สร้างสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- ๓) ชั้นกำหนดนโยบาย วางแผนงาน โครงการ และกิจกรรม
- ๔) ชั้นร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด
- ๕) ชั้นร่วมปรับปรุง เสนอแนะระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- ๖) ชั้นร่วมช่วยเหลือสนับสนุนด้านการเงิน หรือลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถและศักยภาพของตนเอง
- ๗) ชั้นร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่วางไว้ให้บรรลุผลตามเป้าหมายบังเกิดผลดีแก่ชุมชน
- ๘) ชั้นการควบคุม ติดตาม ประเมินผล รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ทั้งเอกชนและรัฐบาลได้จัดทำขึ้น ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนปฏิบัติ การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่อกลุ่ม ต่อสังคม และต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มความรู้ ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานวัฒนธรรมในภาพรวม และเป็นผู้ปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมโลก

๒. แนวทางในการจัดการอนุรักษ์นอกพื้นที่ หมายถึง แนวการอนุรักษ์นอกชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการอนุรักษ์จัดไว้ในสถานที่ของพื้นที่แต่ละจังหวัดหรือแต่ละภูมิภาค โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ หรือหน่วยงานอื่นๆ จัดให้มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ สามารถแสดงผลงานศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมได้ สามารถจัดให้มีสถานที่จัดการแสดงโดยมีเวทีสำหรับการแสดงเพื่อส่งเสริมให้งานดังกล่าวเป็นที่เผยแพร่มากขึ้น แนวทางจัดการ รัฐจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทหน้าที่อย่างเต็มที่โดยการสนับสนุนงบประมาณ จัดหานักวิชาการด้านวัฒนธรรมมามีบทบาทในการวิเคราะห์ ตลอดจนสังเคราะห์ข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว ให้อยู่ในรูปแบบของวิชาการที่ระดับชาวบ้านพอจะรับรู้คุณค่าได้ และรูปแบบของวิชาการที่ระดับนานาชาติสามารถที่จะเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างดี ทั้งนี้ในส่วนงานนี้ต้องมีเจ้าหน้าที่ในการพัฒนา

ศิลปวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นกว่าในปัจจุบัน เพื่อเป็นการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมกับศิลปะปัจจุบัน โดยจะได้ศิลปวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา เรียกว่า ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวเป็นแนวทางในการพัฒนาที่พยายามหามิติของความต่อเนื่องทางศิลปวัฒนธรรมให้เพิ่มขึ้นไม่ให้มีการขาดตอนทางวัฒนธรรมขึ้นในสังคมไทย แนวทางในการอนุรักษ์แบบการจัดการการอนุรักษ์นอกพื้นที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องมีแรงสนับสนุนจากภาครัฐเป็นสำคัญ โดยรัฐต้องกำหนดแนวทางที่ชัดเจน และสิ่งสำคัญต้องกำหนดบทบาทตลอดจนสรรหานักวิชาการวัฒนธรรมมาทำหน้าที่ให้ดีที่สุดเพราะเชื่อว่าสิ่งนี้เป็นตัวแปรที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรมของประเทศให้มีการพัฒนาที่เจริญขึ้น

๖) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism Theory)

แรดคลิฟท์ บราวน์ (A.R.adcliffe – Brown อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน. ๒๕๔๒ : ๓๔-๓๕) มีแนวคิดที่ว่า ระบบสังคมจะต้องประกอบด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่างๆ โครงสร้างทางสังคมคือแบบแผนที่อยู่ได้นาน โดยประชากรในสังคมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างเกิดจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานและพฤติกรรมทำให้เกิดเสถียรภาพทางสังคมและการคงอยู่ของระบบสังคม ทฤษฎีนี้จะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม ซึ่งตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้จากข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาของแต่ละสังคมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความผูกพันกันทางสังคม หรือมีความขัดแย้งระหว่างกันแต่ยอมรับในความขัดแย้งนั้นและมีการจัดการต่อความขัดแย้งอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยลดโอกาสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมทั้งหมดอยู่ต่อไปได้จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมสามารถนำมาอธิบายความมั่นคงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ซับซ้อน ในการคิดค้นองค์ความรู้และวิธีการหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มคนให้สามารถคงอยู่ได้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในลักษณะยั่งยืน

การศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่นิยม เป็นการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมโดยรวม สัมพันธภาพส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า โครงสร้างของสังคม (Structure of a Society) โครงสร้างของสังคมหมายถึง สัมพันธภาพของกิจกรรมต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคม อันได้แก่ กิจกรรมทางด้านครอบครัว ญาติพี่น้อง ด้านการศึกษา อนามัย การเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อ ศาสนาและอื่นๆ

๒. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionism Theory)

เป็นแนวคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สจิวต์ (Steward อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๔๐ : ๓๔) มีแนวคิดที่ว่าการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมคือเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมจึงมีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน ทฤษฎีวิวัฒนาการนี้ หากจะนำมาศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการแห่พระแข่งเรือยาว อาจกล่าวได้ว่าการแห่พระแข่งเรือยาวเป็นศิลปวัฒนธรรมชนิดหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมายาวนาน ซึ่งการเกิดวิวัฒนาการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากระบบของวิถีชีวิตโดยแท้ การปรับเปลี่ยนในพลวัต (Dynamic) เกิดขึ้นในมิติของสังคม โดยสังคมเป็นตัวกำหนดในการปรับเปลี่ยน ทั้งนี้อาจตั้งอยู่บนความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางพันธุกรรม ความหลากหลายทางชนิดพันธุ์ ความแตกต่างทางเชื้อชาติและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อพลวัต หรือวิวัฒนาการทั้งสิ้น เพราะสังคมจะเป็นตัวกลั่นกรองแนวคิดที่เกิดขึ้นจากชุมชน เมื่อแนวคิดต่างๆ ได้ตกผลึก และเป็นที่ยอมรับเมื่อนั้นก็ถือว่าเป็นมติดของชุมชน ดังนั้นวิวัฒนาการของการแห่พระแข่งเรือยาวจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ ข้างต้นเช่นกัน แต่ปัจจัยที่ทำให้การแห่พระแข่งเรือยาวเกิดพลวัตอย่างชัดเจนก็คือระบบสังคมที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมกึ่งอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการทำให้ขนบธรรมเนียมของวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ดั้งเดิมกลายเป็นระบบทุนนิยม วิถีสังคมที่พึ่งพาซึ่งกันและกันเริ่มสูญหาย การเชื่อมต่อตลอดจนการเกิดความต่อเนื่องของงานศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากวิถีชุมชนโดยแท้ก็ขาดหายไป ทั้งนี้เกิดจากระบบโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้ยังคงมีปัจจัยอื่นๆ อีกมากมายแต่ที่นำเสนอปัจจัยดังกล่าว เพราะเป็นปัจจัยที่คนในชาติได้สัมผัส และถือว่าเป็นระบบโครงสร้างที่ใหญ่ซึ่งทุกคนต้องให้ความตระหนักและหันหน้ามาร่วมกันพิจารณา

๓. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory)

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมแพร่หลายมากในสหรัฐอเมริกา โดย ฟรานส์ โบแอส (Franz Boas อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๔๒ : ๑๑๙-๑๒๐) ให้ความสนใจทางด้านนี้ เดิมมีอยู่ในวิชาภูมิศาสตร์ในด้านการศึกษาท้องถิ่นหรือลักษณะของถิ่นต่างๆ โบแอสมีแนวคิดที่ว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายกัน จะเป็นกลุ่มชนที่มีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันมาก่อน วัฒนธรรมหรือระบบสัญลักษณ์แพร่กระจายออกไป เพราะคนย้ายถิ่นและนำเอาวัฒนธรรมเก่าติดตัวไปด้วยหรือเพราะคนจากถิ่นอื่นมาติดใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ และขอยืมวัฒนธรรมไปใช้ เขาไม่เชื่อว่าคน ๒ กลุ่มที่อยู่ห่างไกลกัน ต่างคนต่างค้นคิดวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงเหล่านี้ขึ้นมาเอง โบแอส เชื่อว่าสังคมและวัฒนธรรมของคนอาจมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระ และไม่เกี่ยวข้องกัน การที่สังคมหลายๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเพราะการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมเกิดการยอมรับวัฒนธรรมของกันและกัน ความหลากหลายทาง

วัฒนธรรมจึงเป็นผลจากการที่วัฒนธรรมพัฒนาการแตกต่างกันและมีการผสมผสานเอาบางส่วนของวัฒนธรรมอื่นมาไว้ การปรับวัฒนธรรมมีรูปแบบต่างๆ ขึ้นอยู่กับกระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้น

การศึกษาวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่ม คือการพยายามทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมหรือลักษณะความเป็นอยู่ของคนแต่ละกลุ่ม โบแอส ได้กำหนดประเด็นพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรม คือ

๑) ลักษณะวัฒนธรรม (Culture Trait) คือ วัฒนธรรมวัตถุ หรือไม่ใช่วัตถุซึ่งเป็นขั้นปฐม เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่เราสามารถชี้ให้เห็นเด่นชัด เช่น ในกรณีของตะกร้าหวาย ถ้าเราสามารถชี้ให้เห็นหวายแต่ละเส้น และลักษณะสำคัญของหวาย เราก็อาจจะเรียกหวายแต่ละเส้นที่มีลักษณะเฉพาะว่าลักษณะการวัฒนธรรม แต่ถ้าหวายแต่ละเส้นไม่มีลักษณะเด่นชัด ลักษณะเด่นชัดอยู่ที่ตะกร้า เราก็เรียกตะกร้าว่าเป็นลักษณะการวัฒนธรรมแทนที่จะเรียกหวาย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ถ้าลูกปิดแต่ละลูกมีลักษณะพิเศษของตัวเอง ลูกปิดจะเป็นลักษณะการวัฒนธรรม แต่ถ้าลูกปิดไม่ได้มีลักษณะพิเศษ สร้อยลูกปิดทั้งเส้นจะเป็นลักษณะการวัฒนธรรม

๒) ชุดวัฒนธรรม (Culture Complex) คือวัฒนธรรมวัตถุ หรือไม่ใช่วัตถุที่รวมลักษณะการวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมขั้นปฐมเข้าไว้ด้วยกัน จากตัวอย่างข้างบน สร้อยคอซึ่งทำด้วยลูกปิดจะเป็นชุดวัฒนธรรม คือการเอาลูกปิดหลายลูก หรือลักษณะการวัฒนธรรมหลายหน่วยรวมเข้าไว้ด้วยกัน การเดินระบำเป็นชุดวัฒนธรรม เพราะรวมเอาลักษณะและท่าของการเดินแต่ละท่าเข้าไว้ด้วยกัน เช่น รำเซ็ง รำวง โนรา แต่ละชุดก็มีลักษณะเฉพาะประกอบด้วยการรำซึ่งเป็นลักษณะการวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

๓) เขตวัฒนธรรม (Culture area) คือการรวมบริเวณท้องที่ที่กลุ่มชนตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีลักษณะวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นการพยายามขีดเส้นแบ่งแนวพื้นที่อย่างกว้างๆ และไม่ขีดเส้นอย่างถาวร นักวิจัยและนักศึกษาวาดภาพได้ว่า คนที่อยู่ในบริเวณใดมีลักษณะอย่างไร การศึกษาเขตวัฒนธรรมนี้ ส่วนใหญ่จะหมายถึงการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากจุดหนึ่งไปยังจุดต่างๆ จุดเริ่มต้นซึ่งเป็นที่เกิดของวัฒนธรรมเรียกว่า ศูนย์วัฒนธรรม (Culture center) และบริเวณรอบนอกที่วัฒนธรรมแพร่กระจายไปถึง หรือส่วนที่อยู่ในบริเวณชายขอบจริงๆ มักจะมีเส้นขีดแบ่งแยกที่ไม่ชัดเจน วัฒนธรรมที่แพร่กระจายจนถึงชายขอบนี้ก็มีลักษณะผิดเพี้ยนจากวัฒนธรรมที่ศูนย์กลาง ศัพท์ที่ใช้เรียกววัฒนธรรมชายขอบนี้คือ marginal culture

องค์ประกอบของวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ เป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมซึ่งโบแอสและลูกศิษย์ เช่น วิสเลอร์ (Wissler) โครเบอร์ (Kroeber) และโลวี (Lowie) ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวัฒนธรรม

๓. นโยบายด้านการท่องเที่ยว

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่าการท่องเที่ยวไทยเป็นโอกาสที่สำคัญมากสำหรับการพัฒนาประเทศไปจนถึงท้องถิ่นต่างๆ ให้พลิกฟื้นจากปัญหาความยากจนสู่ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลหลายยุคหลายสมัยจึงทุ่มเทความสนใจและตั้งเป้าให้การส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นแนวทางหลักในการฟื้นฟูสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดย

การกระจายงบประมาณเพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการตอบรับกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว แต่ละจังหวัด อำเภอ ตำบล และท้องถิ่นต่างๆ พวกกันเสนองบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเองคิดว่าน่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีและสร้างรายได้ แต่โครงการส่วนใหญ่เน้นที่จะพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย พัฒนาการวัตถุ โดยเข้าใจว่าจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง การมุ่งเน้นเปิดพื้นที่เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น โดยขาดกำลังคนที่จะดำเนินการและขาดความเข้าใจถึงแก่นแท้ของการรองรับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน อีกทั้งยังไม่ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนเรียกได้ว่า ไม้ว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นแบบไหน พฤติกรรมอย่างไรก็ต้องรับได้หมด ชุมชนท้องถิ่นถูกคาดหวังให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ การให้ความรู้และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่หน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นกระทรวงต่างๆ หน่วยงานในท้องถิ่น และชุมชนทั่วไป ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ทำให้เกิดการคิดแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง ทำให้เกิดการคิดแบบแยกส่วน แยกกันคิด แยกกันวางแผน แยกกันของงบประมาณ แยกกันจัดการ จะเห็นได้จากแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกทำลายลงไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์โดยผ่านการกระตุ้นเศรษฐกิจจากภาครัฐ ทำให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างไร้ทิศทางซึ่งถือว่างายเป็นการซ้ำเติมปัญหาเดิม ๆ ที่มีอยู่ของไทยเรา ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) พัฒนามาจากแนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปัจจุบันความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ยังคงมีความหมายที่กว้างและไม่มีแนวคิดที่ชัดเจน หรือมีความหมายเฉพาะเจาะจง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงตีความได้หลากหลายและยังไม่มีรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ถือว่าการทำให้เกิดความยั่งยืนที่สุด อย่างไรก็ตามในการประชุมโลกปี ๙๐ (Globe ๙๐) ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย (สมักร ณะ เกิงสุข, ๒๕๔๖ : ๒๕) นอกจากนี้สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (๒๕๕๐ : ๘) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมอย่างเสมอภาคกันทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนัก

ถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ให้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นไว้ให้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เช่น นโยบายด้านการอนุรักษ์และการปฏิบัติ นโยบายจากรัฐบาลกลาง การใช้ทรัพยากรชุมชนนักท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น การท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนถือเป็นการเพิ่มผลกระทบทางบวกให้เกิดขึ้นมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ลดผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุด นอกจากนี้ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลักคือ ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกันมากขึ้น จึงจะช่วยให้การจัดข้อขัดแย้งและทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต่างจากรูปแบบเดิมที่ทุกฝ่ายไม่ได้ร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมเพียงแต่รู้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Swarbrooke. ๒๐๐๐ : ๑๕๐)

จากแนวคิดดังกล่าว การดำเนินการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในเรื่อง

๑. การจัดตั้งองค์กรและโครงสร้างการบริหารจัดการที่จำเป็นกับการท่องเที่ยว เช่น ท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐ เป็นต้น

๒. การได้รับและนำเครื่องมือ (Instruments) ไปใช้บริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

๓. การตรวจสอบติดตามและประเมินผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

แชร์ลีย์ (Shirley. ๑๙๙๓ อ้างถึงใน ประหยัด ตะคอนรัมย์. ๒๕๔๖ : ๒๗) ได้ให้หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

๑. Using Resource Sustainably การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

๒. Reducing Over Consumption and Waste การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

๓. Maintaining Diversity การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

๔. Integrating Tourism Into Planning การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่นและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

๕. Supporting Local Economics การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายด้วย

๖. Involving Local Communities การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

๗. Consulting Stakeholders and Public การปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ที่ได้รับผลกระทบและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกันรวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน

๘. Training Staff การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

๙. Marketing Tourism Responsibly การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

๑๐. Undertaking Research การวิจัย และการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและนักลงทุน

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวมปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป โดยให้ความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ วัฒนธรรม สังคม การประสานความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กล่าวโดยสรุปการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ได้รับการจัดระเบียบอย่างดี จนกระทั่งทำให้ทรัพยากรดั้งเดิมที่เราใช้ประโยชน์ในทุกวันนี้ ซึ่งในนี้อาจหมายถึงวัฒนธรรม ประเพณี สามารถสืบต่อถึงรุ่นหลาน โดยยังคงคุณค่าเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง สำหรับประเทศไทยได้ประกาศให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งตามพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวของไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนว่า แนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นการมองการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชมธรรมชาติ ชุมชน ซึ่งเป็นการประสานผลประโยชน์กันทั้งสองฝ่าย การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ด้านหลัก ควรมีการคำนึงถึงคุณภาพ โดยเฉพาะ (๑) คุณภาพของนักท่องเที่ยวที่ได้ประสบการณ์นันทนาการ ของนักท่องเที่ยวในด้านที่เป็นคุณ (๒) คุณภาพของชุมชนที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน และ (๓) คุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่จะไม่เสื่อมโทรมลง

๒. การท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่องระยะยาว และมีความสมดุลระหว่างรายได้ของชุมชนท้องถิ่น และความสุขหรือประสบการณ์อันดีที่นักท่องเที่ยวได้รับ

๓. รูปแบบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาจจะเป็นได้ดังนี้ การท่องเที่ยวแบบมวล (Mass Tourism) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (History Tourism) การท่องเที่ยวด้านเกษตร (Agriculture Tourism) การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

นอกจากนี้ เพื่อให้มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เกิดผลประโยชน์และสวัสดิการสูงสุดแก่คนไทย และมีความเป็นธรรมสำหรับผู้ประกอบการ ทุกขนาด ภายใต้วาระแห่งชาติ "การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน" มีมาตรการดังต่อไปนี้

๑. วัดผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ที่มาจากการท่องเที่ยว

๒. พัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดเขตท่องเที่ยว (Tourism zone) และให้องค์กรท้องถิ่นพัฒนาและกำกับแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน กำหนดและแจกแจงอำนาจและหน้าที่ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และให้อำนาจองค์กรที่ประสานงานและติดตามปัญหาการท่องเที่ยว กำหนดค่าธรรมเนียมท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมขึ้นเกาะ ค่าธรรมเนียมเข้าเขตพัฒนาอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิทธิการพัฒนาที่โอนได้ (Transferable development right) แลกเปลี่ยนที่ดินเพื่อการใช้ประโยชน์จัด ทำแผนกายภาพการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับประเทศ ซึ่งเป็นการประสานแผนลงทุนด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัดเป็นแผนที่ประชาชนมีส่วนร่วม และอยู่บนพื้นฐานของความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับความเป็นมาและศักยภาพของท้องถิ่น

๓. จัดงบประมาณเฉพาะเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งมีวงเงินงบประมาณไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๒ ของรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อดำเนินการตามแผนดังกล่าว และให้มีแผนงานด้านการท่องเที่ยวในงบประมาณ ซึ่งประมาณกึ่งหนึ่งของงบประมาณนี้จะกระจายรายได้ไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่น

๔. จัดตั้งสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (สกอ.พสท.) ภายใต้คณะกรรมการอำนวยการ พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (กอ. พสท.) เพื่อแก้ไขอุปสรรคในการจัดการ สะสางปัญหาการท่องเที่ยว และประสานงานกับกระทรวงต่างๆ และองค์การปกครองท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวในลักษณะของทางด่วนท่องเที่ยว (Tourism Fast Track) ให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน

๕. ร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) การท่องเที่ยว ซึ่งจะกำหนดบทบาทหน่วยราชการต่างๆ ที่ชัดเจนรวมทั้งข้อเสนอที่ (๑)-(๔) (๕) ร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) การท่องเที่ยว ซึ่งจะกำหนดบทบาทหน่วยราชการต่างๆ ที่ชัดเจนรวมทั้งข้อเสนอที่ ๑-๔

๖. ปรับปรุงกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น พ.ร.บ.โรงแรม พ.ร.บ.ธุรกิจท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ เป็นต้น ให้สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงด้านภาวะเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการพัฒนาเทคโนโลยี และให้เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการชี้แนะ จัดการ การท่องเที่ยวและเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

๗. จัดตั้งสมัชชาขององค์กรบริหารการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีภารกิจสำคัญด้านการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการบริหารการท่องเที่ยวระดับจังหวัดและท้องถิ่น

๒) นโยบายการฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว

การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทย เริ่มขึ้นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พร้อมๆ กับแผนพัฒนาของชาติ ในรูปของการพัฒนาภาคบริการ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อสท.) ก่อตั้งในปี พ.ศ.๒๕๐๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรมในช่วงสงครามเวียดนาม เมื่อรัฐบาลไทยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพในประเทศไทย และใช้พญาเป็นที่พักของทหารอเมริกัน ธุรกิจบริการเจริญเติบโตในจังหวัดที่มีฐานทัพอเมริกันก่อตั้งอยู่ในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก และเมื่ออเมริกาถอนทัพออกจากประเทศไทยรัฐบาลได้กำหนดการท่องเที่ยวเป็นนโยบายสำคัญในแผนพัฒนาฉบับที่ ๔ (๒๕๒๐-๒๕๒๔) มีการจัดทำแผนการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบทั้งในรูปของแผนแม่บท และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ และเนื่องจากการท่องเที่ยวเติบโตจากการให้บริการทหารอเมริกัน รูปแบบของการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงออกมาในรูปของการพัฒนาการให้บริการ ในรูปของโรงแรม บาร์ อาบอบนวด คลับ เป็นต้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งคือการขายธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาในรูปแบบหลังนี้เกิดมากขึ้นหลังจากที่ประเทศไทยถูกสังคมโลกประณามเป็นแหล่งโสเภณี อย่างไรก็ตามการปรับนโยบายการท่องเที่ยวมาขายธรรมชาติและขายศิลปวัฒนธรรมก็มีทั้งในรูปแบบของการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมเพื่อรักษาความเป็นไทย และการปรับเปลี่ยนธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมให้เพี้ยนไปจากเดิมเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว นักวิชาการบางท่านวิจารณ์ว่าธุรกิจท่องเที่ยวได้ทำการปรับวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเพื่อการบริโภค ทั้ง ๆ ที่วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไม่ใช่สิ่งที่มีขึ้นเพื่อการค้า

ในทำนองเดียวกัน การจัดโครงการท่องเที่ยวธรรมชาติ การแสดงทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว แตกต่างจากการแสดงศิลปวัฒนธรรมปกติ และถูกวิจารณ์ว่าเป็นการจัดทำเพื่อขายเป็นสินค้า ทั้ง ๆ ที่ศิลปวัฒนธรรมคือส่วนของสังคม เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมชื่นชม ประเด็นนี้มีความเห็นที่แตกต่างกันเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายที่ต่อต้านเห็นว่า การแสดงศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ควรเป็นการแสดงเพื่อให้สมาชิกในสังคมชื่นชม มีส่วนของขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อรวมอยู่ในการแสดงนั้น ๆ ผู้ชมมีความเข้าใจและสนใจการแสดงนั้นอย่างจริงจัง ถ้านำศิลปะไปตัดต่อให้สั้นเพียงเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว ถือเป็นการทำลายศิลปะดั้งเดิม และไม่ควรจะทำ ส่วนฝ่ายที่จัดทำก็จะอ้างว่าการแสดงใดๆ ย่อมต้องมีผู้ชม ผู้ดู การจัดการแสดงก็ควรจัดให้ถูกใจผู้ชมผู้ดู ถ้าผู้ชมผู้ดูเป็นนักท่องเที่ยวก็ต้องจัดการแสดงเพื่อนักท่องเที่ยวได้ แม้ในการแสดงตามปกติการแสดงแต่ละครั้งก็เป็นการคัดเลือกละครหรือระบำหรือทำรำมาเพียงบางส่วนตามความเหมาะสม การคัดเลือก

การแสดงมาเพียงบางตอนบางส่วน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบบางส่วนเพื่อตอบสนองรสนิยมของผู้ชมผู้ดูบางกลุ่มบางพวกจึงเป็นเรื่องที่พึงทำ

ฉะนั้นการอนุรักษ์ประเพณีเพราะเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของประเพณีกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวจึงมีเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานที่ต่างกัน แต่อย่างไรก็ดี การรื้อฟื้นประเพณีและพิธีกรรม ก็จะต้องทำด้วยจิตสำนึกที่เที่ยงธรรมและซื่อสัตย์

๓) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดชุมพร

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดนิ่ง ตามปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การเมือง เศรษฐกิจและสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นผลกระทบที่สำคัญที่ทำให้ทิศทางการพัฒนาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องปรับเปลี่ยนตลอดเวลา เพื่อจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวให้ทันยุคทันสมัยในการตอบสนองนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สำหรับในศตวรรษที่ ๒๑ ทั่วโลกมีแนวโน้มในการพัฒนาการท่องเที่ยวไปในแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมากยิ่งขึ้นจะมีการนำเสนอสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือเชิงนิเวศน์ (Eco-Tourism หรือ Green Tourism) อย่างเป็นรูปธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะได้รับการพัฒนาในลักษณะที่ยั่งยืน ซึ่งจะต้องกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด นอกจากนี้ลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภท ๓S ได้แก่ Sun Sand Sea ซึ่งเคยเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมาช้านาน นับตั้งแต่อดีตนั้น เริ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเดินทางของนักท่องเที่ยวลดน้อยลง แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดลักษณะการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่นักท่องเที่ยวต่างเริ่มตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการรักษา และการจัดการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนขึ้นมาแทน (รุ่ง กาญจนวิโรจน์. ๒๕๕๓ : ๔-๕)

สถานการณ์ท่องเที่ยวโลกที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยเช่นกัน เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก้าวหน้าไปเร็วกว่าที่สาธารณูปโภคจะรองรับทัน จึงทำให้ทรัพยากรท่องเที่ยว (ธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม) และบริการเชื่อมโยงอย่างรวดเร็ว จากการศึกษาความได้เปรียบในตลาดท่องเที่ยวพบว่า ความได้เปรียบของไทยซึ่งเคยมีอยู่ใน ๒๘ ตลาดนานาชาติ ใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ถดถอยลงถึง ๑๘ ตลาด ซึ่งรวมทั้งตลาดสำคัญๆ เช่น มาเลเซีย เยอรมนี สเปน อิตาลี เบลเยียม เป็นต้น สาเหตุของความถดถอยลงนี้ อาจเกิดจากการแข่งขันด้านการตลาดที่รุนแรงขึ้น แต่ที่สำคัญคือสาเหตุที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของสิ่งดึงดูดใจในประเทศไทย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจากองค์การการท่องเที่ยวโลกมีความเห็นว่า การโฆษณาภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่งดงามและบริสุทธิ์ภายใต้แผนรณรงค์ “Amazing Thailand” ได้ถึงจุดอิ่มตัวแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สินค้าไทยในความเป็นจริงเริ่มที่จะไม่เป็นไปตามความคาดหวังที่เกิดจากภาพลักษณ์ที่โฆษณาออกไป ปัญหาดังกล่าวนี้ นับวันก็จะสะสมตัวและทำลายเศรษฐกิจท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรและมรดกท่องเที่ยวของชาติให้สูญสิ้นไป ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ภาคการท่องเที่ยวและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเริ่มหันมาให้ความสนใจในปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนก็เป็น

กระบวนการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวสำหรับในพื้นที่จังหวัดชุมพรซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยก็กำลังเผชิญปัญหาที่ไม่ต่างไปจากแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ คือการเสื่อมของทรัพยากรท่องเที่ยว

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระไชยยา พิณบรรเลง (๒๕๕๒) ได้ศึกษาการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการเห่เรือบั้งจังหวัดเพชรบุรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การเล่นเห่เรือบั้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือเมื่อแม่น้ำเพชรบุรีแห้งขอดอันมีสาเหตุมาจากการสร้างเขื่อนปิดกั้นแม่น้ำเพชรบุรี การเล่นเห่เรือน้ำที่เคยเป็นที่นิยมเล่นของชาวเพชรบุรีมาแต่เดิมไม่สามารถเล่นได้อีก จึงได้มีผู้พัฒนารูปแบบการเล่นให้มาเล่นบนบกได้ แล้วเรียกกันว่าเห่เรือบั้ง ซึ่งมีรูปแบบการเล่นคล้ายกับการเห่เรือน้ำต่างกันตรงที่การเล่นเห่เรือบั้ง จำลองเรือขึ้นมาเล่นบนบก ส่วนเพลงที่นำมาเล่นก็ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับการเห่เรือน้ำ และมีลักษณะที่ไม่ต่างไปจากเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ส่วนปัญหาของประเพณีการเห่เรือบั้งจังหวัดเพชรบุรี มีหลายประการ คือการละเล่นมีรูปแบบเรียบ ๆ ไม่สลบซับซ้อน จึงไม่ตอบสนองอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ดูหรือผู้ชม ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มเยาวชน พ่อเพลง แม่เพลง ปัจจุบันลดจำนวนลงเรื่อย ๆ บางคนเลิกไปประกอบอาชีพอื่นจึงขาดผู้สืบทอด มีความบันเทิงรูปแบบใหม่ ๆ ไหลบ่าเข้าสู่จังหวัดเพชรบุรีตลอดเวลา จึงดึงความสนใจจากผู้คนได้มากกว่าการละเล่นพื้นบ้าน และองค์กรภาครัฐ ยังทำงานไม่ประสานกัน ต่างฝ่ายต่างทำ และไม่ให้ความสนใจเพลงพื้นบ้านเท่าที่ควร นอกจากนี้พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีเห่เรือบั้งจังหวัดเพชรบุรีมี ๒ ประการ คือ แนวทางในการอนุรักษ์มี ๔ ส่วน คือ (๑) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้ความสำคัญกับการเห่เรือบั้ง และเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านนโยบายและทุนสนับสนุน (๒) โรงเรียนจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนการละเล่นเห่เรือบั้ง และเพลงพื้นบ้าน สนับสนุนงบประมาณจ้างวิทยากร และหาอุปกรณ์การเล่นอย่างต่อเนื่อง (๓) พ่อเพลง แม่เพลง จัดตั้งกลุ่มพ่อเพลง แม่เพลงเห่เรือบั้ง มีการพบปะ ปรึกษาหารือถึงปัญหา และแนวทางการแก้ไข และ (๔) ประชาชน จัดตั้งกลุ่มหรือ องค์กร เพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการละเล่นเห่เรือบั้ง และรูปแบบการอนุรักษ์มีขั้นตอนการดำเนินงาน ๓ ขั้นตอน คือ (๑) อนุรักษ์ของเดิมไว้เป็นแม่บท โดยการอนุรักษ์รูปแบบ คือ อนุรักษ์ เรือ เครื่องแต่งกาย และเพลงในรูปแบบเดิม และการอนุรักษ์เนื้อหา โดยการศึกษาและเก็บเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเห่เรือบั้งไว้ให้เป็นระบบ (๒) ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ และ (๓) สร้างมูลค่าเพิ่มให้การเห่เรือบั้ง โดยนำเสนอในรูปแบบของความบันเทิงนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวสนใจและจะช่วยให้อนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้านนี้ต่อไปได้

อังคณา แสงอนันต์ (๒๕๕๒) ได้ศึกษาการสืบทอดดนตรีไทยสายครุฑุทัย แก้วละเอียด กรณีศึกษา วงไทยบรรเลง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัจจุบันวงไทยบรรเลงก่อตั้งโดยครุฑุทัย แก้วละเอียด มีนักดนตรีประจำ ๒๑ คน โดยมีครูสุमान แก้วละเอียด เป็นผู้ควบคุมวงไทยบรรเลง ซึ่งนอกจากนี้ครูอีกท่านซึ่ง

เป็นผู้แต่งเพลงและคอยปรับเพลงให้คือ ครูอุทัย แก้วละเอียด นักดนตรีโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย นักดนตรีอายุ ตั้งแต่ ๑๖ - ๗๗ ปี บทเพลงที่ใช้ในการบรรเลงในปัจจุบันพบว่า มีเพลงโหมโรงเช้า โหมโรงเย็น เพลงตับและ เพลงเรื่องต่างๆ สำหรับเพลงที่ครูอุทัยแต่งและยังคงเป็นที่นิยมบรรเลงกันเรื่อยมา คือ เพลงอุศเรน บทบาทของ วงไทยบรรเลงส่งผลต่อชุมชน วัด โรงเรียนและอาชีพ โดยวงไทยบรรเลงได้มีส่วนสำคัญในการยังคงรักษา วัฒนธรรมไทยของชาวอัมพวาให้ยังคงอยู่ต่อไป มีส่วนในการช่วยสร้างวงดนตรีไทยให้กับชุมชน โดยการสร้างวง นักเรียนในโรงเรียนเทศบาล ๓ และนอกจากนี้ยังคงสร้างอาชีพซึ่งเป็นอาชีพหลักของนักดนตรีในวงไทยบรรเลง และเด็กๆ ในชุมชนที่มาต่อเพลงอีกด้วย ครูอุทัย แก้วละเอียดได้สืบทอดทางเพลงมาจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และมีการถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในวงไทยบรรเลง ต่อมาได้มอบวงไทยบรรเลงให้ น้องชายคือ ครูสมาน แก้วละเอียด ซึ่งเป็นผู้ควบคุมวงไทยบรรเลงคนปัจจุบัน ในการถ่ายทอดทางเพลง ครูอุทัย แก้วละเอียด ถ่ายทอดทางเพลงให้กับลูกศิษย์อย่างไม่หวงวิชา มีความตั้งใจและอุทิศตนให้กับดนตรีไทยในปัจจุบันนี้ ครูอุทัย แก้วละเอียดไม่ได้เป็นผู้ควบคุมวงแล้ว แต่ท่านยังคงดูแลและปรับวงไทยบรรเลงด้วยความรัก และการเอาใจใส่อย่างเสมอมา

จันทร์จิรา สมบัติอำนวยโชค (๒๕๕๓) ได้ศึกษาการอนุรักษ์ประเพณีร้อยพรรษาของอำเภอนมทวน ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีร้อยพรรษามีอยู่ ๓ ตอนด้วยกัน แต่ละตอนสะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของ ประชาชน ตลอดจนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา อาทิ การที่ชาวบ้านต่างทำบุญกันในขณะที่คณะร้อยพรรษา ผ่านไปบอกบุญที่หน้าบ้าน การรื้อร้อยพรรษานั้นต้องอาศัยความชำนาญและพรสวรรค์ในการเป็นพ่อเพลงแม่เพลง ปัจจุบันในพื้นที่อำเภอนมทวนคณะร้อยพรรษาจะมีแต่ผู้สูงอายุเท่านั้น มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นน้อยลง ส่วนมาก จะเป็นการถ่ายทอดผ่านทางบุตรหลาน ในส่วนของการอนุรักษ์พบว่า มีการอนุรักษ์ ๒ ส่วนคือ การอนุรักษ์รูปแบบ และการอนุรักษ์เนื้อหา โดยอนุรักษ์ของเดิมไว้เป็นแม่บทและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยรักษา เอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ นอกจากนี้ยังมีการสร้างมูลค่าให้กับร้อยพรรษาโดยการนำการร้อยพรรษามาแนะนำเสนอใน รูปแบบของสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว แต่เท่าที่ผ่านมามีพบว่า ยังไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร

ภาพิมล สีใหม่ (๒๕๕๓) ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมประเพณีชักพระ ของเทศบาลตำบลวัดประดู่ อำเภอมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีชักพระเป็นประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ เป็นการทำบุญหลังวันออกพรรษา ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นการจำลองเหตุการณ์เมื่อครั้ง พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวบ้านจึงแห่แหนกันไปเฝ้ารับเสด็จแสดงให้เห็นถึงความพร้อม เปรียง ทำให้เกิดความรักความสามัคคี ซึ่งมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชักพระ ประกอบด้วย การทำเรือพนมพระ การทำกลอง การทำขนมต้ม เทศบาลจึงได้มีบทบาทในการส่งเสริมประเพณี ชักพระ ด้วยการสนับสนุนงบประมาณ การจัดงานสมโภช การแสดงธรรมเทศนา และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณีชักพระไว้ให้ลูกหลาน เทศบาลควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อจัดแสดง เรื่องราวต่างๆ การบรรจุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในชั้นเรียน รวมถึงการจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชักพระให้คงอยู่สืบไป

อัจฉรา อุดมศิลป์ (๒๕๕๓) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อย ตำบลสาเกเหล็ก อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า การจัดงานประเพณีลอยกระทงมีมานานกว่า ๓๐ ปี โดยท่านพระครูพิสุทธศีลวัตร เจ้าอาวาสวัดไทรย้อย คณะกรรมการวัดและประชาชนที่สนใจ การจัดงานประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อยจะตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ รับผิดชอบงานในแต่ละด้าน แต่ปัจจุบันมีปัญหาอุปสรรคในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข แนวทางในการอนุรักษ์ประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อยจะต้องปลูกฝังการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้กับประชาชนและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดทำโครงการส่งเสริมประชาชนและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรม ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ ควรเพิ่มงบประมาณและกระบวนการประชาสัมพันธ์ให้ ครบถ้วนในสื่อทุกรูปแบบ และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นประเพณีที่โดดเด่นและเป็นงานประเพณีที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองของจังหวัดพิจิตร ให้ประชาชนเกิดความผูกพันว่าประเพณีนี้เป็นประเพณีของพวกเขาและจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ประเพณีนี้คงอยู่สืบไป

๕. บริบทของอำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร

๕.๑ ด้านภูมิศาสตร์

อำเภอลำสนธิเป็นหนึ่งในแปดอำเภอของจังหวัดชุมพรที่มีความเจริญในด้านต่างๆ อย่างชัดเจนเพราะสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความเหมาะสม ทำให้ประชาชนประกอบอาชีพได้หลายอย่าง ลำสนธิจึงมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีส่งผลต่อการพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็ว อำเภอลำสนธิมีพื้นที่ทั้งหมด ๗๒๗,๒๕๕ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ในเขตเทศบาล ๑๐,๑๒๐ ตารางกิโลเมตร นอกเขตเทศบาล ๗๑๗,๑๖๕ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้ คือ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอยะลา จังหวัดยะลา ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอละแม จังหวัดชุมพร ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไชยภูมิ จังหวัดชุมพร ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของอำเภอลำสนธิเป็นภูเขา ที่ราบตามเชิงเขาและริมฝั่งแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูกและการทำสวน เช่น สวนผลไม้ สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน เป็นต้น บริเวณที่เป็นภูเขาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้เบญจพรรณ เช่น ไม้ยูง ไม้ยาง ไม้หลุมพอง ไม้เคี่ยม ไม้กระยาเลย เป็นต้น ตลอดจนของป่าต่างๆ เช่น หวาย น้ำมันยาง น้ำผึ้ง เป็นต้น ลำสนธิมีลำน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำลำสนธิ มีต้นกำเนิดที่จังหวัดระนอง ไหลผ่านอำเภอยะลา ตำบลหาดยาย ตำบลท่ามะปลา ตำบลขันเงิน ตำบลลำสนธิ ตำบลแหลมทราย ตำบลพ้อแดง ออกสู่ทะเลที่ตำบลปากน้ำ แม่น้ำลำสนธิมีความยาวประมาณ ๔๘ กิโลเมตร นอกจากนั้นเป็นคลองเล็กๆ สั้นๆ คุณภาพน้ำในแม่น้ำนี้โดยรวมจัดอยู่ในมาตรฐานคุณภาพน้ำที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ บริเวณที่ไหลผ่านชุมชนจะมีคุณภาพต่ำลงเล็กน้อย ได้แก่ บริเวณเทศบาลตำบลพะโต๊ะ และเทศบาลเมืองลำสนธิ มีความสกปรก ปริมาณสังกะสี และปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรียสูงกว่าบริเวณอื่นๆ เนื่องจากการปนเปื้อนของน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน การใช้ประโยชน์ลำน้ำโดยส่วนใหญ่ใช้ในการเกษตรกรรม ในส่วนของบริเวณต้นน้ำและท้ายน้ำมีการใช้ประโยชน์เพื่อการประมง และเพาะเลี้ยง รวมถึงการสหนาการและการสัญจรทางน้ำด้วย

ส่วนลักษณะภูมิอากาศในอำเภอหลังสวนเป็นแบบร้อนชื้นเพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้ฝนตกสม่ำเสมอตลอดทั้งปี กล่าวคือ ฝนตกชุกตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม อากาศอบอุ่นและค่อนข้างหนาวระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ และอากาศค่อนข้างร้อนในเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

๕.๒ ด้านประวัติศาสตร์

หลังสวนเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติอันยาวนานและน่าสนใจ โดยสรุปพอสังเขปได้ดังนี้ (เมืองหลังสวน: อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี สวนศรี ๒๔๔๒-๒๕๔๒. ๒๕๔๒ : ๒๑-๒๔, สรัญญา ทับเคลียว. ๒๕๔๖ : ๓๖-๔๕)

อำเภอหลังสวนมีการพัฒนามาเป็นลำดับจากชุมชนท่าเรือในสมัยโบราณมาเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ต่อมาพัฒนาขึ้นเป็นเมืองมีฐานะเป็นเมืองบริวารของชุมพร สืบต่อมาในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หลังสวนเป็นเมืองเส้นทางยุทธศาสตร์การรบระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ในปีพ.ศ.๒๓๙๙ หลังสวนเริ่มเปลี่ยนแปลงสถานะเป็นหัวเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อ ราชสำนักในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากการพัฒนาจัดเก็บภาษี ในลักษณะهماเมืองของเจ้าเมืองตระกูล ณ ระนอง คือ พระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง ณ ระนอง) ต่อมาใน สมัยพระยาจตุรธาโกศากร (คอซิมเต็ก ณ ระนอง) เป็นเจ้าเมืองหลังสวน ได้ดำเนินการพัฒนาปรับปรุงระบบ การจัดการต่างๆ ในเมืองหลังสวน เช่น การปฏิรูปภาษีแบบهماเมือง การปักปันเขตแดน การส่งเสริมการค้า และการทำเหมืองแร่ ทำให้เกิดรายได้สามารถนำมาพัฒนาเมืองหลังสวนให้เจริญได้อย่างรวดเร็ว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเมืองหลังสวนหลายครั้งคือ วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๓๒ ได้เสด็จประพาสลำน้ำเงิน โปรตเกล้าฯ ให้จารึกพระปรมาภิไธยย่อ จ.ปร. ที่ผ่น้ำง้ำ โดยมีหลักฐานสำคัญที่หารายละเอียดในการเสด็จประพาสเมืองหลังสวนก็คือ จารึกที่บริเวณฐานเจดีย์หน้าถ้ำเขาเงิน สรุปความได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองฝั่ง ตะวันตกจนถึงเมืองหลังสวนเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๓๒ และประทับแรมที่ตำบลบางชันเงิน วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๓๒ เสด็จพระราชดำเนินโดยขึ้นมาตามลำน้ำจนถึงเขาเอน มีพระเจดีย์ซึ่งทำค้างอยู่ที่ชะง่อน หน้าถ้ำได้ทรงนมัสการแล้วทรงพระราชดำริว่า ควรสถาปนาพระเจดีย์ขึ้นไว้ให้เป็นที่ระลึกถึงการที่ได้ประพาสถึง ตำบลนี้และจะได้เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนสืบไป จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาจตุรธาโกศากร ผู้ว่าราชการเมืองหลังสวนปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ขึ้นไว้และให้เรียกชื่อเสียใหม่ว่า “ถ้ำเขาเงิน” (คำจารึกที่ฐาน เจดีย์หน้าปากถ้ำเขาเงิน เมื่อปี ร.ศ.๑๐๘) และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการ ปกครองได้จัดตั้งมณฑลชุมพรขึ้นเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๓๙ โดยมุ่งหมายให้เป็นมณฑลเพื่อการทำนุ บำรุงการค้า ให้รวมเมืองชุมพร เมืองหลังสวน เมืองไชยา และเมืองกาญจนดิษฐ์เข้าด้วยกัน ในช่วงนี้เมือง หลังสวนได้แบ่งเขตการค้าและการปกครองออกเป็นอำเภอหลังสวน อำเภอสวีและอำเภอพะโต๊ะ ประกอบกับ เป็นช่วงที่การค้าในอำเภอหลังสวนมีความเจริญมากในด้านการส่งสินค้าเข้าและการส่งสินค้าออก ทั้งเป็นเมือง

เดียวในมณฑลชุมพรที่ทำเหมืองแร่ดีบุกเป็นอาชีพหลักซึ่งกิจการเหมืองแร่ดีบุกในช่วงนี้ ได้มีการสำรวจพร้อมกันให้สัมปทานแก่ชาวตะวันตกและชาวจีนเป็นจำนวนมาก

ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเมืองหลังสวนครั้งที่ ๒ ตั้งหลักฐานในจดหมายเหตุของพระองค์เมื่อครั้งเสด็จหัวเมืองในแหลมมลายู ร.ศ.๑๑๗ ร.ศ.๑๑๘ และ ร.ศ.๑๑๙ สรุปความตอนหนึ่งได้ว่า วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๔๑ เวลาเช้าออกเรือพระที่นั่งประมาณหนึ่งชั่วโมงถึงเกาะลังกาจิว แขวงเมืองชุมพรทอดสมอเรือใกล้เกาะเวลาประมาณ ๙ นาฬิกา เสด็จลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงเรือไปประทับที่หาดทราย ที่เกาะนี้มีถ้ำเป็นที่นั่งทำรัง แต่ที่ปากถ้ำน้ำทะเลท่วมลึกทรงเก้าอี้ห้ามทอดพระเนตรรังนกในถ้ำ เวลานั้นนกทำรังมีลูกอ่อนเก็บรังนกไม่ได้แต่ทอดพระเนตรแล้วเสด็จมาประทับที่เชิงเขา ทรงจารึกอักษรพระนาม จ.ป.ร. และปีที่เสด็จ ร.ศ.๑๐๘ แล้วเสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งมหาจักรี เวลาบ่ายสามโมงออกเรือพระที่นั่งตีกรรเชียงมาเข้าปากน้ำหลังสวนแล้วเสด็จลงเรือกลไฟเล็กลากจูงไปตามแม่น้ำจนถึงตำบลบางยี่ไร แล้วทรงช้างพระที่นั่งถึงบ้านพระยาจตุรราชโกศากร เวลาบ่ายสามโมงเสวยพระกระยาหารหลังจากนั้นเสด็จทอดพระเนตรละครของพระราชโกศากร จนถึง ๕ ทุ่มเศษ และในวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๔๒ เวลาบ่ายสามโมง ทรงช้างพระที่นั่งจากที่ประทับแรมถึงถ้ำเขาเงิน เสด็จไปนมัสการพระเจดีย์ที่อยู่หน้าถ้ำ พระเจดีย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อเสด็จประพาสคราวก่อน แล้วเสด็จเข้าไปในถ้ำ มีพระสงฆ์สวดขยันไตรรับเสด็จ ทรงนมัสการพระพุทธรูปที่อยู่ในถ้ำและทรงจารึก ร.ศ.๑๑๗ ที่อักษรพระนามซึ่งจารึกไว้เมื่อเสด็จประพาส ร.ศ.๑๐๘ แล้วเสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งล่องลงมาตามลำน้ำถึงที่ประทับแรมเวลาค่ำเสด็จขึ้นจากเรือ เมื่อถึงเวลากลางคืนเสด็จทอดพระเนตรละครของพระยาจตุรราชโกศากรซึ่งจัดเล่นเรื่องเจ้าเงาะเมื่อตีคลี

ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” เมืองหลังสวนจึงกลายเป็นจังหวัดหลังสวน และเมื่อไทยตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้ฐานะทางการคลังของประเทศอยู่ในภาวะขาดดุลติดต่อกันหลายปีจนสิ้นรัชกาล เป็นผลให้รัฐบาลประกาศยกเลิกมณฑลชุมพรในวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๖๘ ทำให้จังหวัดหลังสวนมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชุมพรในชื่อของอำเภอขันเงินและเปลี่ยนเป็นอำเภอหลังสวนเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๑ แม้ว่าหลังสวนจะมีฐานะเป็นอำเภอแต่ก็เป็นอำเภอที่มีความสำคัญ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเกิดขึ้นโดยกองทัพของจักรวรรดิญี่ปุ่นได้เปิดฉากโจมตีฐานทัพเรือของสหรัฐอเมริกา ที่อ่าวเพิร์ลฮาร์เบอร์ ตลอดจนฟิลิปปินส์และเมืองโกตาบารู ทางเหนือของมลายูอย่างรุนแรงเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ และทางญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลไทยว่า ขอให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยเพื่อมุ่งหน้าสู่อินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ แต่ไม่ทันที่รัฐบาลไทยจะได้ออกข้อเสนอของกองทัพญี่ปุ่น รุ่งเช้าของวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นได้ถือโอกาสเคลื่อนกองกำลังจากอินโดจีนเข้าสู่ประเทศไทยทางอรัญประเทศ ส่วนหนึ่งเดินทางโดยทางเรือและยกพลขึ้นบกพร้อมกันทุกแห่ง ทางจังหวัดชายทะเลหลายจังหวัดในประเทศไทยเช่นที่สมุทรปราการ ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี หลายพื้นที่ได้มีการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นทำให้เกิดการสู้รบกับฝ่ายไทย

เมื่อรัฐบาลได้สั่งการให้หยุดยั้งและปล่อยให้กองกำลังทหารญี่ปุ่นผ่านไปสู่อ่างน้ำได้ เมืองหลังสวนเป็นเมืองหนึ่งที่กองทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดพื้นที่สำหรับเป็นที่จัดเตรียมเสบียงอาหาร เพื่อส่งไปบำรุงให้กับกองทหารของตนที่ปฏิบัติการอยู่ในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนั้นยังได้สร้างค่ายพัก เรือนพยาบาล กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเมืองหลังสวน ต่อมาเมื่อสงครามโลกใกล้ยุติลง กองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรได้ระดมสรรพอาวุธเข้าถล่มกองทัพญี่ปุ่นอย่างหนักหน่วงในทุกหนทุกแห่ง ขณะที่สะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี ได้ถูกทำลายลงโดยฝูงบินของกองทัพสัมพันธมิตร ในขณะที่เดียวกันสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำหลังสวนก็ถูกถล่มจนขาดสะบั้นเช่นกันเพื่อตัดเส้นทางการลำเลียงเสบียงอาหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ของกองทัพญี่ปุ่นทำให้สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำหลังสวนมีลักษณะเด่นที่ไม่เหมือนใคร ตรงที่ลักษณะของโครงสร้างเหล็กสองตอนไม่เหมือนกันและในเวลาต่อมาญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้สงครามอย่างไม่มีเงื่อนไขเมื่อระเบิดปรมาณู ๒ ลูกที่ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งลงใส่เมืองนางาซากิ และฮิโรชิมา เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๘

ในปี พ.ศ.๒๔๙๒ กระทรวงมหาดไทยได้ยกฐานะอำเภอหลังสวนขึ้นเป็นอำเภอชั้นเอก โดยมีนายอำเภอคนแรกคือ ขุนผดุงแดนสวรรค์ (ฟุ้ง รักราชการ) จะเห็นได้ว่าอำเภอหลังสวนได้เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่นายพร้อม ชูแฉ เป็นนายอำเภอ (๑๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๔ – ๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๙) และได้รับการในตำแหน่งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหลังสวนควบคู่ไปด้วย ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอและสถานีตำรวจภูธรไปสร้างในที่ใหม่ ณ หมู่ที่ ๑ ตำบลขันเงินและใช้พื้นที่เดิมซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณกำแพงเมืองสร้างตลาดเทศบาลและอาคารพาณิชย์ จากการศึกษาอดีตของเมืองหลังสวนทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาเป็นลำดับ จากชุมชนเล็กๆ ที่ต้องขึ้นอยู่กับเมืองชุมพรจนมาเป็นอำเภอหลังสวนในปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้า ชาวหลังสวนมีความภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมาอันยาวนานของเมือง หลังสวนเป็นอย่างยิ่ง และทำให้มองเห็นถึงความพยายามของบุคคลหลายท่านในการพัฒนาเมืองหลังสวนในสมัยนั้นให้เจริญรุดหน้ามาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่นเดียวกัน

๕.๓ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง

อำเภอหลังสวนมีประชากรทั้งสิ้น ๕๕,๖๐๘ คน จำแนกเป็น ประชากรชาย ๒๗,๖๖๓ คน และประชากรหญิง ๒๗,๙๔๕ คน (ข้อมูลปี พ.ศ. ๒๕๕๔) ประชากรในอำเภอหลังสวนส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทย และนับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นจึงมีวัดเป็นจำนวนมาก เช่น วัดขันเงิน วัดประสาธนิกร วัดโตนด วัดแหลมทราย วัดราชบูรณะ เป็นต้น เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ประชาชนนิยมไปทำบุญที่วัดจนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม การเป็นคนเข้าถึงศาสนาของคนในอำเภอหลังสวน ทำให้คนหลังสวนอัธยาศัยดี หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส พร้อมทั้งจะเป็นมิตรกับผู้อื่น ด้านการประกอบอาชีพ ประชากรของอำเภอหลังสวนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะการทำสวน เช่น สวนผลไม้ สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน เป็นต้น และสืบเนื่องจากลักษณะของที่ตั้งซึ่งติดกับอ่าวไทยทางทิศตะวันออกทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งมีอาชีพทางการประมง ดังนั้นจึงมีแพปลาที่รับซื้ออาหารทะเลทุกชนิดในเขตเทศบาลปากน้ำหลังสวน นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพ

อุตสาหกรรม เช่น โรงเลื่อย โรงงานผลิตปาล์มน้ำมัน โรงงานอบยางพารา จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ประชากรในอำเภอหลังสวนมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี เนื่องจากมีอาชีพให้ทำมากนั่นเอง ส่วนด้านการเมืองการปกครอง อำเภอหลังสวนแบ่งเขตการปกครองย่อยเป็น ๑๓ ตำบล ๑๔๗ หมู่บ้าน มีส่วนท้องถิ่นอำเภอหลังสวนประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ๑๒ แห่ง ได้แก่ เทศบาล ๒ แห่ง คือ เทศบาลเมืองหลังสวนและเทศบาลตำบลปากน้ำหลังสวน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๑๐ แห่ง คือ อบต.ชั้นเงิน อบต.ท่ามะปลา อบต.พ้อแดง อบต.แหลมทราย อบต.วังตะกอก อบต.นาขา อบต.บางน้ำจืด อบต.บางมะพร้าว อบต.นาพญา อบต.บ้านควน และ อบต.หาดยาย

๕.๔ ด้านการท่องเที่ยว

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ ภูเขา และชายฝั่งทะเลอันยาวเหยียด ทำให้อำเภอหลังสวนมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจมากมาย อีกทั้งเมืองหลังสวนเป็นเมืองพุทธศาสนาซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อนในสมัยโบราณ จึงทำให้มีโบราณสถานที่น่าสนใจและน่าศึกษาสำหรับคนรุ่นหลังหลายแห่ง ดังนี้

๕.๔.๑ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลท่ามะปลา ห่างจากที่ว่าการอำเภอหลังสวนประมาณ ๗ กิโลเมตร ถ้ามาจากตัวเมืองชุมพรไปตามถนนเพชรเกษม ประมาณ ๖๒ กิโลเมตรถึงสี่แยกอำเภอหลังสวนเลี้ยวซ้ายตรงเข้าไปอีกประมาณ ๓ กิโลเมตร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๒๓ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระชนมพรรษา ครบ ๘๐ พรรษา เป็นสวนที่ตกแต่งด้วยไม้ดอกไม้ประดับได้อย่างสวยงามล้อมรอบถ้าเขาเงิน บริเวณทางเข้าปากถ้ามีพระปารมาภิไธยย่อ "สว" ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประดิษฐานอยู่ มีศาลาสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อเสด็จมาเยือนอำเภอหลังสวน บริเวณนี้จะมีฝูงลิงลงมาจากภูเขาและมีชาวบ้านนำเอาข้าวและกล้วยลงมาให้กิน ลิงไม่เคยทำอันตรายใครเพราะคุ้นเคยกับคน กินอิ่มแล้วก็กลับไปนั่งหรือโหนต้นไม้เล่นบนภูเขา เป็นที่ถูกใจของเด็กๆ มาก มีแม่น้ำหลังสวนซึ่งใสและสะอาดไหลผ่านฝั่งขวาของสวน ในฤดูแล้งปริมาณน้ำลดลงทำให้เกิดหาดทรายกว้างไกลสวยงามสะดุดตา ประชาชนนิยมนำครอบครัวไปพักผ่อน โดยนำอาหารที่เตรียมจากบ้านไปนั่งรับประทาน หลังจากนั้นก็จะลงเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน

ภาพ ๑ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร

ส่วนด้านหลังเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปจำลองของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งมีขนาดเท่าตัวจริง สวยงามมาก รอบๆ บริเวณเต็มไปด้วยดอกไม้หลากหลายชนิด ทางเดินเท้าทั้งสองฝั่งมีพืช ปานานาพันธุ์ เช่น มะไฟป่า เปราะป่า พรหมขาว พืชตระกูลบอสนิดต่างๆ บนยอดเขามีพระพุทธรูปจำลอง และมี "ถ้ำรอยควาย" ซึ่งเป็นสิ่งที่แปลกมากเพราะบนพื้นหินในถ้ำมีรอยเท้าควายเห็นได้ชัดเจน และเป็นถ้ำที่ ทะลุลงไปถึงถ้ำที่อยู่ระดับพื้นดิน แสงแดดสามารถส่องทะลุตัวถ้ำและมีลมเย็นๆ จากด้านล่างพัดขึ้นมายังตัวถ้ำ อากาศภายในจึงถ่ายเทเย็นสบาย และมีหินงอกหินย้อยที่สวยงามที่เกิดจากการไหลของน้ำ

๕.๔.๒ ถ้ำเขาเงิน

ถ้ำเขาเงิน อยู่ในบริเวณเดียวกับสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ นับเป็นโบราณสถานที่สำคัญ แห่งหนึ่งของจังหวัดชุมพร หน้าถ้ำมีเจดีย์ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อครั้งเสด็จประพาส อำเภอลำสวนในปี ๒๔๓๒ บนผนังถ้ำมีพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร ระบุว่า "๑๐๘" ซึ่งหมายถึงปีที่เสด็จประพาส มลายู ภายในบริเวณถ้ำมีลักษณะเป็นห้องโถงคล้ายกระโจมขนาดใหญ่ที่มีปล่องทะลุถึงด้านบน ซึ่งเป็นด้านหลัง ของถ้ำรอยควายและเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปจำลองของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สถานที่ แห่งนี้นับเป็นสถานที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวชอบไปเที่ยวชม ทั้งนี้เพราะหน่วยงาน ราชการและเอกชนได้ร่วมกันตกแต่งอาณาบริเวณไว้อย่างสวยงาม เมื่อมองจากในถ้ำเขาเงินก็จะเห็นพระเจดีย์ องค์ใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อคราวเสด็จ ประพาสเมืองลำสวน ปัจจุบันได้รับการดูแลจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะปลา ควบคุมไปกับสวนสมเด็จพระ ศรีนครินทร์ ชุมพร ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน นอกจากนี้เมื่อถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๕ ทุกปี จะมีประเพณี ขึ้นถ้ำเขาเงิน ประชาชนในอำเภอลำสวนจะไปร่วมกันทำบุญที่บริเวณด้านหน้าของถ้ำเขาเงิน โดยนำอาหาร คาวหวานไปถวายพระ หลังจากนั้นจะมีพิธีปิดทองรดน้ำพระพุทธรูปและรดน้ำผู้สูงอายุ หลังเสร็จพิธีก็จะเป็น เวลาเที่ยวพอดิ ประชาชนจะไปหาสถานที่ที่มีร่มเงาบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ชุมพร เพื่อหาที่นั่ง รับประทานอาหารร่วมกัน นับว่าเป็นบรรยากาศที่สนุกสนานและประทับใจสำหรับประชาชนที่มาร่วมงาน

ภาพ ๒ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณถ้ำเขาเงิน

๕.๔.๓ ถ้ำเขาเกรียบ

ถ้ำเขาเกรียบ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านควน เป็นถ้ำอีกหนึ่งถ้ำที่สวยงามที่สุดในภาคใต้ จากตัวเมืองชุมพรไปตามทางหลวงหมายเลข ๔ (ชุมพร-หลังสวน) ประมาณ ๘๕ กิโลเมตร หรือประมาณ ๒๒ กิโลเมตรจากอำเภอหลังสวน จากนั้นเลี้ยวซ้ายเข้าไปอีกประมาณ ๒ กิโลเมตร มีสำนักสงฆ์ถ้ำเขาเกรียบอยู่บริเวณเชิงเขาโดยมีบันไดขึ้นสู่ยอดเขาจำนวน ๓๗๐ ชั้น บริเวณยอดเขาเหมาะสำหรับเป็นที่ชมทัศนียภาพเมืองหลังสวน ส่วนภายในถ้ำมีพระพุทธรูปที่ผุดขึ้นมา มีหินงอกและหินย้อยสวยงามมาก มีซอกหลืบหลายช่องทาง บางแห่งทะลุขึ้นสู่ยอดเขา บางแห่งลึกลงสู่เบื้องล่างจนถึงพื้นน้ำของบริเวณเชิงเขาแห่งนี้

ภาพ ๓ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณถ้ำเขาเกรียบ

๕.๔.๔ หาดแหลมสน

หาดแหลมสนตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลปากน้ำ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอหลังสวนประมาณ ๑๓ กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางสามารถเดินทางได้สะดวกสบาย สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเป็นกลุ่มทัวร์สามารถเดินทางมาได้ทุกฤดู หาดแหลมสนนับว่าเป็นชายหาดทางฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยที่มีวิวทิวทัศน์สวยงาม มีหาดทรายสีขาวและที่นี่ยังเหมาะอย่างยิ่งที่จะตั้งแคมป์สำหรับดูนก เพราะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกนานาชนิด ในบริเวณหาดแหลมสน มีวัดแหลมสนซึ่งเป็นวัดเล็กๆ ที่เก่าแก่และสำคัญของชาวพุทธในแถบชายทะเลปากน้ำหลังสวน เมื่อมีเทศกาลต่างๆ หรือวันสำคัญในพระพุทธศาสนาก็จะเป็นที่ปฏิบัติธรรมของผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของสถานีตำรวจภูธรปากน้ำหลังสวนคอยอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว

ภาพ ๔ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณหาดแหลมสน

๕.๔.๕ เกาะพิทักษ์

เกาะพิทักษ์ ตั้งอยู่ตำบลบางน้ำจืด เป็นเกาะขนาดเล็ก ที่มีโขดหินสวยงามและมีหมู่บ้านชาวประมงกระจายอยู่รอบเกาะ ในอดีตชาวบ้านเรียกว่า "เกาะผีทัก" มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า มีเรือประมงลอยเรือหาปลาไปยังเกาะพิทักษ์และมองเห็นชาวบ้านบนเกาะกักมือเรียก แต่พอเข้าไปยังเกาะกลับไม่มีชาวบ้านอาศัยอยู่บนเกาะเลยแม้แต่คนเดียว ทางทิศตะวันออกมีหาดทรายขนาดเล็ก ด้านหลังเกาะมีจุดชมวิวสูงประมาณ ๒๐๐ เมตร หากวันนี้น้ำทะเลลดระดับสามารถเดินทางข้ามฟากมายังเกาะได้หรือเลือกโดยสารเรือจากท่าเรืออ่าวท้องครกข้ามมายังเกาะก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สะดวก ชาวบ้านบนเกาะได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้คอยบริการ นอกจากนี้ในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีจะมีงานวิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์โดยการวิ่งลุยน้ำแหวกทะเลเข้าเส้นชัยบนเกาะพิทักษ์ ซึ่งแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาร่วมวิ่งเป็นจำนวนมาก

ภาพ ๕ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณเกาะพิทักษ์

๕.๔.๖ หาดคอเขา

หาดคอเขา ตั้งอยู่ที่ตำบลนาพญา อำเภอหลังสวน ตามถนนเลียบชายหาดจากปากน้ำหลังสวนไปอำเภอละแมประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เป็นหาดทรายยาวกว้างขวาง สวยงาม สะอาด และเงียบสงบเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบธรรมชาติและทะเล หาดทรายกว้างเล่นน้ำได้ยาวไปจนถึงเนินเขา ที่เชิงเขาริมทะเลเป็นโขดหิน ถัดจากหาดเป็นภูเขาที่ปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่ มีศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์สร้างบนเรือรบหลวงเจนทะเล ซึ่งเป็นเรือจำลอง นอกจากนี้ยังมีวัดคอเขาเป็นที่ประดิษฐานรูปปั้นพระโพธิสัตว์กวนอิมขนาดใหญ่

ภาพ ๖ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณหาดคอเขา

๕.๔.๗ ปากน้ำหลังสวน

ปากน้ำหลังสวน ตั้งอยู่ตำบลปากน้ำและเป็นที่ตั้งของเทศบาลปากน้ำหลังสวน ห่างจากที่ว่าการอำเภอหลังสวนไปประมาณ ๑๑ กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านชาวประมง เมื่อถึงตลาดปากน้ำหลังสวนจะมีถนนตัดเลียบชายหาดไปตลอดจนถึงตำบลบางน้ำจืด มีชายหาดทอดเป็นแนวยาวหลายกิโลเมตรซึ่งเป็นที่ตั้งของเรือจำลองจักรีนฤเบศร์ ด้านบนเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปจำลองเสด็จกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ บริเวณใต้ท้องเรือเป็นที่ตั้งของสำนักงานเพื่อดูแลสถานที่สำคัญแห่งนี้ พระบรมรูปจำลองเสด็จกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในอำเภอหลังสวนและประชาชนทั่วไป นับได้ว่าสถานที่แห่งนี้ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในรุ่นปัจจุบันให้มีความรักและเทิดทูนบูชาต่อบรรพบุรุษซึ่งได้ทำคุณประโยชน์ไว้ให้แก่แผ่นดินมากมาย นอกจากนี้ ริมชายหาดมีรีสอร์ตและร้านอาหารทะเลตั้งอยู่เป็นระยะ ปากน้ำหลังสวนเป็นแหล่งร้านอาหารทะเลที่อร่อยและราคาอย่างเอร็ดอร่อย เป็นที่ตั้งของแหล่งรับซื้ออาหารทะเลจากชาวประมง มีผลผลิตจากทะเลที่มีชื่อเสียง เช่น กะปิ ปลาเค็ม กุ้งแห้ง เป็นต้น นักท่องเที่ยวสามารถพักผ่อนและทำกิจกรรมท่องเที่ยวได้หลายอย่างเช่น เล่นน้ำ ปั่นจักรยานเที่ยวตลาดน้ำ เช่าเรือเที่ยวเกาะพิทักษ์ และที่นี่ยังมีรีสอร์ตพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่แก่นักท่องเที่ยวมากมาย

ภาพ ๗ สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณปากน้ำหลังสวน

๕.๕ ด้านประเพณีและวัฒนธรรม

๕.๕.๑ งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน

งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวอำเภอหลังสวน เป็นประเพณีเก่าแก่ของอำเภอหลังสวนซึ่งมีมากกว่า ๑๐๐ ปี จัดขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี โดยมีกิจกรรมหลักคือ ๑) การตักบาตรตอนเช้า บริเวณหน้าธนาคารกรุงไทย สาขาหลังสวน ๒) การทอดผ้าป่าตามบ้าน ในตลาดหลังสวน ๓) การแห่พระ ซึ่งขบวนแห่พระจากวัดต่างๆ ที่ได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม มีการจัดขบวนพอรำและการแสดงการละเล่นพื้นเมือง ในขบวนแห่จะมีโล่พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ตามด้วยการแห่รูปถ่ายของพระเทพวงศาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดขันเงิน และอดีตเจ้าคณะจังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นพระภิกษุที่ให้การสนับสนุนและมีบทบาทเข้าร่วมเป็นผู้อุปถัมภ์ในการแข่งเรือทุกครั้งในคราวที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ๔) การแข่งเรือยาวในแม่น้ำหลังสวน ซึ่งถือเป็นมรดกวัฒนธรรมบนสายน้ำ นั่นคือ

การแข่งขันเรือยาวของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร นับว่าเป็นการแข่งขันที่มีความตื่นเต้นเร้าใจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เรือที่ครองชนะเลิศ นอกจากจะมาจากความพร้อมเพรียงของฝีพายแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถของ “นายท้ายเรือ” และ “นายหัวเรือ” อีกด้วย นายท้ายเรือจะต้องถือท้ายเรือให้ตรงเพื่อให้ นายหัวเรือ “ขึ้นโขนชิงธง” ที่ทุ่นเส้นชัย แม้ว่าเรือลำใดจะนำหน้าอยู่ก็ตาม หากนายหัวเรือขึ้นโขนแล้วคว่ำธงผิด หรือความธงได้ แต่ตกน้ำ หรือเรือล่มก่อนที่ท้ายเรือจะพ้นปากกระบอกธงชัย ก็จะต้องเป็นแพ้ ความเร็วของเรือ จึงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดของความเป็น ผู้ชนะแต่อย่างใด นายหัวเรือจะต้องกะจังหวะขึ้นโขน และจะต้องขึ้นไปให้สุดปลายโขน เพื่อความได้เปรียบในการจับธงนายหัวเรือลำใดจับธงได้ เรือลำนั้นเป็นผู้ชนะในเที่ยวนั้น แต่ถ้าความเร็วของเรือคู่กัน นายหัวเรือจับธงพร้อมกัน และสามารถดึงธงไปได้คนละท่อน ถือว่าเสมอกัน และถ้าจับธงไม่ได้ก็จะถือว่าแพ้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การขึ้นโขนชิงธงจึงเป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ที่จะหาจุดได้เฉพาะที่สนามแข่งเรือ ณ แม่น้ำหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

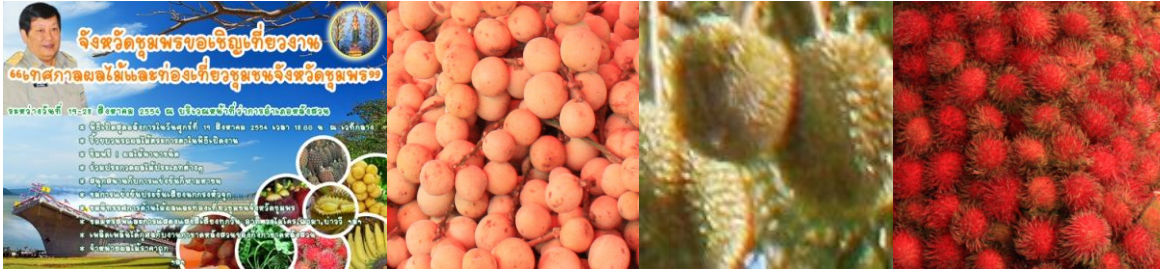

ภาพ ๘ กิจกรรมต่างๆ ในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวอำเภอหลังสวน

๕.๕.๒ งานวันผลไม้หลังสวน

หลังสวนเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่สมัยโบราณเพราะสภาพที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์โดยทั่วไปเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพปลูกผลไม้ ซึ่งหลังสวนมีผลไม้หลายชนิด และผลไม้แต่ละชนิดจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ผลผลิตตลอดทั้งปี ชาวหลังสวนจึงได้จัดให้มี งานวันผลไม้หลังสวนขึ้นโดยจัดในช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี มีวัตถุประสงค์หลักของการจัดงานเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะผลไม้ของอำเภอหลังสวน กิจกรรมที่น่าสนใจได้แก่ การประกวดเทพีผลไม้ การประกวดขบวนรถสวยงามที่ประดับด้วยดอกไม้และผลไม้ มหกรรมจำหน่ายผลไม้พื้นบ้าน เช่น ทุเรียน มังคุด ลองกอง กล้วยเล็บมือนาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมหรสพให้ดูตลอดงาน

งานวันผลไม้หลังสวน ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่อำเภอหลังสวนได้มีการส่งเสริมจัดให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาเที่ยวจังหวัดชุมพร เป็นการเผยแพร่ผลผลิตของอำเภอและส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ผลไม้ให้ดียิ่งขึ้น

ภาพ ๙ กิจกรรมต่างๆ ในงานวันผลไม้ อำเภอหลังสวน

๕.๕.๓ การแข่งขัน “วิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์”

การแข่งขันวิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์ "หนึ่งในสยาม ..ลุยน้ำแหวกทะเลเข้าสู่เส้นชัยบนเกาะพิทักษ์" จัดขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายน ของทุกปี โดยจัดแข่งขัน ๒ ประเภท ได้แก่ วิ่งมินิมาราธอน ๑๐.๐ กิโลเมตร และเดิน-วิ่ง Fun Run ๒.๕ กิโลเมตร การแข่งขันแบ่งเป็นหลายช่วงอายุ และแยกประเภทหญิง ชาย สถานที่แข่งขัน เริ่มต้นจากเรือจำลองจักรีนฤเบศร ปากน้ำหลังสวน ถึง เกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด (เส้นทางถนนลาดยางเลียบบายทะเล) ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างชาติมาร่วมแข่งขันเป็นจำนวนมาก เอกลักษณ์ของการวิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์ต่างจากการวิ่งมินิมาราธอนทั่วไปตรงที่ เป็นการวิ่งลงไปในทะเลเพื่อมุ่งสู่เกาะพิทักษ์ซึ่งเกาะขนาดเล็ก ที่มีโขดหินสวยงามและมีหมู่บ้านชาวประมงกระจายอยู่รอบเกาะ ในแต่ละปีผู้ที่กำหนดวันจัดงานจะต้องคำนวณน้ำขึ้นน้ำลงให้ดีเพื่อให้ทั้งวิ่งสามารถวิ่งแหวกทะเลไปได้โดยไม่จมน้ำ กิจกรรมเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ ประมาณ ๐๕.๐๐ น. มีพิธีเปิดและพิธีปล่อยตัวนักวิ่ง ๒ จุด คือ จุดวิ่งมินิมาราธอน ๑๐.๐ กิโลเมตร เริ่มต้นจากเรือจำลองจักรีนฤเบศร ปากน้ำหลังสวน ถึง เกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด และจุดเดิน-วิ่ง Fun Run ๒.๕ กิโลเมตร เริ่มต้นจากบริเวณสามแยกบ้านท้องครก ถึง เกาะพิทักษ์ เมื่อถึงเกาะพิทักษ์นักวิ่งจะได้รับประทานอาหารกลางวันฟรี หลังจากนั้นก็จะเป็นพิธีมอบโล่รางวัลให้แก่ักวิ่งที่ชนะเลิศในประเภทต่างๆ

ภาพ ๑๐ บรรยากาศการแข่งขันวิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์

๕.๕.๔ ประเพณีลอยกระทงอำเภอหลังสวน

ประเพณีลอยกระทงของอำเภอหลังสวน จัดขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำหลังสวน ซึ่งมีหลายแห่งที่สำคัญได้แก่ บริเวณหลังเทศบาลเมืองหลังสวน วัดชลธารวดี วัดราชบูรณะ เทศบาลปากน้ำหลังสวน โดยมีกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น ขบวนแห่ทางบก ขบวนแห่ทางน้ำ การปิดเมืองกินฟรี การแสดงภาคกลางคืน การประกวดกระทง การประกวดนางนพมาศ เป็นต้น บรรยากาศของงานเต็มไปด้วยความสนุกสนาน

ภาพ ๑๑ บรรยากาศงานประเพณีลอยกระทงของอำเภอหลังสวน

ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

จากการศึกษาประวัติความเป็นมา ประเพณีปฏิบัติ และสภาพปัญหาของประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยการศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

๑. ความเป็นมาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

การดำเนินชีวิตของคนหลังสวนมีความผูกพันกับแม่น้ำมานาน โดยได้อาศัยน้ำในแม่น้ำหลังสวนเพื่อการเพาะปลูกเนื่องจากอาชีพของคนหลังสวนส่วนใหญ่คือ การทำสวนผลไม้ ซึ่งจะต้องใช้น้ำเพื่อความเจริญเติบโตของไม้ผล ในสมัยโบราณคนหลังสวนยังใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางสัญจรไปมา เพื่อที่จะไปเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังใช้เป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างชนบทกับในเมือง โดยนำผลผลิตทางการเกษตรบรรทุกเรือเข้ามาขายในตลาดและกลับไปด้วยการซื้อของอุปโภค บริโภคที่จำเป็น ดังนั้นแทบทุกครัวเรือนจึงต้องมีเรือเพื่อใช้ในการเดินทางและการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร จนกลายเป็นวิถีชีวิตที่จะต้องผูกพันอยู่กับเรือและแม่น้ำ

เมื่อฤดูกาลผลไม้เสร็จสิ้นลงในเดือนกันยายนหรือเดือนตุลาคมคนหลังสวนก็จะหยุดพักผ่อนด้วยการทำบุญในเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งมีขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ด้วยการนำเรือของตนมาตกแต่งองค์กฐินแล้วนำไปทอดตามวัดวาอารามต่างๆ ที่ตนนับถือศรัทธา ซึ่งวัดโดยส่วนใหญ่ในอำเภอหลังสวนล้วนแต่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทั้งสิ้น ขบวนเรือทอดกฐินจะเป็นเรือลำใหญ่ที่ตกแต่งกฐิน ตกแต่งด้วยธงทิวอย่างสวยงาม นอกจากนั้นก็จะมีเรือขนาดรองลงมาพายนำและพายติดตามตำแหน่งองค์กฐินไปตามคั้งน้ำ มีพิณพาทย์ในเรือองค์กฐินบรรเลงอย่างสนุกสนาน เสียงดังลั่นไปทั่วคั้งน้ำ หลังจากทอดกฐินเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการเล่นเรือเพลงและลงท้ายด้วยการพายเรือแข่งกัน การแข่งเรือของหลังสวนมีผู้สันนิษฐานว่าคงจะเกิดขึ้นราว พ.ศ. ๒๓๘๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งช่วงนั้นเมืองหลังสวนมีวัดเกิดขึ้นหลายวัด โดยที่วัดส่วนใหญ่อยู่ริมแม่น้ำเมื่อถึงวันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ด ซึ่งเป็นวันออกพรรษา วัดต่างๆ จะแห่กฐินมายังวัดหลวงคือ วัดด่านประชากร ในส่วนของการแข่งขันเรือยาวนั้น พอจะหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงได้ว่า การแข่งขันเรือยาวของหลังสวนมีมานานแล้ว แม้เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เสด็จประพาสถึงเมืองหลังสวนซึ่งขณะนั้นมีฐานะเป็นหัวเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ พระยาจตุรราชโกศการ (คอซิมเต็ก ณ ระนอง) เจ้าเมืองหลังสวนในขณะนั้น ได้จัดขบวนเรือรับเสด็จจากปากอ่าวไทยเพื่อนำเรือกลไฟพระที่นั่งทอนิครอพต์ มาตาม ลำน้ำหลังสวนและเสด็จประทับที่ตำบลบางขันเงิน หนึ่งในขบวนเรือที่รับเสด็จในคราวนั้นคือ “เรือมะเขือย่า” สังกัดวัดดอนชัย ซึ่งเป็นเรือยาวที่ใช้แข่งขันและครองความเป็นเลิศอยู่เสมอๆ ในสมัยนั้น (เมืองหลังสวน: อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี สวนศรี ๒๔๔๒-๒๕๔๒, ๒๕๔๒ : ๑๑๗-๑๑๙) ปัจจุบันเรือลำนี้ยังอยู่ในสภาพดี

เก็บรักษาอย่างดี ไม่ได้ใช้ในการแข่งขัน แต่จะใช้เป็นเรือเกียรติยศนำขบวนพาเหรดเรือในการเปิดสนามแข่งขันทุกปี

การแข่งขันเรือยาวในระยะแรกๆ ไม่มีการมอบรางวัลใดๆ เป็นการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนาน พายชนะ ๑ เที้ยวจะได้รับผ้าแถบ ๑ ผืน และเมื่อได้ผ้าแถบมาแล้ว นายหัวเรือก็จะนำมาผูกไว้ที่โคนเรือ ชนะหลายเที้ยวก็จะได้ผ้าแถบหลายผืนและเมื่อเลิกพายแล้วก็จะนำผ้าแถบเหล่านี้ไปเย็บติดกันเป็นผ้าม่านถวายเป็นวัดต่อไป ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ เรือมีความยาวมากขึ้น ใช้ฝีพายมากขึ้นและใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้มีการพายแข่งขันชิงชันน้ำพานรองของพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในสมัยนั้น ซึ่งมีเงื่อนไขว่า ต้องชนะเลิศติดต่อกัน ๓ ปีจึงจะได้ชิงชันน้ำพานรองเป็นกรรมสิทธิ์ เรือต่างๆ ได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันอยู่หลายปี ในที่สุดเรือแม่นางสร้อยทอง สังกัดวัดบรรพตวิสัย (วัดในเขา) ก็ได้ชิงชันน้ำพานรองใบนี้เป็นกรรมสิทธิ์ (นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

ในสมัยก่อน เรือพายแข่งขันไม่ได้กำหนดจำนวนฝีพายเช่นในปัจจุบัน แต่แบ่งประเภทเป็นเรือเพรียว และเรือยาว โดยเรือที่มีฝีพาย ๑๐-๒๐ ฝีพาย จัดเป็นประเภทเรือเพรียว และเรือที่มีฝีพาย ๒๐ ฝีพายขึ้นไปจัดเป็นประเภทเรือยาว ในสมัยนั้นไม่มีกฎ กติกาอันใด แม้แต่คู่สายน้ำก็ยังไม่มีการแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ซึ่งวัดที่มีเรือยาวในสมัยนั้นมีไม่มากและเป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำทั้งสิ้น เช่น วัดในเขา (วัดบรรพตวิสัย) วัดหัวเขาท่ากอ (วัดนาทิการาม) วัดดอนยาง (วัดดอนชัย) วัดต้นกุ่ม (วัดพิชัยธาราราม) วัดแหลมทราย (วัดวาลุการาม) วัดบางลำพู (วัดวิเวการาม) วัดโตนด วัดด่านประชากร และวัดชันเงิน โดยคู่ต่อสู้ที่สูสีผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะคือ เรือม้าย่องของวัดบางลำพู และเรือสิงห์ทองของวัดแหลมทราย ในยุคนั้นยังไม่มีเรือที่ใช้เครื่องยนต์ แต่ละวัดจะจัดเรือพระโดยใช้เรือยาวบ้างเรือเล็กบ้าง ชักลากมาจอดบริเวณท่าหน้าวัดด่านประชากร ซึ่งเป็นบริเวณที่ใช้เป็นสนามแข่งเรือ พระภิกษุสามเณรจะนั่งมากับเรือ เมื่อถึงเวลาแข่งเรือจะมีเรือพายมากมายที่มีผู้คนในเรือล้วนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลากสีสวยงามพร้อมกับขับร้องเพลงเรือกันเป็นที่สนุกสนาน และมีเพลงเรืออยู่บทหนึ่งคือ บทเกี่ยวสาวที่ว่า “ปีนี้ไม่ได้ ผลัดไว้ปีหน้า ถึงวันลากพระ ค่อยจีบใหม่” (เมืองหลังสวน: อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี สวนศรี ๒๔๔๒-๒๕๔๒, ๒๕๔๒ : ๑๑๗-๑๑๙, กฤษา โมระมัต. ๒๕๔๐ : ๗-๑๔, สรัญญา ทับเคลียว. ๒๕๔๖ : ๗๑-๗๓)

ปัจจุบันการแห่พระทางน้ำไม่สะดวก เพราะแม่น้ำแคบลงและตื้นเขิน การสัญจรไม่คล่องตัว จึงเปลี่ยนมาใช้ถนนแทนเพราะสะดวกกว่า จึงมีอะไรๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง มิใช่เป็นการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนานอย่างที่เคยจัดให้มีเพียงวันเดียวเช่นแต่ก่อน แต่กลับมาแข่งกันหลายวัน นอกจากนี้บนบกยังจัดให้มีมหรสพสนุกสนานเพิ่มวันเวลากว่าทางน้ำเข้าไปอีก จุดประสงค์หรือความมุ่งหมายเดิมของประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวก็พลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วย

กว่าจะมาเป็นเรือยาว

ปัจจุบันเรือยาวในอำเภอหลังสวนมีความยาวและจำนวนฝีพายมาตรฐานเดียวกันคือ เรือจะมีความยาวประมาณ ๒๐ เมตร และมีจำนวนฝีพาย ๓๐-๓๒ ฝีพาย ในการสร้างเรือยาวแต่ละลำต้องลงทุนลงแรงมากมาย ซึ่งอาจารย์โสภณ พรหมเจริญ ได้เขียนอธิบายไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้ (โสภณ พรหมเจริญ. ๒๕๔๐ : ๕๒-๕๔)

เรื่อยาวเป็นเรือที่ขุดมาจากต้นไม้ต้นเดียวตลอดทั้งลำ โดยเฉพาะอำเภอหลังสวน จะนิยมขุดเรื่อยาวในลักษณะหัวกว้างท้ายเรียวในรูปคล้ายปลาช่อน เพราะเชื่อว่าหัวเรือกว้างจะเบิกร่องน้ำได้ดีและทำให้เรือวิ่งได้เร็ว ส่วนท้องเรือจะขุดให้มีลักษณะท้องเรือแบนหรือท้องรูปกะทะ ส่วนหัวเรือเรียกว่า โขนเรือ และท้ายเรือเรียกว่า หางเรือ ช่างขุดเรือมักจะทำโขนเรือแบบถอดได้ และส่วนใหญ่จะทำโขนเรือองุ่นไม่มาก เพราะการแข่งเรื่อยาวในอำเภอหลังสวนนั้นจะเอาปีกธงไว้กลางแม่น้ำ ผู้แข่งขันจะต้องไต่โขนเรือขึ้นไปชิงธงเอามา ถู่ว่าใครชิงธงมาได้ก่อนเป็นผู้ชนะ ดังนั้นโขนเรือจึงองุ่นไม่มาก หรือลาดชันเกินไปจะทำให้ไต่ไปชิงธงได้ลำบาก ส่วนหางเรื่อนั้นจะองุ่นเหมือนหางแมงป่อง เพื่อสำหรับเป็นที่ยันเท้าของคนคัดท้ายเรือขณะที่พายเรือ

ไม้ที่นิยมนำมาขุดเรือ ส่วนมากจะเป็นไม้ตะเคียน ได้แก่ ตะเคียนทอง ตะเคียนหิน ตะเคียนหนู ตะเคียนดง ตะเคียนหยวก และตะเคียนไพร เหตุที่นิยมนำไม้ตะเคียนมาขุดเรื่อยาวนั้น เพราะไม้ตะเคียนมีคุณสมบัติเป็นไม้เนื้อแข็งและลอยน้ำ น้ำหนักพอประมาณ ไม่เบาและไม่หนักจนเกินไป ฟองน้ำได้ดี สามารถแช่อยู่ในน้ำได้ดีไม่ผุง่าย เมื่อนำมาขุดเป็นเรือแล้วรักษาให้ดีจะมีอายุใช้งานทนทาน สำหรับในส่วนของโขนเรื่อนั้นส่วนมากจะใช้ไม้ที่มีน้ำหนักเบา เช่น ไม้ขนุน ไม้สัก มาทำเป็นโขนเรือ

เครื่องมือที่ใช้ในการขุดเรื่อยาว ในสมัยก่อนจะเป็นเครื่องมือที่ต้องอาศัยแรงงานจากคนทั้งสิ้น ปัจจุบันช่างขุดเรือมีเครื่องมือไฟฟ้าเข้ามาช่วยทุ่นแรงบ้างบางอย่าง แต่อย่างไรก็ตามต้องอาศัยฝีมือ ความชำนาญ และความละเอียดประณีตของช่างขุดเรืออยู่เป็นอันมาก เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ขุดเรื่อยาว มีดังนี้

๑. เลื่อยไฟฟ้า ใช้สำหรับเลื่อยเปิดปีกไม้ออกเป็นรูปสี่เหลี่ยม
๒. กบมือ กบรูน หรือกบไฟฟ้า สำหรับไสไม้ให้เรียบเสมอกัน
๓. สว่านมือ หรือสว่านไฟฟ้า ใช้สำหรับเจาะเพื่อตอกประสักเรือ
๔. ขวานถาก ใช้สำหรับถาก และเกลาท้องเรือด้านในให้ได้รูปกลมกลิ้งตามต้องการ
๕. ขวานปลี เป็นขวานมีด้ามยาวใช้สำหรับขุดหรือถากไม้ออกเป็นร่องลึกหรือเป็นท้องเรือ
๖. แม่ เป็นขวานชนิดบางมีด้ามสั้น ลักษณะคล้ายจอบใช้สำหรับถากท้องเรือด้านในให้ได้ระดับเสมอ

ความหนาบางเสมอกันตลอดลำเรือ

๗. แม่แรง ใช้สำหรับขยายส่วนกว้างของลำเรือ หรือที่เรียกว่า เบิกเรือ

วิธีและขั้นตอนในการขุดเรื่อยาว

๑. โคนต้นไม้ซึ่งได้ขนาดที่จะมาทำเรือและต้องเป็นต้นไม้ที่มีลำต้นตรง ไม่มีปุ่ม ไม้ไม่กลวง โดยที่หลังจากโค่นไม้แล้วทิ้งไว้ประมาณหนึ่งสัปดาห์ เพื่อให้ไม้แห้งคงตัวไม่แตกเมื่อนำมาขุด

๒. นำไม้มาทั้งลำต้น ใช้เลื่อยเปิดปีกไม้หรือเปิดหน้าไม้ออกเป็นรูปสี่เหลี่ยม แบ่งไม้ออกเป็น ๓ ส่วน วาดรูปตามสัดส่วน แล้วถากไม้ออกเป็นรูปหางเรือหรือท้ายเรือ หรือที่เรียกว่า “ลาดหน้า” โดยการถากส่วนโคนของต้นไม้เป็นหัวเรือและถากส่วนปลายเป็นท้ายเรือ ซึ่งจะไต่ส่วนของหัวเรือใหญ่กว่าส่วนท้ายเรือ แล้วถากให้เป็นรูปแขนข้างและคอค้ำ ให้ส่วนกลางของลำเรือโค้งขึ้นไม่ตัดตรง เพื่อเวลาเบิกร่องหรือขยายความกว้างของเรือจะได้สามารถขยายลำเรือให้กว้างออกไปได้มาก

๓. ถากด้านข้างของหัวเรือและท้ายเรือออกเป็นรูปแอกัมหมูและตัดด้านล่างของส่วนหัวเรือและท้ายเรือออกหรือเรียกว่า “ตัดหน้าว่าว” แล้วแต่งให้เป็นสันเรือขึ้นไปจากท้องเรือด้านล่างขึ้นไป ส่วนบน เรียกว่า “กวดแรง”

๔. ตีเส้นศูนย์กลางหรือตีทลากลากผ่านตลอดลำเรือจากหัวเรือไปสู่ท้ายเรือ แล้วตีเส้นข้างอีกครั้ง ให้โค้งเท่าๆ กันทั้งสองด้าน

๕. ขุดเนื้อไม้ออกเป็นร่องลึก เป็นรูปท้องเรือ

๖. คว่ำเรือ แล้วถากไม้ออกให้กลมกลิ้งเป็นรูปท้องเรือ วัดสัดส่วน ความหนาบางของลำเรือ เจาะรูไม้ห่างกันเป็นระยะๆ ตลอดลำ รูลึกเท่ากับความหนาบางของเรือที่ต้องการแล้วใส่ไม้ระก้าเอาไว้เป็นจุดสังเกต

๗. หางเรือ แล้วขุดท้องเรือใหม่อีกครั้งให้เท่ากับไม้บางระก้าที่เจาะไว้เป็นระยะตลอดลำเรือ

๘. ขุดหลุมดินเป็นร่องยาวเท่าขนาดความยาวของเรือ คว่ำเรือคร่อมร่องหลุมนั้นเอาไว้ใช้กาบมะพร้าวเป็นเชื้อเพลิงสูมไฟอ่อนๆ เพื่อรมไฟให้ไม้ของเรืออ่อนตัว ซึ่งจะรมไฟจนร้อนได้ที่เนื้อไม้ของเรือออกยกย่างน้ำมัน แล้วจึงหางเรือขึ้น ทำการเบิกเรือโดยใช้แม่แรงดันตรงกลางเรือ ค่อยๆ ขยายความกว้างลำเรือออกไป แล้วเอาท่อนไม้ค้ำยันไว้แทนแม่แรงและขยับแม่แรงขยายลำเรือไปที่ละส่วนไปทางหัวเรือและท้ายเรือ แล้วใช้ท่อนไม้ค้ำยันไว้ตลอดลำเรือ ขณะที่เบิกเรืออาจใช้ไม้ตีกำคอเรือเอาไว้ไม่ให้รอยแตกขยายเพิ่มขึ้น เมื่อเบิกเรือเอาไม้ค้ำยันแล้ว จะทิ้งไว้ประมาณ ๔-๕ วัน

๙. เอาไม้ค้ำเรือออก แล้วถากเนื้อไม้ท้องเรือด้านในออกให้เท่ากันโดยใช้ขวานบางที่เรียกว่า “แม่” ต่อจากนั้นต้องรมไฟเรืออีกหลายรอบเพื่อเบิกเรือให้ได้ขนาดความกว้างตามที่ต้องการ

๑๐. เมื่อเบิกเรือ ได้ขนาดความกว้างตามที่ต้องการแล้วจึงดำเนินการแต่งเรือในรายละเอียดให้ได้รูปสวยงามกลมกลิ้งกันตลอดทั้งลำ

๑๑. ตัดแอนกระทงที่นั้ง แต่งโชนเรือ ตัดกาบเรือ และทาน้ำมันยูนิเทน

๑๒. ทาสีตกแต่งลวดลายให้สวยงาม

เรือทุกลำจะต้องมีหวายรั้งระหว่างขอบเรือทั้งสองเพื่อไม่ให้เรือเบะมากเกินไป การใช้หวายรั้งตั้งเข้ามาหากันโดยชั้นกระทง เว้นกระทง ชั้นเสนาะตั้งและหย่อนตามความต้องการ การชั้นหวายจะต้องตั้งตอม่อให้ถูกต้อง ลักษณะ เรือสามารถเล่นได้เร็วจึงจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการตั้งตอม่อและชั้นหวายประจำเรือแต่ละลำ และประการสำคัญจะต้องหมั่นตรวจตราดูแลอยู่เสมอ ถ้าพบว่าหวายขาดจะต้องเปลี่ยนทันที สำหรับกาบเรื่อนั้น ช่างบางคนก็ขุดเรือมีกาบ (ต่อตัวเรือให้สูงขึ้น) ทั้งนี้เพื่อให้แข็งแรงไม่ให้น้ำเข้าเรือได้ง่าย และทำให้เรือสวยงาม

การที่วัดแต่ละวัดจะสร้างเรือยาวได้สำเร็จแต่ละลำนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะต้องลงทุนลงแรงมากมาย และมีเรื่องของไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องตามลัทธิความเชื่อของคนขุดเรือในสมัยนั้น และเรือแต่ละลำก็มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ เพราะมีปณิหารีย์มากมายที่เกิดขึ้นกว่านายช่างจะขุดเรือยาวจนสำเร็จ การขุดเรื่อนั้นต้องเริ่มต้นด้วยการบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขา เพื่อขอไม้อันเป็นมงคลมาทำเรือ คณะของผู้สร้างเรือจะเดิน

ทางเข้าป่าเพื่อหาไม้ที่มีลักษณะดีตามที่ต้องการแล้วก็ตั้งศาลบวงสรวงเจ้าป่าและนางไม้ เชิญนางไม้หรือวิญญาณต่างๆ ที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ต้นให้ไปสิงสถิตที่อื่น เมื่อโค่นล้มลงแล้วต้องทิ้งไว้ประมาณหนึ่งปีเพื่อให้เนื้อไม้แห้งคงสภาพ เมื่อชุดเรือจะไม่เสียรูปทรง ซึ่งการที่จะนำไม้ออกจากป่าทั้งต้นเป็นเรื่องลำบากผู้สร้างเรือจะทำการโค่นเรือกันก่อนคือทำเป็นรูปลำเรือหยาบๆ เจาะหรือขุดเอาไม้ส่วนที่ไม่ต้องการออก เพื่อลดน้ำหนักในการลากจูงออกจากป่า การทำงานในขั้นตอนนี้ต้องพักแรมทำกันในป่าเป็นแรมเดือน บางครั้งในเวลากลางคืนโดยเฉพาะในคืนเดือนเพ็ญ ผู้ชุดเรือจะเห็นนางไม้นั่งอยู่ที่หัวเรือที่กำลังขุด ซึ่งแสดงว่านางไม้ยังมีความอาลัยอาวรณ์ไม่ยอมจากต้นไม้ไปอยู่ที่อื่น ถ้าเป็นเช่นนี้เมื่อชุดเรือเสร็จนำมาไว้ที่วัดจะต้องทำพิธีอีกครั้งหนึ่งเพื่อเชิญนางไม้ที่มากับเรือให้กลับไปอยู่ป่า เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะได้ยินเสียงร้องโหยหวนเสมือนได้รับความชอกช้ำแสนสาหัสจากนางไม้

เมื่อได้ฤกษ์ยามยามดีจะทำพิธีเชิญแม่ย่านางเรือเข้าประทับ ในพิธีนี้มีหัวหมู บายศรี และเครื่องสังเวยต่างๆ ตามพิธีไสยศาสตร์ เพราะผีพายเรือเชื่อและถือกันว่า การได้แม่ย่านางที่ดีนั้นจะนำชัยชนะและความเป็นสิริมงคลมาให้ แพรพรรณที่สวยงามจะถูกนำมาตกแต่ง โดยผู้ที่โขนเรือและโขนเรือนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ผีพายเรือทั้งหลายจะต้องให้การสักการะ เมื่อเสร็จการแข่งขันแล้วจะถอดเก็บรักษาไว้ในที่อันควร เพราะโขนหัวเรือและโขนท้ายเรือไม่ได้เป็นไม้ชิ้นเดียวกับตัวเรือแต่เป็นชิ้นส่วนที่แยกเก็บได้ เมื่อจะใช้จึงยึดติดกับตัวเรือด้วยสายยูขนาดใหญ่ เมื่อตกแต่งเรือและอัญเชิญแม่ย่านางเรือเข้าประทับเรือเรียบร้อยแล้ว จะเชิญเรือลงน้ำตามฤกษ์ยามที่กำหนด ตรวจสอบความเรียบร้อยความสวยงาม ตลอดจนความสง่างามของเรือ ผีพายลองทำการพาย เสร็จพิธีนำเรือไปเก็บที่วัดรอกำหนดการลงพายต่อไป

ก่อนที่จะทำการพายแข่งขันในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ต้องทำพิธีอัญเชิญเรืออีกครั้งหนึ่ง โดยเรือแต่ละลำจะใช้ผ้าแพรหลากสีผูกมัดที่หัวโขนเรือ ใช้เทียนปักไว้ตรงที่นั่งของผีพายทั้งหมด บริเวณตอนกลางของลำเรือจัดเป็นที่วางเครื่องเช่นไห้ว ประกอบด้วย บายศรี ของควา ของหวาน น้ำ ส้ม กล้วยเล็บมือนาง ส่วนด้านหน้าเป็นหมอนและรูป หมอครุผู้ทำพิธีนั่งขัดสมาธิหน้าเครื่องเช่นไห้ว ท่องบทสวดอัญเชิญเทวดา ขอพรให้เรือที่เข้าทำพิธีชนะเรือลำอื่นๆ สลับกับการตีกลอง ช้อง และจุดประทัด ในตอนท้ายของพิธีก็นำเทียนมาติดพัดโบกไล่ และให้ผีพายเรือและผู้ที่เกี่ยวข้องยืนต่อแถวกันรอบลำเรือพร้อมกับส่งพัดโบกต่อๆ กันไปในขณะที่พัดนั้นจะต้องพัดควนหรือเปลวไฟให้เข้าหาลำเรือ จากนั้นหมอครุก็เจิมที่โขนเรือ เป็นอันเสร็จพิธี รุ่งเช้าก็นำเรือลงน้ำเข้าสู่สนามแข่งขันได้ ในช่วงของการพายแข่งขันนายหัวเรือจะเป่านกหวีดในการเร่งจังหวะการพาย แต่ในบางครั้งจะพบว่า นายหัวเรือใช้ด้ามพายกระทุ้งหัวเรือเป็นระยะๆ เชื่อกันว่านั่นเป็นการขอพลละกำลังจาก แม่ย่านางเรือให้แกผีพายเรือนั่นเอง

หลังจากชุดเรือเสร็จแล้ว ขั้นตอนการตั้งชื่อเรือก็มีความสำคัญมาก มักจะอาศัยการฝันของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นที่ตั้งชื่อของเรือ ซึ่งบางลำอาจมีชื่อเพราะพรึ่กราวกับนางฟ้าและเทพบุตร เช่น เทพธิดาสร้อยจันทน์ เทพสุนทร แต่บางลำออกจะมีชื่อที่แปลกและเป็นที่เกรงขามต่อฝ่ายตรงกันข้าม เช่น เดชสมิง สิงห์ทอง

เรือยาวแต่ละลำจะมีที่มาของชื่อที่น่าสนใจมาก ตัวอย่างเช่น (กรีธา โมระมัด. ๒๕๔๐ : ๑๙-๒๒, โสภณ พรหมเจริญ. ๒๕๔๐ : ๕๙-๖๔, สรัญญา ทับเคลียว. ๒๕๔๖ : ๗๔-๗๖)

เรือมะเขือย่า เป็นเรือโบราณลำเดียวในหลังสวนที่ยังเหลืออยู่ในเวลานี้ เรือสังกัดวัดดอนชัย มีอายุกว่าร้อยปี บรรจผู้พาย ๒๘-๓๒ ผู้พาย ประวัติของเรือลำนี้ค่อนข้างจะพิสดาร กล่าวคือ ในฤดูน้ำหลากชาวบ้านพบซุงไม้ตะเคียนทองลอยตามน้ำมา เห็นว่าไม้ต้นนี้มีลักษณะสวยงามใช้ทำเรือยาวได้ จึงช่วยกันลากจูงมาที่ทำน้ำวัดดอนชัย นำมาอบให้หลวงพ่อกะจ่างและหลวงพ่อเพชร แต่เป็นที่น่าประหลาดว่า ไม่สามารถนำขึ้นจากน้ำได้ ถึงแม้จะใช้ช่างกำลังดีตั้งถึงสามเชือกก็ตาม ตกกลางคืนนางไม้ก็มาเข้าฝันหลวงพ่อกะจ่าง เจ้าอาวาสวัดดอนชัยว่า ถ้าต้องการไม้ต้นนี้มาขุดเรือยาว ก็ให้ตั้งศาลบวงสรวงและให้อามะเขือย่ามาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ รุ่งเช้าหลวงพ่อและชาวบ้านก็จัดการตามที่ทำน้ำไม้มาเข้าฝันเป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า สามารถนำไม้ขึ้นจากน้ำได้อย่างง่ายดายและขุดเป็นเรือได้สวยงามพร้อมกับตั้งชื่อเรือว่า “มะเขือย่า” เรือลำนี้มีความสวยงามและสง่างามแปลกตาไปกว่าลำอื่นๆ คือ โขนหัวและโขนท้ายงอนขึ้นสวยงามมาก ลวดลายที่ตัวเรือได้ออนุรักษ์ไว้เหมือนของเดิมทุกประการ รูปประจำเรือคือ รูปม้าที่กำลังวิ่ง ปัจจุบันนี้เรือมะเขือย่ายังอยู่ในสภาพที่สวยงามและถูกนำมาตกแต่งเพื่อทำหน้าที่นำขบวนพาเหรดเรือ ในพิธีเปิดการแข่งขันกิจกรรมทางน้ำเป็นประจำทุกปี เรือมะเขือย่า นับว่าเป็นเรือที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองหลังสวน กล่าวคือ เมื่อครั้งที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสเมืองหลังสวนครั้งแรก เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๐๘ (๒๔๓๒) เรือมะเขือย่าลำนี้เองเป็นเรือนำเสด็จ “เรือกลไฟพระที่นั่งทอนิครอฟต์” จากปากอ่าวไทย มาตามลำน้ำหลังสวน และเสด็จขึ้นประพาสที่พลับพลาตำบลบางชั้นเงิน จึงถือได้ว่า เรือมะเขือย่าเป็นเรือเกียรติยศที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอำเภอหลังสวน ซึ่งอนุชนรุ่นหลังจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ให้บุตรหลานได้ศึกษาต่อไป

ภาพ ๑๒ เรือมะเขือย่า

เรือนางลำภู เป็นเรือสังกัดวัดวิเวการาม (บางลำพู) ขุดจากไม้ตะเคียนทองจากป่าบ้านโนนโหมง อำเภอพะโต๊ะ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ขุดโดยนายหมวก ช่วยเกิด นายวัน มีทิม และคณะ ขนาดของเรือยาว ๙ วา ๓ ศอก หลังจากโคลนเรือแล้ว ได้นำออกจากป่าล่องมาตามลำน้ำหลังสวน จนถึงวัดบางลำพู เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ เวลา ๑๒.๐๐ น. ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ครองโล่พระราชทานเป็นปีแรก

โดยมีฝีพายเป็นชาวบางหมาก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ต่อจากนั้น ชาวบางลำพูเป็นผู้พายเอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๕ เรือนางลำภูสามารถครองโล่พระราชทาน ๖ ปีติดต่อกัน หลังจากก็ไม่ได้ส่งเข้าแข่งขันเป็นเวลา ๑๐ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นต้นมา จึงได้ส่งเข้าทำการแข่งขัน สำหรับชื่อนางลำภูนั้น จอมพลประภาส จารุเสถียร อดีตผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้ตั้งให้

ภาพ ๑๓ เรือนางลำภู

เรือสิงห์สำราญ เป็นเรือสังกัดวัดหาดสำราญ ตำบลหาดยาย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ไม้ที่นำมา ขุดเรือเป็นไม้ตะเคียนทอง จากคลองพังเหา บ้านโน้หมอง ตำบลปังหวาน อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร เริ่มโกน ไม้ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ตรงกับวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีวอก โดยมีนายแถม พุ่มคล้าย และ นายเลิศ ยมสวัสดิ์ เป็นผู้โค่น ในเวลา ๐๗.๐๐ น. ไม้ลงถึงพื้นดินเวลา ๐๘.๐๐ น. นายช่างผู้ขุดเรือคือ นายวัน มีทิม และนายแดง แป๊ะทะลุง แก่เรือเสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ทดสอบครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ พระครูสุพัฒน์โกศล เจ้าอาวาสวัดหาดสำราญ เป็นผู้ตั้งชื่อเรือลำนี้ว่า “เรือสิงห์ สำราญ” ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๑๓,๐๐๐ บาท โดยการร่วมมือร่วมใจของพี่น้องชาวตำบลหาดยาย ขนาดของ เรือความยาว ๙ วา ๒ ศอก สถิติการแข่งขัน ได้ตำแหน่งรองชนะเลิศอันดับ ๑ ทั้งหมด ๖ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘, ๒๕๑๙, ๒๕๒๓, ๒๕๒๕, ๒๕๒๖ และ ๒๕๒๙ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และ ๒๕๓๒ ได้ครองตำแหน่ง ชนะเลิศ ครองโล่พระราชทานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นครั้งแรกและ ๒ ปีติดต่อกัน

นักขุดเรือยาวที่มีชื่อเสียงของอำเภอหลังสวน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีอยู่หลายท่านได้แก่ นายวัน มีทิม นายสนธิ์ ทิพย์วิเศษ นายบุญ พัฒสม นายบุญมา ทวีศรี (ทั้งสี่ท่านเสียชีวิตแล้ว) นายดำ ฤทธิโสมน และนาย เอื้อน พรหมขจร ซึ่งปัจจุบันเรือยาวในหลังสวนจะมีความยาวและจำนวนฝีพายเป็นมาตรฐานเดียวกันคือ เรือ จะมีความยาวประมาณ ๒๐ เมตรและมีจำนวนฝีพาย ๓๐-๓๒ ฝีพาย และในการแข่งขันประจำปีไม่ว่าจะเป็น เรือประเภท ก (ชิงโล่พระราชทาน) หรือเรือประเภท ข (ชิงถ้วยยอดทองพระราชทาน) ก็ได้กำหนดจำนวน ฝีพายไว้เหมือนกัน คือไม่ต่ำกว่า ๓๐ ฝีพายและไม่เกิน ๓๒ ฝีพาย

เอกลักษณ์การแข่งขันเรือเมืองหลังสวน “หนึ่งเดียวในสยาม”

ปัจจุบันนี้การแข่งขันเรือยาวมีเกือบทุกภาคในประเทศไทย เช่น สนามแข่งขันที่มีชื่อเสียงทางภาคเหนือ ได้แก่ น่าน พิจิตร พิษณุโลก ภาคกลาง ได้แก่ ชัยนาท สิงห์บุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ บุรีรัมย์

อุบลราชธานี ภาคใต้ ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี แต่เชื่อแน่ว่าคงจะไม่มีที่ใดที่จะมีเอกลักษณ์เหมือนกับการแข่งขันเรือยาวในอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อย่างแน่นอน เอกลักษณ์ที่นับได้ว่าเป็นความภาคภูมิใจของคนหลังสวนก็คือ (กรีธา โมระมัต. ๒๕๔๐ : ๑๙-๒๒, โสภณ พรหมเจริญ. ๒๕๔๐ : ๕๙-๖๔, สรัญญา ทับเคลียว. ๒๕๔๖ : ๗๗-๗๙)

๑. ความเก่าแก่ที่ได้จัดติดต่อกันมาเป็นเวลามากกว่า ๑๕๐ ปี

ได้มีการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการและได้มีการบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ว่า การแข่งขันเรือยาวของเมืองหลังสวน คงจะเกิดขึ้นตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๓๘๗ ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะในช่วงนั้นได้เกิดวัดขึ้นหลายวัดและได้ประกอบพิธีการทำบุญแห่พระและลากพระ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อ้างอิงได้ว่า การแข่งขันเรือยาวที่หลังสวนได้มีประวัติความเป็นมายาวนานและสืบเนื่องมาเป็นเวลาร้อยปี

๒. ต้นฉบับการขึ้นโขนชิงธง เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่พิเศษไม่เหมือนใครในประเทศไทยคือ การใช้วิธีการจับหวายแถบธงเป็นเกณฑ์ การตัดสินผลการแข่งขันแพ้ชนะ ไม่ได้ตัดสินว่าเรือลำใดถึงเส้นชัยก่อน การจับหวายแถบธงก็ต้องขึ้นโขนเรือเพื่อจะชิงธงมาเป็นของตนเองให้ได้ โขนคือ หัวเรือ การขึ้นโขนชิงธงคือ การที่นายหัวเรือปีนหัวเรือขึ้นสุดปลายโขน เพื่อความได้เปรียบในการจับธง นายหัวเรือต้องมีจังหวะและสายตาที่ดี มีความแม่นยำ ความรวดเร็ว หนักแน่นและแข็งแรงในการดึงกระชากเอาผืนธงที่มีก้านหวายเสียบอยู่ในกระบอกธงออกอย่างสุดแรง โดยต้องอาศัยความสัมพันธ์ของฝีพาย นายหัวเรือและนายท้ายเรือประกอบกัน จึงจะสามารถจับธงได้ หากนายหัวเรือขึ้นโขนแล้วคว่ำธงผิดหรือคว่ำธงได้แต่ตกน้ำไปเสียก่อน หรือเรือล่มก่อนที่นายท้ายจะพันกระบอกธงถือเป็นแพ้ ถ้าความเร็วเรือคู่กัน นายหัวเรือจับธงพร้อมกันและได้ธงไปลำละท่อนถือว่าเสมอกัน สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างสีสันของความสนุกสนาน ตื่นตาและเร้าใจให้กับผู้ชมกองเชียร์เป็นอย่างมาก จึงนับได้ว่าการขึ้นโขนชิงธงเป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ที่หาได้เฉพาะที่สนามแข่งเรือ แม่น้ำหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

๓. โฉพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ แห่งเดียวในประเทศไทย

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นายถ้วน พรหมโยธา ข้าราชการกรมโยธาธิการ ซึ่งเป็นชาวจังหวัดชุมพรได้กราบถวายบังคมทูลขอพระราชทานโล่รางวัลชนะเลิศการแข่งขันเรือยาวจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และโล่รางวัลชนะเลิศการประกวดเรือประเภทสวยงามจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เมื่อสองครั้งแล้ว ทรงมีพระบรมราชานุญาตแล้ว สำนักพระราชวังได้แจ้งให้จังหวัดชุมพรและคณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวอำเภอหลังสวน ส่งตัวแทนไปรับ จังหวัดชุมพรจึงขอความกรุณาให้ พลเอก ตรี สุทธานินทร์ เป็นตัวแทนเข้ารับพระราชทานโล่รางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และได้อันเชิญโล่พระราชทานไปยังอำเภอหลังสวนเพื่อใช้เป็นรางวัลในการแข่งขันตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เช่นกัน นายมังกร วรสิทธิสารกุล คหบดีคนหนึ่ง

ของอำเภอหลังสวน เป็นประธานกรรมการจัดงานแห่พระแข่งเรือชิงโล่พระราชทานเป็นปีแรก ในปีนี้ได้มีการจัดขบวนแห่โล่พระราชทานอย่างยิ่งใหญ่ ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์ มีการถ่ายทำภาพยนตร์ไว้ด้วย เมื่อเสร็จงานแล้ว นายสง มีมุทา ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร นายมังกร วรวิสุทธิสารกุล นางเดือนศิริ วรวิสุทธิสารกุล นายบุญฤทธิ์ พรหมมาศ นายชิต เทศพิทักษ์ นายชื่น รัตนราช นายวงษ์ เขาวนกี และนายทองอยู่ แซ่เอี้ยว ได้ขอพระบรมราชวโรกาสเข้าเฝ้าเพื่อทูลเกล้าถวายฟิล์มภาพยนตร์ที่ได้ถ่ายทำในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือชิงโล่พระราชทาน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และเงินรายได้จากการจัดงาน จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท โดยเสด็จพระราชกุศล ตามพระราชอัธยาศัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสกับคณะที่เข้าเฝ้าตอนหนึ่งว่า “ขอให้ร่วมรัก สามัคคี ให้งานประเพณีอยู่ยั่งยืนตลอดไป”

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๒ คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือชิงโล่พระราชทาน จังหวัดชุมพร ได้จัดการแข่งเรือยาวประเภท ข ขึ้นมาอีกประเภทหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนกีฬาท้องถิ่นให้พัฒนาฝีมือและความสามารถ และในปีนั้น นายชิต รัตนราช อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน “ถ้วยยอดทอง” จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงมีพระบรมราชานุญาตพระราชทานถ้วยยอดทอง ให้เป็นรางวัลของการแข่งขันเรือยาวชนะเลิศ ประเภท ข (เรือประเภท ก หมายถึงเรือที่พายแข่งขันชิงโล่พระราชทาน ด้วยฝีพายทั่วไป ส่วนเรือประเภท ข หมายถึงเรือที่พายแข่งขันชิงถ้วยพระราชทาน ด้วยฝีพายท้องถิ่น)

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือชิงโล่พระราชทาน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยนายธีรชฎานนท์ เจียมวิจิตร ประธานคณะกรรมการจัดงานและคณะ ได้ขอพระราชทานถ้วยรางวัลเพื่อเป็นรางวัลเกียรติยศสำหรับการแข่งขันเรือยาวและกิจกรรมการประกวดในงานประเพณีจากพระบรมวงศานุวงศ์เพิ่มเติม ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ดังนี้

๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระราชทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศการประกวดเรือพระบก”

๒. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศการประกวดเรือพระน้ำ”

๓. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระราชทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศการประกวดกองเชียร์ริมฝั่ง (นักเรียน)”

๔. พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ประทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศการแข่งขันเรือยาวประเภทฝีพายเรือนักเรียน”

๕. หม่อมเจ้าสิริวิมลวีรี มหิดล ประทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน” ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙

๖. ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริโสภาประภวดี ประทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศการแข่งขันเรือยาวประเภทเจ้าหน้าที่และผู้นำท้องถิ่น” ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙

๗. พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ ประทานถ้วยรางวัล “ชนะเลิศกองเชียร์ริมฝั่ง (พลังมวลชน)”

ภาพ ๑๔ โล่และถ้วยพระราชทาน

ชาวอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ทุกคนล้วนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ การจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ชิงโล่และถ้วยพระราชทานของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรในทุกปี จึงมีเป้าหมายที่สำคัญเพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีและเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์

ทำเนียบแชมป์เรือยาวซึ่งได้มีการบันทึกไว้หลังจากได้รับพระราชทานโล่รางวัลมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ มีดังนี้ (กองเลขาณุกการ งานประเพณีแห่พระแข่งเรือชิงโล่และถ้วยพระราชทาน, ๒๕๕๕)

ปี พ.ศ.	ชื่อเรือที่ได้รับโล่พระราชทาน	ชื่อเรือที่ได้รับถ้วยพระราชทาน
๒๕๐๗	เรือเดชสมิง (วัดวาฬการาม)	-
๒๕๐๘	เรือเดชสมิง (วัดวาฬการาม)	-
๒๕๐๙	ไม่มีการแข่งขัน	
๒๕๑๐	เรือนางลำภู (วัดวิเวการาม)	-
๒๕๑๑	เรือนางลำภู (วัดวิเวการาม)	-
๒๕๑๒	เรือนางลำภู (วัดวิเวการาม)	-
๒๕๑๓	เรือนางลำภู (วัดวิเวการาม)	-
๒๕๑๔	เรือนางลำภู (วัดวิเวการาม)	-
๒๕๑๕	เรือนางลำภู (วัดวิเวการาม)	-

ปี พ.ศ.	ชื่อเรือที่ได้รับโล่พระราชทาน	ชื่อเรือที่ได้รับถ้วยพระราชทาน
๒๕๑๖	เรือนางตะเคียน (วัดด่านประชากร)	-
๒๕๑๗	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	-
๒๕๑๘	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	-
๒๕๑๙	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	-
๒๕๒๐	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	-
๒๕๒๑	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือสิงห์ทอง (วัดวาฬการาม)
๒๕๒๒	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	เรือศรีนวลน้อย (วัดราษฎร์บูรณาราม)
๒๕๒๓	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	เรือรามพิชิต (วัดคงคาราม)
๒๕๒๔	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือรามพิชิต (วัดคงคาราม)
๒๕๒๕	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือรามพิชิต (วัดคงคาราม)
๒๕๒๖	เรือรัตนสิงห์ (วัดวาฬการาม)	เรือชลธารเทวี (วัดสว่างมนัส)
๒๕๒๗	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือสิงห์ทอง (วัดวาฬการาม)
๒๕๒๘	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือสิงห์ทอง (วัดวาฬการาม)
๒๕๒๙	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือสิงห์ทอง (วัดวาฬการาม)
๒๕๓๐	เรือนางตะเคียน (วัดดอนชัย)	-
๒๕๓๑	เรือสิงห์สำราญ (วัดหาดสำราญ)	-
๒๕๓๒	เรือสิงห์สำราญ (วัดหาดสำราญ)	-
๒๕๓๓	เรือเทพทักษิณ (วัดสว่างมนัส)	-
๒๕๓๔	เรือเดชสมิง (วัดวาฬการาม)	-
๒๕๓๕	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)
๒๕๓๖	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	เรือเทพประสาทร (วัดหาดสำราญ)
๒๕๓๗	เรือแม่นางมัจฉา (วัดวาฬการาม)	เรือรัตนสิงห์ (วัดวาฬการาม)
๒๕๓๘	เรือวิจิตรเริงชล (วัดเสกขาราม)	เรือรัตนสิงห์ (วัดวาฬการาม)
๒๕๓๙	เรือเดชสมิง (วัดวาฬการาม)	เรือรัตนสิงห์ (วัดวาฬการาม)
๒๕๔๐	เรือชัยเทพย์ (วัดด่านประชากร)	เรือสิงเทพสุนทร (วัดสมุหเขตนาราม)
๒๕๔๑	เรือชัยเทพย์ (วัดด่านประชากร)	เรือสิงหาราช (วัดวาฬการาม)
๒๕๔๒	เรือชัยเทพย์ (วัดด่านประชากร)	เรือนางตะเคียน (วัดดอนชัย)
๒๕๔๓	เรือเทพจักรี (วัดสว่างมนัส)	เรือสวาน้อยเกียรติวงศ์ ๔๑ (วัดประสาธนิกร)
๒๕๔๔	เรือเทพจักรี (วัดสว่างมนัส)	เรือสวาน้อยเกียรติวงศ์ ๔๑ (วัดประสาธนิกร)
๒๕๔๕	เรือเทพจักรี (วัดสว่างมนัส)	เรือเดชสมิง (วัดวาฬการาม)

ปี พ.ศ.	ชื่อเรือที่ได้รับโล่พระราชทาน	ชื่อเรือที่ได้รับถ้วยพระราชทาน
๒๕๔๖	เรือเทพจักรี (วัดสว่างมนัส)	เรือเดชสมิง (วัดวาฬการาม)
๒๕๔๗	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือเทพชั้นเงิน (ทม.หลังสวน)
๒๕๔๘	เรือเทพปกาสิต (วัดสว่างมนัส)	เรือประกายเพชร (วัดนาทิกการาม)
๒๕๔๙	เรือเทพปกาสิต (ทต.ปากน้ำหลังสวน)	เรือเทพนครบาล (ทม.หลังสวน)
๒๕๕๐	เรือเทพทักษิณ (วัดสว่างมนัส)	เรือมัจฉานุ (อบต.บ้านควน)
๒๕๕๑	เรือเพชรประดู่ (ทต.วัดประดู่สุราษฎร์ธานี)	เรือมัจฉานุ (อบต.บ้านควน)
๒๕๕๒	เรือมัจฉานุ (ตำบลบ้านควน)	เรือมัจฉานุ (ตำบลบ้านควน)
๒๕๕๓	เรือเทพมังกร (ทม.หลังสวน)	เรือมัจฉานุ (ตำบลบ้านควน)
๒๕๕๔	เรือเทพมังกร (ทม.หลังสวน)	เรือมัจฉานุ (ตำบลบ้านควน)

จะเห็นได้ว่า งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ชิงโล่และถ้วยพระราชทานของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จัดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน มีเพียงปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ปีเดียวที่ประสบปัญหาอุปสรรคในเรื่องน้ำมากจนทำให้ไม่สามารถจัดแข่งขันเรือยาวได้ (นายประชา ดิงสุวรรณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕)

๒. ประเพณีปฏิบัติในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนาน กิจกรรมในงานซึ่งถือปฏิบัติกันมา ประกอบด้วย กิจกรรมทางบกและกิจกรรมทางน้ำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ กิจกรรมทางบก เริ่มต้นขึ้นในตอนค่ำของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยจัดให้มีพิธีสมโภชน์เรือพระบกบริเวณลานจอดรถเฉลิมชัย ตลาดหลังสวน (ในบางปีจัดขึ้นที่บริเวณถนนหลังสวนตั้งแต่หน้าธนาคารออมสินจนถึงสะพานลอดรถไฟ) รุ่งขึ้นในตอนเช้าประมาณ ๖ นาฬิกาของวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ซึ่งตรงกับวันออกพรรษา พระภิกษุจากแทบทุกวัดในอำเภอหลังสวน กว่า ๕๐๐ รูป จะออกรับบิณฑบาตรและรับพุ่มผ้าป่าตามบ้านพร้อมกัน โดยจะมีพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอหลังสวนและอำเภอใกล้เคียง มาร่วมกันทำบุญตักบาตร ตลอดเส้นทางถนนสายหลังสวน บางบ้านก็จะมี การตั้งพุ่มผ้าป่าไว้หน้าบ้านซึ่งจะมีพระภิกษุมารับพิจารณาผ้าป่าพร้อมทั้งให้ศีลให้พร นอกจากนี้คณะกรรมการยังจัดประกวดแต่งกายผ้าไทยสำหรับผู้ที่มาร่วมทำบุญตักบาตรด้วย และต่อจากนั้นในตอนสายจะมีขบวนแห่เรือพระบกจากวัดต่างๆ ที่ประดับตกแต่งด้วยความประณีตวิจิตรบรรจง ซึ่งโดยปกติจะใช้วัสดุคิปลเป็นผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ (ปัจจุบันหลายวัดมีการซื้อดอกไม้และอุปกรณ์สำเร็จรูปต่างๆ จากต่างถิ่นมาตกแต่งเพื่อความสวยงามและมุ่งหวังให้ได้รับถ้วยพระราชทานและเงินรางวัล) จัดเป็นริ้วขบวนสวยงาม ด้วยจากความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของชาวบ้านในตำบลและอำเภอต่างๆ โดยมีรถเชิญโล่และถ้วยพระราชทาน และรูปหล่อจำลองพระเทพวงศาจารย์นำขบวน ภายในขบวนจะสลับด้วยกลองยาว วงโยธวาทิต ขบวนล้อเลียน ตลก ขบขัน วัฒนธรรม ขบวนพ็อนรำและการแสดงของนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งองค์กร

ภาครัฐและภาคเอกชน ที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าอันสวยงาม มีการประกวดแห่เรือพระบกโดยผู้ที่ชนะการประกวดจะได้รับถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งเกณฑ์ในการจัดเรือพระบก มีดังนี้คือ ๑) ต้องเป็นเรือที่ถูกต้องตามประเพณีโบราณ (รถยนต์หรือรถลาก) ๒) ภายในเรือจะต้องมีพนมพระ พระพุทธรูป พระสงฆ์ ฆ้อง กลอง มีขบวนซ้กลาก ๓) มีการตกแต่งประดับประดาที่สื่อความหมายในหลักธรรมทางพุทธศาสนาปางพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์หรือปางลีลา หรือปางเปิดโลก ๔) จะต้องมีส่วนซ้กลากเรือพระบกที่แต่งกายสวยงาม สมพระเกียรติกับขบวนแห่โล่และถ้วยพระราชทานเป็นระเบียบ จำนวนไม่น้อยกว่า ๕๐ คน ๕) ผู้ซ้กลากต้องมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยในระหว่างที่อยู่ในขบวนแห่โล่และถ้วยพระราชทาน ๖) ต้องรักษาระยะห่างระหว่างขบวนพอสมควร ไม่ควรเกิน ๑๐ เมตร ๗) เรือที่ประสงค์จะเข้าประกวดต้องนำเรือเข้าสมโภชน์ตามวัน เวลา สถานที่ที่ทางคณะกรรมการกำหนด ส่วนเกณฑ์ในการส่งกลองยาวเข้าประกวดและร่วม มีดังนี้คือ ๑) จำนวนผู้ตีกลองยาวและผู้พ้อนรำ ต้องมีไม่น้อยกว่า ๓๕ คน ๒) มีการแต่งกายสวยงาม มีความเป็นระเบียบ แสดงถึงความพร้อมเพรียง ๓) มีการพ้อนรำและแสดงลีลาที่สวยงามพร้อมเพรียง การแสดงต้องไม่หยุดอยู่กับที่ ๔) ตรงต่อเวลา และเชื่อฟังกรรมการ ๕) ต้องรักษาระยะห่างระหว่างขบวนพอสมควร ไม่ควรเกิน ๑๐ เมตร (ข้อมูลจากเอกสารหลักเกณฑ์การส่งเรือพระบก และกลองยาว เข้าประกวดในขบวนแห่โล่พระราชทาน งานประเพณีแห่พระแข่งเรือชิงโล่และถ้วยพระราชทาน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ประจำปี ๒๕๕๕) ขบวนแห่ทางบกถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีของชุมชน

(ในบางปี คณะกรรมการจัดงานได้จัดให้มีงานเปิดเมืองกินฟรี ในเย็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยจะมีประชาชน ร้านค้า บริษัทห้างร้าน ในอำเภอหลังสวน จะจัดทำอาหารคาวหวาน นำออกมาตั้งเป็นซุ้มอาหารสองข้างถนนในย่านธุรกิจการค้า ตั้งแต่บริเวณตลาดสดเทศบาลเมืองหลังสวน ไปจนถึงที่ทำการไปรษณีย์หลังสวน ระยะทางประมาณ ๑.๒ กิโลเมตร พร้อมมีเวทีการแสดงเป็นระยะๆ กิจกรรมนี้เริ่มมีครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๗)

ภาพ ๑๕ บรรยากาศกิจกรรมทางบก

๒.๒ กิจกรรมทางน้ำ เริ่มพิธีเปิดที่บริเวณหน้าท่าวัดด่านประชากรในตอนบ่าย โดยมีขบวนแห่ทางน้ำที่เรียกว่า “ขบวนพาเหรดเรือ” ซึ่งประกอบไปด้วย เรือพระทางน้ำ ขบวนเรือยาวที่จะเข้าแข่งขัน เรือกองเชียร์ เรือสวยงาม เรือตลกขบขัน จัดเรียงกันอย่างเป็นระเบียบและสวยงาม เคลื่อนตัวไปพร้อมกันเต็มลำน้ำหลังสวน ในแต่ละวันของงานประเพณี สองฟากฝั่งของแม่น้ำหลังสวนจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คนจนแทบจะไม่มีที่ว่างให้เบียดแทรก ทั้งจากต่างอำเภอและต่างจังหวัดเพื่อมาร่วมชมการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธงอันเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของเมืองหลังสวนและร่วมสนุกสนานกับผู้คนในท้องถิ่น

การแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ใช้สนามแม่น้ำหลังสวน จากสะพานรถไฟถึงบริเวณวัดด่านประชากร ระยะทางประมาณ ๕๐๐ เมตร ปัจจุบันเรือที่เข้าแข่งขันมี ๔ ประเภท คือ

๑) เรือประเภท ก (ชิงโล่พระราชทาน) เป็นการแข่งขันเรือยาวทั้ง ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งฝีพายต้องเป็นฝีพายท้องถิ่น ๑๔ จังหวัดภาคใต้เท่านั้น เรือบรรจฝีพายลำละ ๓๐-๓๒ คน ผู้ชนะเลิศจะได้รับโล่พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

๒) เรือประเภท ข (ชิงถ้วยพระราชทาน) เป็นการแข่งขันเรือและฝีพายในจังหวัดชุมพรเท่านั้น เรือบรรจฝีพายลำละ ๓๐-๓๒ คน ผู้ชนะเลิศจะได้รับถ้วยพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

๓) เรือประเภทนักเรียน เป็นการแข่งขันเรือยาวที่ฝีพายทั้งหมดต้องเป็นนักเรียนของสถานศึกษาในจังหวัดชุมพรเท่านั้น ผู้ชนะเลิศจะได้รับถ้วยพระราชทานของพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

๔) เรือประเภทเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำท้องถิ่น เป็นการแข่งขันเรือในสังกัดหน่วยงานของรัฐและกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เรือบรรจฝีพายลำละ ๓๐-๓๒ ผู้ชนะเลิศจะได้รับถ้วยประทานของทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

กติกาการแข่งขันเรือยาวในปัจจุบัน

การแข่งขันในแต่ละรอบจะแข่งกันสองเที่ยว โดยคู่แข่งจะต้องเปลี่ยนสายน้ำในเที่ยวที่สอง และในการแข่งขันเรือประเภท ก ในรอบรองชนะเลิศ และรอบชิงชนะเลิศ หากเรือคู่แข่งมีคะแนนเท่ากัน ให้จับฉลากสายน้ำพายแข่งขันกัน ๑ เที่ยว หากมีคะแนนเท่ากันอีก ก็ทำเช่นเดิม จนกว่าแพ้ชนะ ส่วนในรอบแรก รอบสอง และรอบก่อนรองชนะเลิศ เมื่อเรือคู่แข่งมีคะแนนเท่ากัน ให้ถือปฏิบัติ ดังนี้

๑) หากเรือมีคะแนนเป็นอันดับหนึ่งเท่ากันสองลำ ให้จับฉลากหาเรือที่มีคะแนนเป็นอันดับหนึ่งและอันดับสอง

๒) หากเรือมีคะแนนเป็นอันดับหนึ่ง จำนวน ๓ ลำ ให้จับฉลากเข้ารอบต่อไป ๑ ลำก่อน ส่วนอีก ๒ ลำ ให้จับฉลากสายน้ำพายแข่งขัน ๑ เที่ยว หากคะแนนเท่ากันอีก ก็จับฉลากสายน้ำพายอีก ๑ เที่ยว จนกว่าแพ้ชนะ เมื่อได้เรือลำชนะแล้ว ให้ฉลากหาเรือที่ได้คะแนนอันดับหนึ่งและอันดับสอง

๓) หากเรือมีคะแนนเป็นทีหนึ่งจำนวน ๔ ลำ ให้จับฉลากพายแข่งกันเป็น ๒ คู่ โดยจับฉลากสายน้ำพายแข่งกัน ๑ เที่ยว เมื่อได้เรือชนะแล้ว ให้จับฉลากหาเรือที่ได้คะแนนเป็นอันดับหนึ่งและอันดับสอง

๔) หากเรือมีคะแนนเป็นที่สอง จำนวน ๒ ลำ ให้จับฉลากสายน้ำพายแข่งกัน ๑ เที้ยว หากมีคะแนนเท่ากันอีก ก็ทำเดิมจนกว่าแพ้ชนะกัน

๕) หากเรือมีคะแนนเป็นที่ ๒ จำนวน ๓ ลำ ให้จับฉลากพายแข่งขันแบบแพ็คตัดออก โดยพายแข่ง ๑ เที้ยว ของคู่แข่งนั้น ๆ จนกว่าจะได้เรือที่มีคะแนนเป็นที่สอง เพียงลำพัง

การแข่งขันเรือประเภท ข ในรอบแรก รอบรองชนะเลิศ รอบชิงชนะเลิศ หากเรือคู่แข่งใดมีคะแนนเท่ากันให้จับฉลากสายน้ำพายแข่งกัน ๑ เที้ยว หากมีคะแนนเท่ากันอีก ก็ทำเช่นเดิม จนกว่าแพ้ชนะ

การตัดสินแพ้ชนะของเรือที่เข้าแข่งขัน

เรือลำใดเข้าสู่เส้นชัย ตามระเบียบการแข่งขันและจับแถบชัยไปได้ตามกติกาการแข่งขัน เป็นเรือผู้ชนะในเที้ยวการแข่งขันนั้น โดยนายหัวเรือจะต้องคว้าแถบชัยมาได้ ถ้าได้ไปแต่แถบผ้าไม่มีหวายถือเป็นแพ ถ้าจับแถบชัยไม่ได้ลากละแถบ ตัดสินให้เสมอกัน ถ้าเรือคู่แข่งทั้งสองลำต่างจับแถบชัยไม่ได้ ให้ถือว่าไม่ได้คะแนนทั้งสองลำ เรือที่ไม่มีคู่แข่งหรือคู่แข่งสละสิทธิ์ หรือไม่เข้าเทียบฟันท่นปล่อยเรือตามเวลาที่กำหนด ไม่ต้องพายในเที้ยววันนั้น คณะกรรมการตัดสินจะประกาศให้เป็นลำชนะ

นอกจากการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขงชิงธงแล้ว กิจกรรมทางน้ำยังประกอบด้วย การประกวดเรือสวยงาม ซึ่งเป็นเรือที่ตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตา แสดงถึงการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มน้ำหลังสวน โดยผู้เข้าแข่งขันต้องนำเรือเข้าบริเวณการแข่งขันทุกวัน จึงจะได้รับการตัดสิน การประกวดเรือพระน้ำ ซึ่งเป็นการจัดเรือพระตามแบบโบราณนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยผู้เข้าแข่งขันต้องนำเรือเข้าบริเวณการแข่งขันทุกวัน จึงจะได้รับการตัดสิน และการประกวดกองเชียร์ริมฝั่งประเภทประชาชน และประเภทนักเรียน โดยกองเชียร์จะต้องตั้งแสดงตั้งแต่การแข่งขันคู่แรกถึงคู่สุดท้ายของแต่ละวัน จึงจะได้รับการตัดสิน

ในแต่ละวันของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร สองฟากฝั่งของแม่น้ำหลังสวนจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คนจนแทบจะไม่มีที่ว่างให้เปียดแทรก ทั้งจากต่างอำเภอและต่างจังหวัดเพื่อมาร่วมชมการแข่งขันเรือยาวอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอำเภอหลังสวน

ภาพ ๑๖ บรรยากาศกิจกรรมแข่งเรือ

มรดกวัฒนธรรมงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวคือ ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำหลังสวนที่มีค่ายิ่งของคน หลังสวนที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนรุ่นหลังจะต้องศึกษาเพื่ออนุรักษ์สิ่งที่ตั้งงามเหล่านี้ไว้ ให้แก่ลูกหลานต่อไป

๓. สภาพปัญหาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

แม้ว่าการจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จะมีมายาวนานนับร้อยปีเศษ และรูปแบบการจัดงานก็ได้มีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้ทันกับยุคสมัย แต่ก็มีปัญหาสำคัญหลายประการที่เกิดขึ้นและอาจส่งผลกระทบต่อการจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรในระยะยาว ซึ่งจากการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดงานประเพณีสามารถสรุปได้ดังนี้

๓.๑ ปัจจุบันไม้ที่ใช้ขุดทำเรือค่อนข้างหายากเนื่องจากจะต้องเป็นไม้ที่มีลักษณะดี คือ เป็นไม้เนื้อแข็ง ลำต้นตรง และเนื้อไม้ไม่มีรอยตำหนิ ในอำเภอหลังสวนแทบจะไม่มีไม้ลักษณะนี้เหลืออยู่เลย ถ้าจะขุดเรือก็ต้องไปซื้อไม้แถวอำเภอพะโต๊ะ หรือจังหวัดระนอง ซึ่งไกลและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการชักลากสูง ประกอบกับคนขุดเรือที่เหลืออยู่ค่อนข้างอาวุโสและไม่มีการสืบทอดความรู้และประสบการณ์ช่างทำเรือยาว เนื่องจากในการขุดเรือยาวแต่ละลำต้องลงทุนลงแรงมากมาย ใช้ความอดทนหาค่อนข้างสูง ต้องอาศัยฝีมือ ความชำนาญ และความละเอียดประณีต การโค่นไม้ก็ต้องมีพิธีทางไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ขาดการสืบสาน คนรุ่นหลังไม่สนใจเรียนรู้ ปัจจุบันอำเภอหลังสวนมีนายช่างขุดเรือเก่าแก่ที่ยังขุดเรืออยู่ท่านเดียวคือ นายสุวรรณ ฤทธิสม หรือช่างดำ (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๓.๒ การจัดเป็นเรือสวยงาม ต้องเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการแข่งขันน้อย ในแต่ละปีเรือสวยงามลำที่ชนะเลิศจะได้เงินรางวัล ๓๐,๐๐๐ บาท ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับการตกแต่งเรือ จึงทำให้ไม่มีเรือสวยงามเข้าประกวด ขาดการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ส่งเรือสวยงามเข้าประกวด ปัจจุบันมีเพียงเรือของโรงเรียนเมืองหลังสวนลำเดียว (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๓.๓ ฝีพายเรือที่สมัครใจและพร้อมทุ่มเททั้งร่างกายแรงใจในการฝึกฝนหายาก เนื่องจากการฝึกฝนหนักและต้องใช้เวลาานาน ฝีพายต่างก็ต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว การเอาเวลานับแรมเดือนมาทุ่มเทกับการฝึกฝนจึงไม่สามารถทำได้ ทำให้มีเวลาฝึกซ้อมน้อย ประกอบกับค่าตอบแทนที่ได้รับจากการแข่งขันค่อนข้างน้อย อีกทั้งฝีพายท้องถิ่นในปัจจุบันขาดขวัญและกำลังใจ เนื่องจากผู้นำท้องถิ่นจ้างฝีพายอาชีพมาจากที่อื่น โดยสนับสนุนทั้งงบประมาณและการดูแลเอาใจใส่ ในขณะที่ฝีพายท้องถิ่นที่สมัครใจกลับให้ความสำคัญน้อย บางวัดที่หากคนพายไม่ได้ก็ขายเรือไปในราคาสูง ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเพราะต่อไปคงหาโอกาสที่จะทำเรืออีกยาก (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕ ; นายประชา ดิ่งสุวรรณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕ ; นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๓.๔ ขาดแคลนสถานที่ในการจอดเรือพระบก ซึ่งแต่ละปีมีเรือพระบกร่วมขบวนแห่เป็นจำนวนเกือบร้อยลำ ทำให้ไม่สามารถหาสถานที่ให้เรือจอดอยู่ได้ตลอดงาน เมื่อเสร็จสิ้นการแห่เรือพระบกในวันแรม ๑๑ ค่ำ ก็ต้องนำเรือกลับวัด ประชาชนบางส่วนที่มาเที่ยวชมงานในวันอื่นจึงไม่ได้เห็นความสวยงามของเรือพระบกและไม่มีโอกาสได้ทำบุญกับเรือพระบก (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๓.๕ ขาดแคลนกองทุนสำหรับจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว ทำให้ในแต่ละปีต้องขอบริจาคจากหน่วยงานต่างๆ จึงทำให้ในบางปีการจัดงานไม่ยิ่งใหญ่เท่าที่ควรเพราะขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับ ซึ่งในการจัดงานแต่ละปีใช้งบประมาณค่อนข้างมาก และค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นเงินรางวัลสำหรับการแข่งขันแต่ละประเภททั้งกิจกรรมทางบกและกิจกรรมทางน้ำ ปัจจุบันเรือยาวที่ชนะเลิศจะได้เงินรางวัลแปดหมื่นบาทและถ้าลำใดชนะเลิศสามปีติดต่อกันจะได้รับเงินรางวัลเพิ่มอีกหนึ่งแสนบาท (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔ ; นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๓.๖ สภาพของแม่น้ำหลังสวนซึ่งเป็นสนามแข่งขันไม่ได้ขุดลอกมาเป็นเวลานาน ปีไหนที่มีน้ำหลากในช่วงขณะจัดงาน จะมีขยะ ท่อขนส่ง เศษไม้ต่างๆ จำนวนมากมาก็ดขวางสายน้ำ ต้องนำเรือขีดตลิ่ง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการแข่งขัน นอกจากนี้ในบางครั้งสายน้ำไม่นิ่งทำให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขัน (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕ ; นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๓.๗ มีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้งานประเพณีเกิดความเสื่อม เรือต่างๆ ที่เข้ามาร่วมแข่งขันมุ่งหวังชัยชนะมากกว่าความสนุกสนาน มีการจ้างฝิปายมาจากต่างจังหวัด บางตำบลจ้างเป็นลูกจ้างชั่วคราวของ อบต. ก็มี บางที่ใช้วิธีการซื้อตัวฝิปายด้วยราคาสูงเพื่อหวังเงินรางวัลชนะเลิศและศักดิ์ศรีในการเป็นเจ้าของแชมป์ (นายประชา ดิงสุวรรณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๓.๘ คนมาร่วมงานเริ่มน้อยลง เมื่อก่อนเวลาถึงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ คนหลังสวนไม่ว่าจะไปทำมาหากินอยู่ที่ไหนก็จะกลับบ้านมาร่วมงานประเพณี เหมือนเป็นประเพณีสืบสายเลือด แต่เดี๋ยวนี้หากนกลับบ้านน้อยลงเพราะไม่ได้มีการปลูกฝังจิตสำนึกมาตั้งแต่เด็กในเรื่องของการสืบสานสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างมา ซึ่งต่อไปอาจทำให้เยาวชนรุ่นหลังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของงานประเพณี ขาดความชื่นชม ภาคภูมิใจ หวังแทนในภูมิปัญญาซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและขาดจิตสำนึกร่วมกันสืบทอดอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงานของท้องถิ่นในที่สุด (นายเอนก ดวงจันทร์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๕ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ภาครัฐควรต้องเพื่อให้งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขงชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ให้ภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงคงอยู่เคียงคู่อำเภอหลังสวนสืบไป

บทที่ ๔

แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร

กระแสความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยจนน่าเป็นห่วงว่าเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทยจะเลือนหายไปมากที่สุด ประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร เป็นประเพณีเก่าแก่สืบทอดมานานนับร้อยปี และได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาซึ่งมีผลทั้งด้านบวกและด้านลบ ชื่องานที่เดิมใช้ชื่อว่า “งานแห่งพระแข่งเรือ” มาเป็น “งานประเพณีแห่งพระแข่งเรือขึ้นโขนชิงธง” ซึ่งโล้และถ่วงพระราชทาน มรดกวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำลำสนธิ” มีความยิ่งใหญ่และแปลกไม่เหมือนใคร ในการแข่งขันเรือยาวของอำเภอลำสนธิทำให้ได้ตราสัญลักษณ์ “Unseen in Thailand” เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ เนื่องจากเป็นต้นกำเนิดการขึ้นโขนชิงธง แต่ปัจจุบันประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร ก็อยู่ในสถานการณ์เช่นเดียวกับวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมถอย จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องมีการอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งในที่นี้ได้วางแนวทางในการอนุรักษ์ ดังนี้

๑. แนวทางการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

จากการสนทนากลุ่มทั้งในกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาได้พูดถึงแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร โดยอันดับแรกได้มีการแสดงความคิดเห็นว่า ประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพรมีความสำคัญเพียงพอที่จะอนุรักษ์สืบสานหรือไม่ ซึ่งต่างมีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า ประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร สมควรที่จะต้องอนุรักษ์สืบสานไว้ เพราะเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันมายาวนาน คนในอำเภอลำสนธิมีความภาคภูมิใจมาก พอถึงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ลูกหลานชาวลำสนธิที่ไปทำมาหากินหรือศึกษาต่อที่อื่นจะกลับมาเยี่ยมบ้านและร่วมทำบุญในงานประเพณี บ้างก็นำพุ่มผ้าป่าการศึกษามาบริจาคให้โรงเรียน ส่วนใหญ่จะรวมกันเป็นรุ่น (ศิษย์เก่าของโรงเรียนสวนศรีวิทยา) เป็นการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้แก่คนลำสนธิ ให้มีความรักสามัคคีต่อกัน สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วมกันในการร่วมสืบสานประเพณี (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔) สำหรับกระบวนการอนุรักษ์นั้น ควรแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ การอนุรักษ์รูปแบบและการอนุรักษ์เนื้อหา ดังนี้

๑.๑ การอนุรักษ์รูปแบบ

รูปแบบ ในที่นี้หมายถึง กิจกรรมหลักที่ถือปฏิบัติในงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร ซึ่งกิจกรรมหลักมี ๔ อย่างคือ การทำบุญตักบาตรเทโว การทอดผ้าป่าตามบ้าน การแห่เรือพระบก และการแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง เป็นกิจกรรมสำคัญที่ควรอนุรักษ์และสืบสานไว้โดยอาจ

ปรับเปลี่ยนลักษณะบางประการให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของแต่ละกิจกรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้ ได้แก่

๑.๑.๑ การทำบุญตักบาตรเทโว เป็นการตักบาตรในตอนเช้าของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยให้ประชาชนนำข้าวสารอาหารแห้งมาตั้งแถวบริเวณถนนหลังสวนซึ่งเป็นถนนสายหลักตั้งแต่บริเวณหน้าธนาคารออมสินจนถึงบริเวณหน้าไปรษณีย์อำเภอหลังสวน ครั้นถึงเวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น. ก็จะมีพระสงฆ์จากวัดต่างๆ ในอำเภอหลังสวนและอำเภอใกล้เคียงออกมาจับบิณฑบาตร มีการประกวดการแต่งกายด้วยชุดไทยที่งดงามของผู้ร่วมทำบุญตักบาตร ซึ่งปัจจุบันวัดต่างๆ เริ่มเห็นแก่ได้ไม่ปฏิบัติตามกติกาที่กรรมการดำเนินงานกำหนด โดยนำเรือพระบมาตักบาตรเทโวด้วยทำให้การจราจรติดขัด และเคลื่อนขบวนไปไม่ทันตั้งแถวในพิธีแห่เรือพระบก ทำให้ขบวนล่าช้า ฉะนั้นจึงควรปรับปรุงกระบวนการตักบาตรเทโว ไม่ให้เรือพระบกที่เตรียมตัวร่วมขบวนแห่ เคลื่อนรมาตักบาตรในตอนเช้า (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๑.๑.๒ การทอดผ้าป่าตามบ้าน จะทำกันตั้งแต่เช้าตรู่ของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยผู้มีจิตศรัทธาซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดหลังสวนจะตั้งพุ่มผ้าป่าหน้าบ้าน โดยหากิ่งไม้หรือไม้กระถางมาตั้งแล้วแขวนผ้าบังสกุล เครื่องอัฐบริวาร เครื่องสังฆทาน พุ่มเงิน อาหารใส่ปิ่นโต และผลไม้ต่างๆ ตามความเหมาะสม เมื่อได้เวลาก็จะมีพระสงฆ์ซึ่งได้รับหมายเลขที่กรรมการจัดงานให้มาพิจารณาผ้า (ซีกผ้าป่า) พร้อมทั้งให้ศีลให้พรตามศาสนพิธี ซึ่งปัจจุบันประชาชนยังไม่นิยมกันมากนัก มีเพียงไม่กี่ครอบครัว ทำให้พอมิ คณะกรรมการจัดงานจึงควรมีการสร้างแรงจูงใจโดยอาจจะจัดประกวดพุ่มผ้าป่า (นายเสวก รอดอุณา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕) และเปิดโอกาสให้ส่วนราชการ สถานศึกษา ห้างร้าน เอกชน ชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ตั้งพุ่มผ้าป่าตามแรงศรัทธา (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๑.๑.๓ การแห่เรือพระบก เป็นกิจกรรมที่เริ่มตั้งแต่วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. เรือพระบกของแต่ละวัดจะเข้าประจำจุดบนถนนหลังสวนจากสะพานลอยรถไฟถึงหน้าธนาคารกรุงเทพ เพื่อทำพิธีสมโภชน์เรือพระบก และตั้งรอซีกลากในวันรุ่งขึ้น เมื่อถึงตอนเช้าของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เวลาประมาณ ๐๘.๓๐ น. เรือพระบกจะเริ่มเคลื่อนขบวนมาตามถนนหลังสวน ให้ผู้คนที่ยวชมและทำบุญกัน ซึ่งการทำบุญกับเรือพระบกทำได้โดยใส่เหรียญลงไปในบาตรที่ติดอยู่ข้างๆ เรือพระ โดยมีความเชื่อกันว่าเหมือนได้ทำบุญกับวัด การได้ทำบุญทุกลำก็เหมือนได้ทำบุญร้อยวัดในคราวเดียวกัน เรือพระแต่ละลำจะตกแต่งด้วยความประณีตสวยงามวิจิตรบรรจง โดยเน้นใช้วัสดุดิบเป็นผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันแต่ละวัดเริ่มหันมาใช้วัสดุสำเร็จรูปแทน จัดเป็นริ้วขบวน โดยมีรถเชิญโล่และถ้วยพระราชทานนำภายในขบวนจะสลับด้วยกลองยาว วงโยธวาทิต และขบวนล้อเลียน ตลกขบขัน วัฒนธรรม และขบวนองค์กรต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการประกวดเรือพระบก ลำใดชนะเลิศจะได้ถ้วยพระราชทานจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และเพื่อความสวยงามของขบวนแห่ควรมีการกำหนดจำนวนคนร่วมขบวนที่เหมาะสม วงดุริยางค์ก็ไม่ควรมีมากจนเกินไปเพราะในขบวนแห่ส่วนใหญ่มีกลองยาวอยู่แล้ว

นอกจากนี้ปัจจุบันแต่ละวัดที่ส่งเรือมาร่วมขบวนแห่ต้องใช้ทุนสูง เนื่องจากการตกแต่งเรือพระที่สวยงามต้องใช้ทั้งฝีมือและวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้วัสดุสำเร็จรูปที่มีราคาแพง จึงควรมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านใช้วัสดุดิบเป็นผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ที่อยู่ในท้องถิ่น และควรนำไปใช้เป็นเกณฑ์หนึ่งในการตัดสินเรือพระบกด้วย (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๑.๑.๔ การแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง เมื่อขบวนอันเชิญโล่และถ้วยพระราชทานมาถึงยังบริเวณท่าหน้าวัดด่านประชากร ในเวลา ๑๔.๐๐ น. โดยประมาณ ก็จะเริ่มพิธีเปิดทางน้ำ ณ บริเวณศาลาเทิดพระเกียรติ วัดด่านประชากร โดยมีขบวนพาเหรดทางน้ำ ประกอบด้วย เรือเกียรติยศ เรือที่เข้าแข่งขัน เรือสวยงาม และเรือพระน้ำ เมื่อขบวนพาเหรดเรือเคลื่อนขบวนผ่านหน้ากองอำนวยการทางน้ำ ก็จะเริ่มการแข่งขันตามสูจิบัตร โดยปัจจุบันมีการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธง แบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ ๑) เรือประเภท ก (ชิงโล่พระราชทาน) ๒) เรือประเภท ข (ชิงถ้วยพระราชทาน) ๓) เรือประเภทนักเรียน และ ๔) เรือประเภทเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำท้องถิ่น ซึ่งต่อไปเรือประเภทนักเรียนอาจจะเปลี่ยนเป็นเรือประเภทเยาวชนอายุไม่เกินสิบแปดปีเพราะปัจจุบันมีบางโรงเรียนมีนักเรียนอายุเกินสิบแปดปี เช่น โรงเรียนชุมพรบริหารธุรกิจ เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน และยังเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียนได้เข้าร่วมแข่งขันด้วย (นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

การแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธง เป็นการแข่งแบบความเร็วฝีพาย กฎเกณฑ์ กติกาการแข่งขัน เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณ ที่มที่พายเรือถึงก่อนและคว่ำธงได้จึงจะชนะ เอกลักษณ์ของการพายเรือแข่งขันโขนชิงธงนี้มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย แม้ว่าจะได้ไปเผยแพร่ไว้ในหลายที่ในประเทศไทย เช่น จังหวัดนราธิวาส สุราษฎร์ธานี ระนอง เป็นต้น แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนักเนื่องจากหาผู้ทำหน้าที่ขึ้นโขนหายาก (นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕) การขึ้นโขนชิงธงของนายหัวเรือในสนามแข่งขันภาคใต้ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จึงเป็นต้นฉบับแห่งแรกและแห่งเดียว จนได้รับการยกย่องว่าเป็นประเพณีสุดยอดทั้งศาสตร์และศิลป์งานหนึ่งของประเทศไทย ด้วยสาเหตุนี้เองการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธงของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบสานไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง

นอกจากการแข่งขันเรือแบบความเร็วฝีพายแล้ว ในกิจกรรมทางน้ำยังมีการประกวดต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น การประกวดเรือสวยงาม การประกวดเรือพระน้ำ การประกวดกองเชียร์ริมฝั่ง เป็นต้น

ปัจจุบันการเคลื่อนขบวนแห่เรือพระบกค่อนข้างรีบเร่งเนื่องจากต้องรีบให้ขบวนอันเชิญโล่และถ้วยพระราชทานทันพิธีเปิดงานทางน้ำ ทำให้ริ้วขบวนไม่ได้เคลื่อนตัวไปตามธรรมชาติ ขาดความสวยงาม ประชาชนบางส่วนมาตักบาตรเรือพระบกไม่ทัน ฉะนั้นจึงควรแก้ไขโดยลดจำนวนคู่เรือแข่งในวันเปิดลง และเลื่อนพิธีเปิดทางน้ำเป็นเวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. ในส่วนของการแข่งขันเรือยาวโดยเฉพาะประเภทเรือเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำท้องถิ่น ปัจจุบันมีการจ้างฝีพายจากภายนอกมาเป็นลูกจ้างชั่วคราวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการฝึกซ้อมกันอย่างหนัก มุ่งหวังเอาชนะมากกว่าความสนุกสนาน มีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้เป็นการทำลายประเพณีดั้งเดิมที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความรักสามัคคีต่อกันและเน้นความ

สนุกสนาน จึงเป็นประเด็นที่ควรปรับปรุง โดยควรฝึกฝนฝีมือในท้องถิ่น การฝึกซ้อมใช้เวลาว่างจากภารกิจการงานหลัก มุ่งเน้นความรักสามัคคีของคนในชุมชน และเพื่อความสนุกสนาน ให้เยาวชนได้เห็นถึงประโยชน์ที่แท้จริงของงานประเพณี นอกจากนี้ ควรมีการเพิ่มเรือสวยงามซึ่งปัจจุบันมีเพียงลำเดียว เนื่องจากต้องใช้เงินลงทุนสูง ฉะนั้นจึงควรใช้เงินกองกลางสำหรับจัดเรือสวยงาม และอาจจัดเรือกองกลางให้ เนื่องจากหาเรือที่จะจัดเป็นเรือสวยงามยาก เรือยาวส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการแข่งขัน (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔ ; นายประชา ดิงสุวรรณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๒. การอนุรักษ์เนื้อหา

การอนุรักษ์เนื้อหา หมายถึง การรักษาประเพณีพื้นบ้านด้านคุณประโยชน์ ประเพณีปฏิบัติ และการรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาและส่งเสริมการจัดทำพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน โดยรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมและจัดแสดงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ส่งเสริมงานสารสนเทศและห้องสมุดชุมชนเพื่อส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทั้งจากภูมิปัญญาในชุมชน ในระดับอำเภอ ในระดับจังหวัด มากระตุ้นให้บุคคล ชุมชน นำความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้อย่างเหมาะสม ซึ่งปัจจุบันงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ยังไม่มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศที่เป็นระบบ ทั้งที่งานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นความภาคภูมิใจของชาวอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งควรสืบสานประเพณีนี้ไว้ไม่ให้สูญหายไปกับวัฒนธรรมต่างชาติ ฉะนั้นเทศบาลเมืองหลังสวนและองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ในอำเภอหลังสวนควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบ และร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาสร้างหลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อบ่มเพาะเยาวชนคนรุ่นหลังให้สามารถสืบสานประเพณีได้ต่อไป แข่งขัน (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔) ซึ่งสรุปแนวทางในการอนุรักษ์เนื้อหา ได้แก่

๑) จัดสร้างพิพิธภัณฑสถานสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญของงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เช่น ประวัติความเป็นมา ประเพณีปฏิบัติ เอกลักษณะของงานประเพณี องค์ความรู้เกี่ยวกับการขุดเรือยาว การเชิดชูเกียรติบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี ทำเนียบแชมป์เรือยาวสนามแม่น้ำหลังสวน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้งานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นที่รู้จักและผู้คนทั่วไปสามารถสัมผัสงานประเพณีนี้ได้ตลอดเวลา แม้จะไม่ใช่วางเทศกาลจัดงาน อีกทั้งยังเป็นการดึงดูดผู้สนใจให้อยากมาร่วมงานประเพณีในวันจัดงานอีกด้วย

๒) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เกี่ยวกับงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยหน่วยงานหลักคือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอหลังสวน

ควรจัดทำเป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับงานประเพณีและชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของงานประเพณีที่ควรอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่คู่กับอำเภอลำสนตลอดไป (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔) นอกจากนี้อาจมีการทำหลักสูตรการพูดเรียวและผลักดันให้เข้าไปอยู่ในโรงเรียนต่อเรือ ซึ่งจะทำให้สามารถประกอบอาชีพได้ (นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๓. ผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์งานประเพณี

การอนุรักษ์และสืบสานงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสน จังหวัดชุมพร ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพร องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ เทศบาลเมืองลำสน วัด ส่วนราชการในอำเภอลำสน โดยเฉพาะหน่วยงานสังกัดกระทรวง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงวัฒนธรรม สถานศึกษาทุกแห่ง ภาคเอกชน และภาคประชาชน ล้วนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานงานประเพณีให้คงอยู่ต่อไป โดยในแต่ละภาคส่วนควรดำเนินการ ดังนี้

๑) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพร เทศบาลเมืองลำสนและองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ อันเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการดำเนินงานวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กำหนดให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภทมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ดังนั้นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นเสมือนหน่วยงานย่อยของภาครัฐที่เป็นตัวแทนภาครัฐในการปกครองส่วนท้องถิ่น และในขณะเดียวกันก็เป็นตัวแทนของท้องถิ่นในการปกครองกับภาครัฐ จึงต้องมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีท้องถิ่น ปัจจุบันงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสน จังหวัดชุมพร ได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพร เทศบาลเมืองลำสน ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะทำให้งานยิ่งใหญ่สมกับที่เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานเนื่องจากสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบันต้องใช้จ่ายในการจัดงานสูง องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ จึงควรให้ความสำคัญและร่วมสมทบงบประมาณในการจัดงานด้วย (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔) นอกจากนี้ ผู้นำท้องถิ่นควรเป็นแบบอย่างในเรื่องความสามัคคี การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และควรดูแลเอาใจใส่ฝึพายเรือเพื่อบำรุงขวัญและกำลังใจให้แก่ฝึพาย (นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๒) หน่วยงานภาครัฐสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทโดยตรงในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอันทรงคุณค่าของแต่ละท้องถิ่น และต้องไม่มองมูลค่าของประเพณีท้องถิ่นเป็นจำนวนรายได้หรือผลกำไรที่จะได้รับเท่านั้น แต่ต้องมองถึงคุณค่าทางจิตใจเป็นสำคัญ และร่วมกับชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔) และควรให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดงานที่ยิ่งใหญ่สมกับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ (นายเอนก ดวงจันทร์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๕)

๓) โรงเรียน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการชักนำเยาวชนให้หันกลับมาสนใจวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น โรงเรียนควรทำกิจกรรมเพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจและสำนึกรักวัฒนธรรมของตนแก่เยาวชน และควรมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่จะช่วยให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจถึงความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน แต่สิ่งที่โรงเรียนส่วนใหญ่ควรให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมในงานประเพณี การสร้างสรรค์ผลงานการตกแต่งเรือพระบวช หรือการพัฒนารูปแบบขบวนแห่ นอกจากนี้ควรมีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีให้เป็นระบบ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานประเพณี กระบวนการหรือรูปแบบการจัดงาน กระบวนการชุดเรือยาว รูปแบบการแข่งเรือยาว ขึ้นโขนชิงธง เป็นต้น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียน (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔ ; นายประชา ดิงสุวรรณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕ ; นายอุทัย ชูโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๔) ประชาชน ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ได้กำหนดสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของบุคคล รัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมดำเนินงานวัฒนธรรม โดยเน้นให้ประชาชนและท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงานวัฒนธรรมของตนเอง ด้วยกรอบอำนาจดังกล่าวประชาชนจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กร เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของตน ซึ่งจัดขึ้นด้วยจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้มีเวทีพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนการศึกษาถึงปัญหาของชุมชนร่วมกัน สำหรับการสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ควรเน้นที่การปลูกฝังกลุ่มเยาวชนให้ตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณี และมุ่งเน้นไปทำงานประชาสัมพันธ์ในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

จากแนวทางที่กล่าวมานี้ ในทางปฏิบัติควรจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องต้องกันทุกส่วน ทั้งในส่วน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ โรงเรียน และประชาชนจะต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำและรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การดำเนินการจึงบังเกิดผลเป็นรูปธรรม

๔. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณี

ประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นประเพณีที่มีคุณค่าในทางจิตใจอันยากที่จะประเมินค่าได้ เนื่องจากเป็นจุดรวมใจของประชาชนในอำเภอหลังสวน พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ลูกหลานที่จากบ้านจากเมืองไปเป็นแรมปีได้มีโอกาสมาพบเจอกัน มาร่วมงานประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบ้านเกิดเมืองนอน มิเพียงเท่านั้นประชาชนต่างอำเภอ ต่างจังหวัด และนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศก็ให้ความสนใจ แต่ระยะหลังประเพณีนี้เริ่มลดความสำคัญลงเนื่องจากการหลงไหลของวัฒนธรรมต่างชาติ การสร้างมูลค่าเพิ่มของงานประเพณีจึงนับเป็นสิ่งสำคัญในอันที่จะทำให้งานประเพณีได้รับการสืบสาน

ให้คงอยู่กับลูกหลานชาวอำเภอหลังสวนต่อไป วิธีการสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มสามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่ การสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจชุมชนโดยการจำหน่ายสินค้า OTOP ของอำเภอหลังสวนที่หลากหลายในงานประเพณี เช่น ผลไม้สด ผลไม้แปรรูป ผลผลิตจากทะเล ร้านจำหน่ายอาหารทะเล เป็นต้น แต่ก็ต้องระวังมิให้มีการหวังผลกำไรจนเกินควรทำให้เป็นการทำลายภาพลักษณ์ของงานประเพณีและคุณค่าของสินค้าไปโดยไม่รู้ตัว นอกจากนี้อาจจะมีการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อให้งานน่าสนใจยิ่งขึ้นด้วยการจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์เพิ่มขึ้น เช่น การประกวดเขียนภาพระบายสีเกี่ยวกับงานประเพณี การประดิษฐ์เรือพระบงจำลอง หรือการแกะสลักเรือพระบงจำลอง เป็นต้น โดยเปิดรับสมัครทั่วไปและมีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบอย่างทั่วถึง (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๕. การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

การนำเสนอประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ในรูปของตัวเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เชื่อว่าอาจเป็นวิธีการหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เยาวชนและประชาชนหันมาสนใจองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ซึ่งน่าสนใจกว่าการเรียนรู้แต่เฉพาะในห้องเรียน และยังเป็นช่องทางการเรียนรู้ทางวิชาการและวิชาชีพอย่างต่อเนื่องให้กับประชาชนอีกด้วย การนำประเพณีในท้องถิ่นมาเป็นจุดขายนั้นเป็นการนำเสนอทางเลือกหนึ่งให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสืบค้นแตกต่างออกไปจากความจำเจที่พบเห็นอยู่ในชุมชนเมือง หรือนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดนำเสนองานประเพณีในรูปแบบของการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงเห็นพ้องต้องกันว่า การท่องเที่ยวจะมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีให้คงอยู่สืบไป

แต่จากการสังเกตผู้ร่วมงานประเพณี ปรากฏว่ายังไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ประกอบกับเป็นการมาชมงานประเพณีที่จัดยิ่งใหญ่เพียงแค่วันเดียว ส่วนวันหลังๆ กิจกรรมมีเพียงการแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงเท่านั้น จึงทำให้งานประเพณีขาดความน่าสนใจและอาจถูกประเมินว่าไม่คุ้มค่าหากจะต้องเสียเวลาและงบประมาณในการเดินทางมาชมงานประเพณี ฉะนั้นการนำเอางานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มานำเสนอในรูปแบบการท่องเที่ยว จึงต้องมีกระบวนการจัดการเพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งอาจจะกระทำดังนี้ (เวทีสนทนากลุ่ม, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔)

๑) เพิ่มรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย และปรับเนื้อหาสาระในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และยาวนานของงานประเพณี ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องช่วยกันคิดเทคนิคการประชาสัมพันธ์ที่สามารถดึงดูดความสนใจของประชาชน เช่น ทำอย่างไรจึงจะมีการถ่ายทอดสดตลอดการแข่งขัน และถ่ายทอดทางสถานีโทรทัศน์ช่องยอดนิยม เป็นต้น

๒) ปรับรูปแบบของกิจกรรมในงานให้น่าสนใจและน่าตื่นเต้นมากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การนำเสนอประวัติความเป็นมาของเมืองหลังสวน และการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประวัติความเป็นมาอันยาวนานของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงของอำเภอลังสวน กระบวนการขุดเรือยาวและการฝึกฝีพายเข้าสู่สนามแข่งขัน ตลอดจนการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านอื่นๆ มานำเสนอในช่วงวันงาน เช่น การร้องเพลงบอก เพลงนา เพลงเรือ เป็นต้น

๓) การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของอำเภอลังสวน วัตถุประสงค์ ตลอดจนวิถีชุมชนพื้นบ้าน และสวนผลไม้ เช่น เกาะพิทักษ์ ถ้ำเขาเงิน วัดราชบูรณะ ชุมชนปากน้ำหลังสวน สวนทุเรียนสวนมั่งคุด เป็นต้น โดยจัดบริการรถนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชม

๔) จัดให้มีพิพิธภัณฑ์งานแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงของอำเภอลังสวน มีการจัดแสดงให้เป็นถึงประวัติความเป็นมาอันยาวนานของงานประเพณี ความเป็น “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ของการขึ้นโขนชิงธง โดยนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนมีการจำหน่ายของที่ระลึกที่เกี่ยวกับประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง เปิดให้ชมทุกวันหรืออาจจะเว้นวันหยุดราชการ

๕) การแสดงสัญลักษณ์ของงานประเพณี เช่น มีสัญลักษณ์เป็นรูปเรือบริเวณถนนตั้งแต่สะพานลอดไปถึงสะพานบางอีไร โคมไฟในตลาดหลังสวนเป็นรูปงานประเพณีทั้งหมด บริเวณสี่แยกต่างๆ ควรมีตัวอักษรวิ่งเกี่ยวกับประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงตลอดทั้งปี บริเวณท่าน้ำซึ่งเป็นสถานที่ใช้ในการแข่งเรือยาว ควรได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เป็นต้น

งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นประเพณีสืบสายเลือดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองสืบทอดกันมายาวนานกว่าร้อยปี คนที่รัก สืบสาน และพัฒนางานประเพณี ไม่ว่าจะเป็คนชายช่างขุดเรือ เจาอวาสวัสดิ์ เจ้าของเรือ ฝีพายเรือ คนเชียร์เรือ ต่างจากไปคนแล้วคนเล่า แต่งานประเพณีก็ยังคงอยู่และรอรับการสืบสานจากเยาวชนคนรุ่นหลังได้ช่วยกันประคับประคองประเพณีนี้ให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมีประโยชน์ยิ่งขึ้นเคียงคู่เมืองหลังสวนตลอดไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณี ประเพณีปฏิบัติของงานประเพณี และสภาพปัญหาของงานประเพณี และหาแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร และศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และการสนทนากับกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจำแนกประเภท (Typology) บทนี้เป็นการนำเสนอสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผล

๑. ประวัติความเป็นมา ประเพณีปฏิบัติ และสภาพปัญหาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

การดำเนินชีวิตของคนหลังสวนมีความผูกพันกับแม่น้ำโดยได้อาศัยน้ำในแม่น้ำหลังสวนเพื่อการเพาะปลูกเนื่องจากอาชีพของคนหลังสวนส่วนใหญ่คือ การทำสวนผลไม้ซึ่งจะต้องใช้น้ำเพื่อความเจริญเติบโตของไม้ผล ในสมัยโบราณคนหลังสวนยังใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางสัญจรไปมา เพื่อที่จะไปเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน และใช้เป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างชนบทกับในเมือง ดังนั้นแทบทุกครัวเรือนจะต้องมีเรือเพื่อใช้ในการเดินทางและการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร จนกลายเป็นวิถีชีวิตที่ต้องผูกพันอยู่กับเรือและแม่น้ำ เมื่อฤดูกาลผลไม้เสร็จสิ้นลงในเดือนกันยายนหรือเดือนตุลาคมคนหลังสวนก็จะหยุดพักผ่อนด้วยการทำบุญในเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งมีขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ด้วยการนำเรือของตนมาตกแต่งองค์กฐินแล้วนำไปทอดตามวัดวาอารามต่างๆ ที่ตนนับถือศรัทธา ซึ่งขบวนเรือทอดกฐินจะมีเรือลำใหญ่ที่ตกแต่งด้วยธงทิวอย่างสวยงาม เป็นเรือที่ตั้งองค์กฐิน นอกจากนั้นก็จะมีเรือขนานรองลงมาพายนำและพายติดตามแห่แห่นองค์กฐินไปตามคั้งน้ำ มีพิณพาทย์ในเรือองค์กฐินบรรเลงอย่างสนุกสนาน เสียงดังลั่นไปทั่วคั้งน้ำ เมื่อทอดกฐินเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการเล่นเรือเพลงและลงท้ายด้วยการพายเรือแข่งกัน การแข่งเรือของหลังสวนมีผู้สนับสนุนฐานว่าคงจะเกิดขึ้นราว พ.ศ. ๒๓๘๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะช่วงนั้นเมืองหลังสวนมีวัดเกิดขึ้นหลายวัด การแห่พระหรือลากพระก็คงจะเกิดขึ้นและมีการแข่งขันเรือยาวกันแล้วและสืบทอดกันมายาวนานนับร้อยปีเศษ

การแข่งขันเรือยาวในระยะแรกๆ ไม่มีการมอบรางวัลใดๆ เป็นการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนาน พายชนะ ๑ เที้ยวจะได้รับผ้าแถบ ๑ ผืน และเมื่อได้ผ้าแถบมาแล้ว นายหัวเรือก็จะนำมาผูกไว้ที่โขงเรือ ขณะหลายเที้ยวก็จะได้ผ้าแถบหลายผืนและเมื่อเลิกพายแล้วก็จะนำผ้าแถบเหล่านี้ไปเย็บติดกันเป็นผ้าม่านถวายวัดต่อไป ต่อมาได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ เรือมีความยาวมากขึ้น ใช้ฝีพายมากขึ้นและใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้มีการพายแข่งขันชิงชันน้ำพานรองของพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมัยนั้นซึ่งมีเงื่อนไขว่า ต้องชนะเลิศติดต่อกัน ๓ ปีจึงจะได้ชันน้ำพานรองเป็นกรรมสิทธิ์ในสมัยก่อน เรือพายแข่งขันไม่ได้กำหนดจำนวนฝีพายเช่นในปัจจุบัน แต่แบ่งประเภทเป็นเรือเพรียว และเรือยาว โดยเรือที่มีฝีพาย ๑๐-๒๐ ฝีพาย จัดเป็นประเภทเรือเพรียว และเรือที่มีฝีพาย ๒๐ ฝีพายขึ้นไปจัดเป็นประเภทเรือยาว สมัยนั้นไม่มีกฎ กติกาอันใด แม้แต่คู่สายน้ำก็ยังไม่มีการแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ส่วนวัดที่มีเรือยาวในสมัยนั้นมีไม่มากและเป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำทั้งสิ้น ยังไม่มีเรือที่ใช้เครื่องยนต์ แต่ละวัดจะจัดเรือพระโดยใช้เรือยาวบ้างเรือเล็กบ้าง ชักลากมาจอดบริเวณท่าน้ำวัดด้านประชากร ซึ่งเป็นบริเวณที่ใช้เป็นสนามแข่งเรือ พระภิกษุสามเณรจะนั่งมากับเรือ เมื่อถึงเวลาแข่งเรือจะมีเรือพายมากมายที่มีผู้คนในเรือล้วนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลากสีสวยงามพร้อมกับขับร้องเพลงเรือกันเป็นที่สนุกสนาน เอกลักษณะการแข่งขันเรือเมืองหลังสวน “หนึ่งเดียวในสยาม” ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนหนึ่งสวนและสืบทอดถึงปัจจุบัน คือ ๑) ความเก่าแก่ที่ได้จัดติดต่อกันมาเป็นเวลามากกว่า ๑๕๐ ปี ๒) ต้นฉบับการขึ้นโขงชิงธง เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และ ๓) โฉมพระราชนานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ แห่งเดียวในประเทศไทย

๑.๒ ประเพณีปฏิบัติในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนาน กิจกรรมในงานซึ่งถือปฏิบัติกันมา ประกอบด้วย

๑.๒.๑ กิจกรรมทางบก เริ่มต้นขึ้นในตอนค่ำของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยจัดให้มีพิธีสมโภชน์เรือพระบก บริเวณลานจอดรถเฉลิมชัย ตลาดหลังสวน รุ่งขึ้นในตอนเช้าประมาณ ๖ นาฬิกา ของวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษาของทุกปี พระภิกษุจากแทบทุกวัดในอำเภอหลังสวน กว่า ๕๐๐ รูป ออกรับบิณฑบาตรและรับพุ่มผ้าป่าพร้อมกัน โดยจะมีพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอหลังสวนและอำเภอใกล้เคียง มาร่วมกันทำบุญตักบาตร ตลอดเส้นทางถนนสายหลังสวน นอกจากนี้คณะกรรมการยังจัดประกวดแต่งกายผ้าไทยสำหรับผู้ที่มาร่วมทำบุญตักบาตรด้วย และต่อจากนั้นในตอนสายจะมีขบวนแห่เรือพระบกจากวัดต่างๆ ที่ประดับตกแต่งเอาไว้อย่างสวยงาม จากความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของชาวบ้านในตำบลและอำเภอต่างๆ มีขบวนพอรำและการแสดงของนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าอันสวยงาม ร่วมขบวนแห่โล่พระราชทาน ถ้วยพระราชทาน และรูปหล่อจำลองพระเทพวงศาจารย์ ขบวนจะเคลื่อนตัวไปตามถนนอย่างสวยงาม

๑.๒.๒ กิจกรรมทางน้ำ เริ่มพิธีเปิดที่บริเวณหน้าท่าวัดด่านประชากรในตอนบ่าย โดยมีขบวนแห่ทางน้ำที่เรียกว่า “ขบวนพาเหรดเรือ” ซึ่งประกอบไปด้วย เรือพระทางน้ำ ขบวนเรือยาวที่จะเข้าแข่งขัน เรือกองเชียร์ เรือสวยงาม เรือตลกขบขัน จัดเรียงกันอย่างเป็นระเบียบและสวยงาม เคลื่อนตัวไปพร้อมกันเต็มลำน้ำหลังสวน ในแต่ละวันของงานประเพณี สองฟากฝั่งของแม่น้ำหลังสวนจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คนจนแทบจะไม่มีที่ว่างให้เบียดแทรก ทั้งจากต่างอำเภอและต่างจังหวัดเพื่อมาร่วมชมการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธงอันเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของเมืองหลังสวนและร่วมสนุกสนานกับผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งการแข่งขันเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรนั้น ใช้สนามแม่น้ำหลังสวน จากสะพานรถไฟถึงบริเวณวัดด่านประชากร ระยะทางประมาณ ๕๐๐ เมตร มีการตัดสินแพ้ชนะของเรือที่เข้าแข่งขันโดยเรือลำใดเข้าสู่เส้นชัย ตามระเบียบการแข่งขันและจับแถบชัยไปได้ตามกติกาการแข่งขัน เป็นเรือผู้ชนะในเที่ยวการแข่งขันนั้น โดยนายหัวเรือจะต้องคว้าแถบชัยมาให้ได้ ถ้าได้ไปแต่แถบผ้าไม่มีหวายถือเป็นแพ้ ถ้าจับแถบชัยไปได้ล่ละแถบ ตัดสินให้เสมอกัน ถ้าเรือคู่แข่งทั้งสองลำต่างจับแถบชัยไปไม่ได้ ให้ถือว่าไม่ได้คะแนนทั้งสองลำ เรือที่ไม่มีคู่แข่งหรือคู่แข่งชนะเลิศ หรือไม่เข้าเทียบทุ่นปล่อยเรือตามเวลาที่กำหนด ไม่ต้องพายในเที่ยวนั้น คณะกรรมการตัดสินจะประกาศให้เป็นลำชนะ

๑.๓ สภาพปัญหาของงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

๑.๓.๑ ปัจจุบันไม้ที่ใช้ชุดทำเรือค่อนข้างหายากเนื่องจากจะต้องเป็นไม้ที่มีลักษณะดีคือ ลำต้นตรง และเนื้อไม้ไม่มีรอยตำหนิ ประกอบกับคนชุดเรือค่อนข้างอาวุโสและไม่มีการสืบทอดความรู้และประสบการณ์ช่างทำเรือยาวเนื่องจากการชุดเรือยาวแต่ละลำต้องลงทุนลงแรงมากมาย

๑.๓.๒ การจัดเป็นเรือสวยงาม ต้องใช้ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการแข่งขันน้อย ไม่เพียงพอสำหรับการตกแต่งเรือ จึงทำให้ไม่มีเรือสวยงามเข้าประกวด ขาดการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ส่งเรือสวยงามเข้าประกวด ปัจจุบันมีเพียงเรือของโรงเรียนเมืองหลังสวนลำเดียว

๑.๓.๓ ฝีพายเรือที่สมัครใจและพร้อมทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจในการฝึกฝนหายากเนื่องจากการฝึกฝนต้องใช้เวลานาน เสียเวลาทำกิน ประกอบกับค่าตอบแทนที่ได้รับจากการแข่งขันค่อนข้างน้อย

๑.๓.๔ ขาดแคลนสถานที่ในการจอดเรือพระบกซึ่งแต่ละปีมีเป็นจำนวนเกือบร้อยลำ ทำให้เรือพระบกไม่สามารถจอดอยู่ได้ตลอดงาน เมื่อเสร็จสิ้นการแห่เรือพระบกในวันแรม ๑๑ ค่ำ ก็ต้องนำเรือกลับวัด ประชาชนบางส่วนที่มาเที่ยวชมงานในวันอื่นจึงไม่ได้เห็นความสวยงามของเรือพระบกและไม่มีโอกาสได้ทำบุญกับเรือพระบก

๑.๓.๕ ขาดแคลนกองทุนสำหรับจัดงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาว ทำให้ในแต่ละปีต้องขอบริจาคจากหน่วยงานต่างๆ จึงทำให้ในบางปี การจัดงานไม่ยิ่งใหญ่เท่าที่ควรเพราะขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับ

๑.๓.๖ สภาพของแม่น้ำหลังสวนซึ่งเป็นสนามแข่งขันไม่ได้ขุดลอกมาเป็นเวลานานทำให้สนามแข่งขันไม่ได้มาตรฐาน ปีไหนที่มีน้ำหลากในช่วงขณะจัดงาน จะมีขยะ ท่อนซุง เศษไม้ต่างๆ จำนวนมากมากีดขวางสายน้ำ และบางครั้งสายน้ำไม่นิ่งเกิดความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขัน

๑.๓.๗ มีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้งานประเพณีเกิดความเสื่อม เรือต่างๆ ที่เข้ามาร่วมแข่งขันมุ่งหวังชัยชนะมากกว่าความสนุกสนาน บางแห่งมีการจ้างฝีพายมาจากต่างจังหวัด

๑.๓.๘ คนมาร่วมงานเริ่มน้อยลง เมื่อก่อนเวลาถึงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ คนหลังสวนไม่ว่าจะไปทำมาหากินอยู่ที่ไหนก็จะกลับบ้านมาร่วมงานประเพณี เหมือนเป็นประเพณีสืบสายเลือด แต่เดี๋ยวนี้หากคนกลับบ้านน้อยลง

๒. แนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัด

ชุมพร

๒.๑ แนวทางการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

กระบวนการอนุรักษ์นั้น ควรแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ การอนุรักษ์รูปแบบและ การอนุรักษ์เนื้อหา ดังนี้

๒.๑.๑ การอนุรักษ์รูปแบบ ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของแต่ละกิจกรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้ ได้แก่

- ๑) การทำบุญตักบาตรเทโว ในตอนเช้าของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ การประกวดการแต่งกายด้วยชุดไทยที่งดงามของผู้ร่วมทำบุญตักบาตร และควรปรับปรุงกระบวนการตักบาตรเทโว ไม่ให้เรือพระบกที่เตรียมตัวร่วมขบวนแห่ เคลื่อนรถมาตักบาตรในตอนเช้า เพราะจะทำให้การจราจรติดขัด เรือพระบกเคลื่อนตัวไปไม่ทันขบวนแห่
- ๒) การทอดผ้าป่าตามบ้าน ซึ่งควรมีการสร้างแรงจูงใจโดยจัดประกวดพุ่มผ้าป่า โดยเปิดโอกาสให้ส่วนราชการ สถานศึกษา ห้างร้าน เอกชน ชุมชน และประชาชนทั่วไป ตั้งพุ่มผ้าป่าตามแรงศรัทธา
- ๓) การแห่เรือพระบก และการประกวดเรือพระบก ซึ่งควรมีการกำหนดจำนวนคนร่วมขบวนที่เหมาะสม วงดุริยางค์ก็ไม่ควรมีมากจนเกินไป เนื่องจากในขบวนแห่ส่วนใหญ่มีกลองยาวอยู่แล้ว และในการตกแต่งเรือพระบกควรมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านใช้วัสดุดิบเป็นผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ที่อยู่ในท้องถิ่น และควรนำไปใช้เป็นเกณฑ์หนึ่งในการตัดสินเรือพระบก
- ๔) การแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง ควรคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์การขึ้นโขนชิงธง การประกวดต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น การประกวดเรือสวยงาม การประกวดเรือพระน้ำ การประกวดกองเชียร์ริมฝั่ง เป็นต้น ควรลดจำนวนคู่เรือแข่งในวันเปิดลง และเลื่อนพิธีเปิดทางน้ำเพื่อขบวนแห่เรือพระบกจะได้ไม่ต้องรับแรงมากนัก ในส่วนของการแข่งขันเรือยาวโดยเฉพาะประเภทเรือเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำท้องถิ่น ไม่ควรจ้างฝีพายจากคนนอก แต่ควรฝึกฝนฝีพายในท้องถิ่น การฝึกซ้อมใช้เวลาว่างจากภารกิจงานหลัก มุ่งเน้นความรักสามัคคีของคนในชุมชน และเพื่อความสนุกสนาน ให้เยาวชนได้เห็นถึงประโยชน์ที่แท้จริงของงานประเพณี และควรเพิ่มเรือสวยงามโดยใช้เงินกองกลางสำหรับจัดเรือสวยงาม และอาจจัดเรือกองกลางให้

๒.๑.๒ การอนุรักษ์เนื้อหา งานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร เป็นความภาคภูมิใจของชาวอำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร ซึ่งควรสืบสานประเพณีนี้ไว้ ไม่ให้สูญหายไปกับวัฒนธรรมต่างชาติ ฉะนั้นเทศบาลเมืองลำสนวนและองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ในอำเภอลำสนวนควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเงินจัดเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบ และร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษา สร้างหลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร โดย ๑) จัดสร้างพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญของงานประเพณี ๒) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน

๒.๒ ผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์งานประเพณี การอนุรักษ์และสืบสานงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ๑) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญและร่วมสมทบงบประมาณในการจัดงาน ๒) หน่วยงานภาครัฐสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงวัฒนธรรม ต้องไม่มองมูลค่าของประเพณีท้องถิ่นเป็นจำนวนรายได้หรือผลกำไรที่จะได้รับเท่านั้น แต่ต้องมองถึงคุณค่าทางจิตใจเป็นสำคัญ และร่วมกับชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ ๓) โรงเรียน ควรให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมในงานประเพณี การสร้างสรรค์ผลงานการตกแต่งเรือพระบก หรือการพัฒนารูปแบบขบวนแห่ และควรมีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีให้เป็นระบบเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียน และ ๔) ประชาชน ควรร่วมกันดำเนินงานวัฒนธรรม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนการศึกษาถึงปัญหาของชุมชนร่วมกัน เน้นการปลูกฝังกลุ่มเยาวชนให้ตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณี และมุ่งเน้นไปทำงานประชาสัมพันธ์ในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง

๒.๓ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณี ทำได้โดยการสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจชุมชนโดยการจำหน่ายสินค้า OTOP ของอำเภอลำสนวนที่หลากหลายในงานประเพณี และการจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์เพิ่มขึ้น เช่น การประกวดเขียนภาพพระบายสีเกี่ยวกับงานประเพณี การประดิษฐ์เรือพระบกจำลอง หรือการแกะสลักเรือพระบกจำลอง เป็นต้น โดยเปิดรับสมัครทั่วไปและมีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบอย่างทั่วถึง

๒.๔ การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร โดยดำเนินการดังนี้ ๑) เพิ่มรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย และปรับเนื้อหาสาระในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และยาวนานของงานประเพณี ๒) ปรับรูปแบบของกิจกรรมในงานให้น่าสนใจและน่าตื่นเต้นมากกว่าที่เป็นอยู่ ๓) การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของอำเภอลำสนวน วัดสำคัญๆ ตลอดจนวิถีชุมชนพื้นบ้าน และสวนผลไม้ โดยจัดบริการรถนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชม ๔) จัดให้มีพิพิธภัณฑ์งานแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงของอำเภอลำสนวน และ ๕) การแสดงสัญลักษณ์ของงานประเพณีบริเวณจุดต่างๆ

อภิปรายผล

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบประเด็นที่น่าสนใจควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นประเพณีที่มีคุณค่าเชิงคู่เมืองหลังสวนมายาวนาน โดยเฉพาะการแข่งขันเรือยาวต้นฉบับการขึ้นโขนชิงธงซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำหลังสวน เป็นลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนหลังสวนที่ในปัจจุบันได้มีการแพร่หลายไปยังที่ต่างๆ เช่น การแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงที่คลองหัววัง-พนักตัด อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร การแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงของเมืองท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี การแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธงที่ฝายบางรีน อำเภอเมือง จังหวัดระนอง เป็นต้น ซึ่งเป็นเมืองที่ผู้คนมีความสัมพันธ์กันเหมือนบ้านพี่เมืองน้อง จึงได้มีการถ่ายโอนวัฒนธรรมกันตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรมของฟรานส์ โบแอส (Franz Boas อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๔๒ : ๑๑๙-๑๒๐) ที่เชื่อว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายกันจะเป็นกลุ่มชนที่มีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันมาก่อน วัฒนธรรมหรือระบบสัญลักษณ์แพร่กระจายออกไป เพราะคนย้ายถิ่นและนำเอาวัฒนธรรมเก่าติดตัวไปด้วย หรือคนกลุ่มอื่นมาติดใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้และขอยืมวัฒนธรรมไปใช้ ซึ่งโบแอส เชื่อว่าสังคมและวัฒนธรรมของคนอาจมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระ และไม่เกี่ยวข้องกัน การที่สังคมหลายๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเพราะการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมเกิดการยอมรับวัฒนธรรมของกันและกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นผลจากการที่วัฒนธรรมพัฒนาการแตกต่างกันและมีการผสมผสานเอาบางส่วน of วัฒนธรรมอื่นมาไว้ การปรับตัววัฒนธรรมมีรูปแบบต่างๆ ขึ้นอยู่กับกระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้น

๒. งานประเพณีการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ในปัจจุบันยังคงอนุรักษ์กิจกรรมหลักไว้อย่างครบถ้วน แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือ รูปแบบของกิจกรรม เช่น มีการตกแต่งเรือพระบดด้วยวัสดุสำเร็จรูปแทนการใช้วัตถุดิบเป็นผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ที่อยู่ในท้องถิ่น ซึ่งง่าย สะดวก แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ในส่วนของการแข่งขันเรือยาวโดยเฉพาะประเภทเรือเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำท้องถิ่น มีการจ้างฝีพายจากคนนอกแทนฝีพายในท้องถิ่นเนื่องจากมีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องในการแข่งขันทำให้มุ่งหวังชัยชนะมากกว่าความสามัคคีและความสนุกสนาน เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ประชาชนชาวอำเภอหลังสวนเริ่มหันไปให้ความสนใจกับความบันเทิงในรูปแบบใหม่ๆ งานประเพณีการแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จึงเริ่มเสื่อมความนิยมลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบของงานไม่ตอบสนองต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในสังคมอีกต่อไป ซึ่งวัฒนธรรมใดที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในสังคม วัฒนธรรมนั้นก็จะเสื่อมสลายและสูญหายไปในที่สุด

๓. แนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร พบว่า แนวทางการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนควรมีการอนุรักษ์รูปแบบโดยคงไว้ซึ่งกิจกรรมหลัก และการอนุรักษ์

เนื้อหาเพื่อสืบสานประเพณีไว้ด้วยการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญของงานประเพณี และจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เกี่ยวกับงานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับภาพิมล สีไหม (๒๕๕๓) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมประเพณีชักพระของเทศบาลตำบลวัดประดู่ อำเภอมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า เทศบาลควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อจัดแสดงเรื่องราวต่างๆ การบรรจุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในชั้นเรียน และสอดคล้องกับจันทร์จิรา สมบัติอำนวยโชค (๒๕๕๓) ซึ่งได้ศึกษาการอนุรักษ์ประเพณีร้อยพรรษาของอำเภอนมทวน พบว่า มีการอนุรักษ์ ๒ ส่วนคือ การอนุรักษ์รูปแบบและการอนุรักษ์เนื้อหา โดยอนุรักษ์ของเดิมไว้เป็นแม่บทและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้

๔. ผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกระทรวงวัฒนธรรม โรงเรียน และประชาชน ร่วมมือกันตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับพระไชยยา พิณบรรเลง (๒๕๕๒) ที่ได้ศึกษาการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการแห่เรือบักจังหวัดเพชรบุรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า แนวทางในการอนุรักษ์มี ๔ ส่วน คือ ๑) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้ความสำคัญกับการแห่เรือบัก และเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านนโยบายและทุนสนับสนุน ๒) โรงเรียนจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนการเล่นแห่เรือบัก และเพลงพื้นบ้าน สนับสนุนงบประมาณจ้างวิทยากร และหาอุปกรณ์การเล่นอย่างต่อเนื่อง ๓) พ่อเพลง แม่เพลง จัดตั้งกลุ่มพ่อเพลง แม่เพลงแห่เรือบัก มีการพบปะ ปรึกษาหารือถึงปัญหา และแนวทางการแก้ไข และ ๔) ประชาชน จัดตั้งกลุ่มหรือ องค์กร เพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการเล่นแห่เรือบัก

๕. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร ทำได้โดยการสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจชุมชนด้วยการจำหน่ายสินค้า OTOP ของอำเภอลำสนธิที่หลากหลาย และการจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์เพิ่มขึ้นในงานประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับพระไชยยา พิณบรรเลง (๒๕๕๒) ที่ได้ศึกษาการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการแห่เรือบักจังหวัดเพชรบุรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า แนวทางในการอนุรักษ์อย่างหนึ่งก็คือ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการแห่เรือบัก โดยนำเสนอในรูปแบบของความบันเทิงและนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสนใจและจะช่วยให้อนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้านนี้ต่อไปได้ และสอดคล้องกับจันทร์จิรา สมบัติอำนวยโชค (๒๕๕๓) ที่ได้ศึกษาการอนุรักษ์ประเพณีร้อยพรรษาของอำเภอนมทวน พบว่า ในการอนุรักษ์ประเพณีมีการสร้างมูลค่าให้กับร้อยพรรษาโดยการนำการร้อยพรรษามาเสนอในรูปแบบของสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวด้วย

๖. การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยประเพณีแห่พระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร ทำได้โดยการเพิ่มรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย ปรับเนื้อหาสาระในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และยาวนานของงานประเพณี และปรับรูปแบบของกิจกรรมในงานให้น่าสนใจและ

นำตื่นเต้นมากกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับภาพิมล สีโหม (๒๕๕๓) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมประเพณีซึกพระของเทศบาลตำบลวัดประดู่ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า เทศบาลควรจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีซึกพระให้คงอยู่สืบไป และสอดคล้องกับอัจฉรา อุดมศิลป์ (๒๕๕๓) ที่ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อย ตำบลสากเหล็ก อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร พบว่า ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ ควรเพิ่มงบประมาณและกระบวนการประชาสัมพันธ์ให้ครบถ้วนในสื่อทุกรูปแบบ และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นประเพณีที่โดดเด่นและเป็นงานประเพณีที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองของจังหวัดพิจิตร ให้ประชาชนเกิดความผูกพันว่าประเพณีนี้เป็นประเพณีของพวกเขาและจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ประเพณีนี้คงอยู่

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑.๑ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญของงานประเพณี และร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เกี่ยวกับงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน

๑.๒ คณะกรรมการจัดงานควรเพิ่มรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายและปรับเนื้อหาสาระในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และยาวนานของงานประเพณี ตลอดจนปรับรูปแบบของกิจกรรมในงานให้น่าสนใจ มีการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่งานประเพณี

๑.๓ หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวอำเภอหลังสวนควรมีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของอำเภอหลังสวน วัดสำคัญๆ ตลอดจนวิถีชุมชนพื้นบ้าน และสวนผลไม้ มีการจัดบริการรถนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชม ในช่วงของงานประเพณี

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการของประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เนื่องจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเพณีปฏิบัติบางอย่างที่ควรปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย

๒.๒ ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับงานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขนชิงธง

บรรณานุกรม

กองเลขานุการ, งานประเพณีแห่พระแข่งเรือ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. ๒๕๕๓. **ขึ้นโขนชิงธง มรดก
วัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำหลังสวน.** ชุมพร: ม.ป.ท.

กองเลขานุการ, งานประเพณีแห่พระแข่งเรือ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. ๒๕๕๕. **ขึ้นโขนชิงธง มรดก
วัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำหลังสวน.** ชุมพร: ม.ป.ท.

กรีธา โมระมัต. ๒๕๔๐. **ต้นตำรับการแข่งขันเรือขึ้นโขนชิงธงเมืองหลังสวน.** ชุมพร: โรงเรียนชุมชนวัดหาด
สำราญ.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๔. **คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๖. **ชุมชนวัฒนธรรมไทยสู่ภัยเศรษฐกิจ ๒๕๔๔.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๗. **คู่มือแนวทางปฏิบัติการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรม และ**

คู่มือวิทยากรกระบวนการ: วัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์
(ร.ส.พ.).

งามพิศ สัตย์สงวน. ๒๕๔๒. **การวิจัยทางมานุษยวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

จันทร์จิรา สมบัติอำนาจโชค. ๒๕๕๓. **การอนุรักษ์ประเพณีร้อยพรรษาของอำเภอพนมทวน.** การศึกษา

อิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครอง
ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จิตฐิตา นาคเกษม. ๒๕๔๘. **ประเพณีท้องถิ่นภาคกลาง.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล.

นิยพรรณ วรรณศิริ. ๒๕๔๐. **มานุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประทีป สายเสน. ๒๕๓๔. **ประเพณีแห่พระแข่งเรือ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำหลังสวน.** ชุมพร:
ม.ป.พ.

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. ๒๕๔๓. **สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

ผอบ โปษะกฤษณะ และคณะ. ๒๕๓๑. **เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการละเล่นเด็กภาคกลาง ๑๖
จังหวัด.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

พระไชยยา พิณบรรเลง. ๒๕๕๒. **การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่เรือบก จังหวัดเพชรบุรีเพื่อส่งเสริม**

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภาพิมล สีส้ม. ๒๕๕๓. **การส่งเสริมประเพณีชักพระ ของเทศบาลตำบลวัดประตู่ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี**

จังหวัดสุราษฎร์ธานี. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เมืองหลังสวน: อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี สวณศรี ๒๔๔๒-๒๕๔๒. ๒๕๔๒. ชุมพร: ม.ป.พ.

รุ่ง กาญจนวิโรจน์. ๒๕๔๓. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี: ม.ป.พ.

สนธิ สมัครการ. ๒๕๒๕. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สร้อยญา ทับเคลียว. ๒๕๔๖. หนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่อง เมืองหลังสวน. ชุมพร : โรงเรียนวัดราษฎร์บูรณาราม.

โสภณ พรหมทอง. ๒๕๔๐. ท้องถิ่นของเราอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. ชุมพร : ห้องสมุดประชาชน

อำเภอหลังสวน.

สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ๒๕๕๐. คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย

ชุมชน. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๔๐. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๔๒. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการค้นและบทบาทในประชาสังคม).

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อังคณา แสงอนันต์. ๒๕๕๒. การสืบทอดดนตรีไทยสายครูอุทัย แก้วละเอียด กรณีศึกษา วงไทยบรรเลง

อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยดุริยางควิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อัจฉรา อุดมศิลป์. ๒๕๕๓. แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรน้อย ตำบลสากเหล็ก

อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Swarbrooke, John. 2000. **Sustainable Tourist Management.** Oxen : Cabi Publing.

บุคลากรกรม

- นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์. นายสุชาติ มีสมบัติ ผู้สัมภาษณ์. ณ บ้านเลขที่ ๑๗๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕
- นายประชา ดิงสุวรรณ ผู้ให้สัมภาษณ์. นายสุชาติ มีสมบัติ ผู้สัมภาษณ์. ณ บ้านเลขที่ ๓๑๘/๙๗ ถนนหลังสวน ซอย ๘ ตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕
- นายเสวก รอดอุณา ผู้ให้สัมภาษณ์. นายสุชาติ มีสมบัติ ผู้สัมภาษณ์. ณ บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางมะพร้าว อำเภอหลังสวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕
- นายอุทัย ชูโชติ ผู้ให้สัมภาษณ์. นายสุชาติ มีสมบัติ ผู้สัมภาษณ์. ณ บ้านเลขที่ ๑๗๕ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕
- นายเอนก ดวงจันทร์ ผู้ให้สัมภาษณ์. นายสุชาติ มีสมบัติ ผู้สัมภาษณ์. ณ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพญา อำเภอหลังสวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๕๕

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประกอบการวิจัย
เรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่งพระแข่งเรือยาวขึ้นโขงชิงธง อำเภอหลังสวน
จังหวัดชุมพร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔
ณ โรงแรมจิงโจ้ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

กลุ่มนักวิชาการ

๑. นายอุทัย ชูโชติ	ข้าราชการบำนาญ อดีตศึกษาธิการอำเภอหลังสวน
๒. นางวิชชุดา โชคคณาพิทักษ์	รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต ๒
๓. นายเบญจรงค์ นิยมธรรมชาติ	ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบุรณะ
๔. นายสุรินทร์ ขุนทวุฒิ	ข้าราชการบำนาญ อดีตข้าราชการครูโรงเรียนชุมชนวัดขันเงิน
๕. นายประชา ดิงสุวรรณ	ข้าราชการครูโรงเรียนวัดชลธารวดี
๖. นายนรนนท์ เพชรสุวรรณ	ข้าราชการบำนาญ อดีตครูโรงเรียนสวนศรีวิทยา
๗. นางอัจฉรา แก้วศรีงาม	บรรณารักษ์ ห้องสมุดประชาชนอำเภอหลังสวน
๘. นายสุวรรณ ฤทธิโสสม	นายช่างชุดเรือยาว
๙. ดร.เบญจวรรณ ศรีมารุต	อาจารย์ประจำวิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

กลุ่มผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา

๑. พระวิจิตรธรรมนิเทศ	รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร
๒. พระครูอดุลวิวัฒน์	เจ้าคณะอำเภอหลังสวน
๓. นายองอาจ บุชยวิทย์	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพร
๔. นายประเสริฐ ทองมณี	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านควน
๕. นายเอนก ดวงจันทร์	กำนันตำบลนาพญา
๖. นายเขาวลิต พุ่มขจร	กำนันตำบลท่ามะปลา
๗. นายแสวก รอดอุณา	อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลบางมะพร้าว

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

นางสาวญาณิศา บุญจิตร เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๓ จบการศึกษา ระดับปริญญาเอก ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่ง รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพรเขต ๒ อ.หลังสวน จ.ชุมพร ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง พฤติกรรมการให้บริการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงินของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสุราษฎร์ธานี จำกัด ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจาก สหกรณ์ออมทรัพย์ครูสุราษฎร์ธานี จำกัด ปี ๒๕๕๓ และเรื่อง ความพึงพอใจของสมาชิก ช.พ.ค. ที่มีต่อการจัดสวัสดิการด้านฌาปนกิจสงเคราะห์ครอบครัวสมาชิก ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา ปี ๒๕๕๔

ผู้ร่วมวิจัย

นายสุชาติ มีสมบัติ เกิดวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๐๒ จบการศึกษา ระดับปริญญาโท นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสะพานยูง อ.หลังสวน จ.ชุมพร